

Joannes Frobenius pio
lectori S: D:

R

Ecte Græcorum proverbio celebra-
tur optime lector, οὐκ ἔστι τῆς τα-
λαια, *Item* quæ suapte natura
sunt honesta, quo sæpius ingeruntur,
hoc magis ac magis arripient oculis. Et quæ perpetuam
habent utilitatem, nesciunt satietatem. En iterum atq;
iterum damus in lucem paraphrasim *Prasmi Rotē-*
rodami, in omnes *Epistolas Apostolicas*: quæ lectione
nihil esse nec sanctius, nec utilius, doctorum ac bonorū
omnium consensus est. Adhibita est autem in hac edi-
tione cura, quanta potuit maxima: primum ex arche-
typis diligenter ab ipso *Authore* recognitis: deinde vi-
gilantissimo studio literatorum hominum annotati
sunt in singulis paginis capitum numeri, ad magnā
lectoris commoditatem. Bene vale lector, ac nostram
industriam tuo favore vicissim adiuva.

6

Reuerendissimo in Christo Patri ac do-
mino, D. Cardinali Grimano
Veneto, titulo Sancti Mar-
ci, **Erasmus Roterdamus. S. D.**

Vobis nouum videri solet reue-
rendissime Pater, quia Paulus
Apostolus **τοῦ ὁμιλοῦντος**
Romanis **Græce**, quam **Romane**
scribere maluerit, mirari desinent,
si perpenderit primum, illis temporibus **Græci** ser-
monis usum pene tam late patuisse, quam late Ro-
manum patebat imperium. Deinde Romanis ipse
adeo quondam in delicijs fuisse **Græcanicas** literas,
ut ea res **Satyrarum** conuitijs sit exagitata. Si-
quidem apud **Lucilium** **Scæuola** videns **Albutium**,
ut plus æquo **εὐέλλινον, χεῖρε**, inquit prætor
Athenis; et apud **Iuvenalem** stomachatur quispiā,
negans se ferre posse **Græcam** urbem. Quamquā
ita **Græce** loquutus est **Apostolus**, ut a mere **Græ-
cis** non satis queat intelligi, ob passim admixtam
Hebræi sermonis proprietatem. Quod si maxime
Græca, ac pure **Græca** fuisset oratio, multum tamē
adhuc difficultatis superesset lectori, quod cum scri-

beret rudibus adhuc, & nuper Christo initiatis, mysteria quaedam magis attigit, quam tractauit, et indicauit verius, quam explicuit, videlicet tempori seruiens. **N**unc vero cum **R**oma tota adeo sit **C**hristiana, ut illic totius **C**hristianae religionis sit arx culmenq., ac per vniuersum terrarum orbem **R**omane loquantur quicunq., **R**omanum agnoscunt **P**ontificē, videbar mihi factururus operae precium, si effecissem ut **P**aulus iam mere **R**omanus, ac plene **C**hristianus, nō solum **R**omane, verum etiam explanatiuis loqueretur: atq., ita loqueretur **R**omane, ut **H**ebraeum quidem nō agnoscas, agnoscas tamen **A**postolum loqui. **S**olitus est ille mutare linguam, semper obseruata **A**postolidignitate. **N**on hic attollam verbis, quanti mihi constiterit hoc quicquid est opusculi, quod id sciam nemini prodiue uel aestimare, uel credere, nisi qui ipse periculum in simili negotio fecerit, quid sit hiantia committere, abrupta mollire, confusa digerere, inuoluta euoluere, nodosa explicare, obscuris lucem addere. **H**ebraismum **R**omana ciuitate donare: deniq., **P**auli, hoc est, coelestis oratoris mutare linguam, et ita temperare **ἡραφραδὸν**, ne fiat **ἡραφροῦν ἡοῖς**, hoc est sic aliter dicere ut tamen non dicas alia, praesertim in argu-

Variis in dicendo Paulus

mento non solum tot modis difficillimo, verumetiam
 sacro, ac maiestati Evangelicæ proximo: in quo cum
 in lubrico verferis, et labi sit facillimum, citra graue
 periculum labi non possis. Illud modo testabor, inge-
 nue magis quam arroganter, non multum laboris
 accessurum fuisse, si iustum Commentarium in hanc
 Epistolam ædere voluisssem. Arbitrabor autem huius-
 ce operæ præmiū abunde magnum mihi p̄solutum,
 si meo studio sensero perfectum esse ut Paulus primum
 tibi, deinde per te cæteris Romanis sit aliquanto com-
 mendatior, aut certe familiarior, quibus et commenda-
 tissimum et familiarissimum esse par est. Compertū
 enim habeo quam multos ante hac sermonis peregre-
 nitas, quanto plureis tum explicationis, tum rerum
 difficultas alienarit ab eius lectione. Quamquam
 à tam eximio fructu non oportebat ullis incommotis
 deterreri. Horum igitur uel fastidio, uel desperationi,
 hac nostra industria studiuimus succurrere, ita nego-
 cium temperantes, ut ei qui nolit quicquam in sacri-
 literis imitari, Commentarij vice sit futurum,
 rursus ei qui vacet huiusmodi superstitione, Paulus
 ipse loqui videatur. Amplectere Roma principem
 aut certe præcipuum religionis tuæ magistrum.

IAVS XX-
 MARCVS

Prosculare priscæ laudis tuæ præconem: redama eum, qui te nondum visam adamauit. **O** feliciter commutatam sortem felicitatis tuæ. Olim sub tyrannis **C**æsaribus mutis simulachris litabas, nunc sub **P**etro et **P**aulo terrarum orbi præsides: olim eras superstitionum omnium ancilla, nunc es veræ religionis magistra. **I**n **I**ouis **C**apitolini locum successit **C**hristus solus **O**pt. **M**axi. **I**n principis locum **P**etrus et **P**aulus suis uterque dotibus summus, in augustissimi illius **S**enatus vicem successit toti orbi reuerendus **C**ardinalium ordo. **S**i quid te mouent fornices, aut pyramideæ pristinae superstitionis vestigia, cur non magis te capiunt in horum libris receptæ religionis monumenta? **A**driani statuam, aut **D**omitiani mirantis thermas. **Q**uin potius **P**etri **P**auli, sacrosantas epistolas amplecteris? **S**i iuuat in **S**alustianis aut **I**uuianis libris fabulosa vetustas, a quibus initis ad orbis tyrannidem breui ruituram fueris euecta vulturum auspicijs: cur non magis iuuat in **A**postolorum et **E**uangelistarum literis agnoscere, quibus primordijs ad **E**cclésiæ monarchiam nunquam cessaturam peruenieris, auspicijs **C**hristi. **U**t apud **J**udeos sacro

Cardinalium
ordo,

Sancti quondam templi, hodie ne vestigium quidem ullum extat, ita tui Capitoli, quod quondam vanissimi vates æternum fore pollicebantur, adeo nullæ sunt reliquæ, ut ne locum quidem possis ostendere.

Si Ciceronis linguam mutaris, de qua uix pronuncies plus ne profuerit, an obfuerit reipublicæ, cur non magis delectat Paulina facundia, cui salutis ac religionis tuæ summam debes. **S**emp̄ auida laudū fuisti, habes tam grauem, tam inclytum gloriæ tuæ buccinatozem. **Q**uid triumphalius, quam aplice ore laudari? **A**gnosce Romane, agnosce quid tibi tribuat Paulus, ut intelligas quæ laudes tibi sint tuendæ. **A**udi quid moneat, ne nescias quid tibi sit æuendum. **F**idem laudat, quæ nusquam adhuc fuit incorruptior: obedientiam prædicat, quæ fecit, ut cito superstitionem religione mutares. **F**acilitatem tribuit, cui solet esse comes credulitas, hæc in causa fuit, ut a pseudapostolis in Iudaismum pellicereris. **S**ed aderat facilitati prudentia, quæ fecit, ut mature resipisceres. **S**ubnotat animi celsitudinem, atq; ob id tam sollicitè deterret a fastu et insolentia, a luxu auocat ad sobrietatem, a libidinibus ad castimoniam, a ferocitate ad tollerantiam, a dissidijs ad

Sic laudat ut
admoneat

Roma Baby
lon.

concordiam, a bellis ad pacem. **H**æc est indoles vere
Romana, à qua degenerare sit turpe. **V**ide ne e Roma
degeneres in Babylonem. **F**atetur diuus Hieronymus
suis etiamnum temporibus laudatæ Paulo religio-
nis extitisse documenta. **U**bi, inquit, alibi tanto stu-
dio et frequentia ad ecclesias et ad Martyrum sepul-
chra concurritur: ubi sic ad similitudinem cœlestis
tonitruu Amen reboat, et vacua Idolorum templa qua-
tiuntur. **N**on quod aliam habeant Romani fidem,
nisi hanc quam omnes Christi ecclesiæ, sed quod deuo-
tio in eis maior et simplicitas ad credendum. **M**ag-
nificum quidem Hieronymi testimonium. **A**t idem
quid dicturus sit si nunc videret eadem in urbe tot ec-
clesias, tot Cardinales, tot Episcopos, si conspiceret
ab vno hoc certissimo Christi oraculo ab vniuersis
mundi principibus responsa peti. **H**uc religionis
causa ex ultimis usq; terrarum angulis agminatum
concurri. **P**arum Christianum sibi queng; videri,
nisi Romam, nisi Romanum pontificem viderit,
ceu numen quoddam terrestre, ut à cuius nutu ac
renutu, res vniuersæ mortalium pendeant. **D**eniq;
si cerneret sub **Leone** decimo compositis bellozum
procellis, Romanam urbem, non minus literis, quã

religione florentem: ut quæ una tam multos habeat ec-
clesiastica dignitate præminentes, tot viros omni doc-
trinae genere insignes, tot mundi lumina decoraq, ut
orbem verius, quam urbem dixeris. **N**ihil optandum
à superis, nisi ut perpetuo suis laudibus respondeat,
perpetuo felicitatem suam pietate superet, maiestatem
anteat bonitate. **I**d fiet, si **P**etri ac **P**auli, quorum
auspicijs præsidioq, regnat, pectus vitamq, pro viri-
bus studeat exprimere. **A**tqui horum imaginem nus-
quam expressiorem magisq, viuam liceat reperire, quàm
in ipsorum literis. **I**nterea **P**auli fragmentum liben-
tius amplectentur, amplissime pater, si tuus istis ma-
nibus porrigetur, qui studiorum omnium, præsertim
eorum quæ cum linguarum peritiâ coniuncta sunt,
mirum quendam **M**oecenatem agas, sic nihilominus
integritate morum conspicuus, ut inter tot clarissima
lumina, tamen eluceas atq, emineas, non ita quidem,
ut alijs offundas tenebras, sed ut per se illustribus et
ornatis, plurimum addas lucis ac decoris. **B**ene
valeat tua pietas. **I**ouany. Anno J. S. 17. Idib. Nouē

~~scribitur in fine huius libri~~
~~scribitur in fine huius libri~~

**Argumentum in Paraphrasin
sequentem, per Desiderium
Erasmium Rotteroda-**

Iam quo res sit dilucidior, **mun.**
argumentum Epistolæ paucis explicandum. Atq;
ut exordiar ab ipso nomine, quanquam me non fugit
Hieronimum in Commentarijs, quos scripsit in eplam
ad Philemonem, in hac esse sententia, ut existimet, Apl
prius vocatum **Saulum**, Pauli vero cognomen ceu
trophæum usurpasse a Sergio Paulo proconsule, quē
Christo lucrificet, quemadmodum legimus in **Actis**
Aplorum Cap. 13. Rursus alios esse quibus placeat in
Judaismo dictum **Saulum**, mutata religione simul
et nomen mutasse, tamen alteram minus, ppabilem
facit, quod **Lucas** hoc ipso, quod modo citauimus, capi-
te scribit, **S**aulus qui et **P**aulus repletus spiritu scō,
haud obscure declarans, eum binominem fuisse prius
quā **S**ergius **P**aulus esset conuersus: alteram pla-
ne refellit, quod cum alys aliquot locis, tum in eodem
capite **S**aulus dicitur, iam **C**hristi prædicans **E**uan-
gelium, **D**ixit illi spiritus sanctus, **S**egregate mihi
Saulum et **B**arnabam, **P**rouinde mihi vero propior
videtur **O**rigenis opinio, quemadmodum in veteris

Instrumenti libris, aliquot comperimus diuersis nominibus notatos, velut **I**oida dictum, qui alias vocatus est **S**alomon: et **O**ziam alicubi dictum, qui alibi sit **A**zarias. Item in **E**uangelicis literis **L**uce dictum **L**euī, qui se in suo **E**uangelio **M**atthæum nominat: ita **P**aulo geminum fuisse vocabulum, quanquam ipse in suis epistolis se nunquam **S**aulum appellat, sed ubiq; **P**aulum, fortassis ob id, quod **P**auli vocabulum **G**recorum ac **R**omanorum, ad quos scribebat, auribus esset familiarius. **S**aulus enim sic a **S**aul. **H**ebraea voce deflexum apparet, ut **G**reci a **I**oseph **I**osephum deflexerunt, **P**aulus autem **H**ebraeis sonat mirabile, si tamen ferendum putamus **R**omanae seu **G**recanice vocis etymologiam e peregrina lingua peti. Quod tamen **H**ieronimus cum alicubi in alys reprehendat, hic sibi pmittit, opinor, ut in re non admodum seria, **V**erte **G**recis sonat quietum, **L**atinis pusillū, **S**aul **H**ebraeis sonat postulatum; et si **A**mbrosio credimus inquietudinem suae tentationem, atq; hoc sonat, sed **G**recis **σαῦλ**. Atq; hæc quidem de ratione nominis, ut in argumento penè plus satis. **R**æterum dictauit hanc **E**pistolam excipiente **T**ertio, quod is quoq; in calce epistolæ testatur, adiciens, **S**aluto uos

*Vniuerses in
Sacris literis*

*Etymologiam
non recte peti
ex aliena lin-
gua.*

Scriba

Locus

Tempus

Argumentum
Epistolæ

ego Tertius, qui scripsi epistolam in domino. **M**issam
apparet e **C**orintho, per **Phoeben** foeminā **Cenchreensem**.
Est autem **Cenchree** portus **Corinthiorum**, haud pro-
cul ab urbe dissitus. **Q**uod si tempus quoq; requiratur,
scriptam apparet post utranq; ad **Corinthios** eplā
(unde putant in hac absolutæ iam et confirmatæ
pietatis argumenta potissimum elucere) id tempo-
ris, cum peragrata iam **Achaia**, in qua **Corinthus** ē,
et huic finitima **Macedonia**, usq; ad **Illyricum**, ac
non solum prædicato ubiq; **Christi Euangelio**, in his
duntaxat locis, in quibus aliorum **Apostolorum** neq;
prædicauerat, verum etiam iuxta **Petri** monita, col-
lecta a suis aliquanta pecunia in subsidium paupe-
rum, adornaret iter **Hierosolymam**: ut exhibito qd
acceperat, illinc proficisceretur in **Hispaniā**, **Roma**
iter factururus, atq; illic obiter salutaturus **xpianos**:
de quorum fide ac religione audierat, cum ipsos nō
dum vidisset. **A**cciderat enim illis diuersū quiddā
atq; **Galatis**. **S**iquidem hi primum recte a **Paulo**
instituti, postea fraude pseudapostolorū circūuenti
sunt, et retracti in **Iudaismum**. **C**ontra **Romani**
primum male instituti a pseudapostolis, simulatq;
pro sua prudentia senserant fraudem, resipuerunt:

et in eo quod rectum esse cognouerunt, perseuerabant.
Nam in ecclesie nascentis primordiis erant, qui existi-
 marent **E**uangely gratiam, quoniam **A**brahe poste-
 ris et **I**udaice genti peculiariter promissa videbatur,
 non esse statim propagandam in profanas gentes, et
 simulachrorum ac demonum cultui deditas. **A** qua
 sententia et **P**etrum apparet fuisse non prorsus alie-
 num, qui viso monendus erat, ut **C**ornelium centu-
 rionem admitteret: quo nomine mox illi exhibitum
 est negocium **H**ierosolymis, ex postulantibus is qui
 ex **I**udaismo conuersi fuerant ad **C**hristum, quod cum
 incircuncisis habuisset commercium: atque in his pro-
 babile est et **A**postolos aliquot fuisse. Sic enim legimus
 in **A**ctis cap. ii. **A**udierunt autem **A**postoli et fratres,
 qui erant in **I**udaea, quoniam et gentes receperunt ver-
 bum **D**ei. **C**um autem ascendisset **P**etrus **H**ierosolymam,
 disceptabant aduersus illum qui erant ex circuncisione,
 dicentes, **Q**uare introisti ad viros preputium habē-
 tes, et manducaisti cum illis. **E**rant rursus, qui licet
 non existimarent gentes prorsus arcendas ab **E**uā-
 gely consortio, non admittendas tamen ducebant, ni-
 si circunciderentur ritu **I**udaico, punde quasi **C**hristus
 egeret admuniculo legis **M**osaice, simul, ut **E**uāgely

*Spurio Aposto-
 lorum in
 initio,*

gloriam in suam gentem transferrent. Et in Actis ca-
pi. 11. proditum est, eos qui ob psecutionem, quæ accidit
à morte **Stephani**, profugerant in **Phoenicen**, in **Cy-**
prum et in **Antiochiam**, nemini prædicasse **Christum**,
nisi solis **Judæis**. **Rursus Cap. 15.** **Quidam** **Judæi** ve-
niunt **Antiochiam**, palam aduersus **Paulum** et **Barna-**
bam prædicantes, non esse spem salutis, nisi iuxta Mo-
si præscriptum circumciderentur, tantusq; tumultus
per hos concitatus est, ut coacto concilio decretum sit,
ut **Paulus** et **Barnabas** vnâ cum aduersarijs **Hiero-**
solymam irent, et lis **Apostolorum** ac seniorû arbitrio
componeretur: atq; illic rursum acciter obnitentibus
nonnullis, præsertim factionis pharisaicæ **Christianis**,
cuius fuerat et **Paulus**, coacta est synodus **Aplorum**
et seniorum, ac **Petri** **Jacobiq;** autoritate decretum
est, ne gentes onerarentur lege **Mosaica**, tantum
temperarent ab esu suffocati animantis, à sanguine,
à carnibus simulachro immolatis, et à stupris; qd
tamen pro ratione temporum, inuincibili **Judæorû**
supstitutioni datum esse, uel illud argumento est, quod
trîa illa iam olim videmus esse sublata, ac prorsus
abolita. Ex eodem fonte nata est illa **Pauli** cum
Petro concertatio **Antiochiæ**, cum gentiû **Apostolus**

cernens suos ob Petri simulationem periclitari, palam illum redarguit, quemadmodum refert ipse in epla ad Galatas Cap. 2. Rursum Hierosolymitanum autorem Jacobo, quo purgaret iam inter Iudaeos sparsum rumorem, quod retrahere videretur a lege Moisaica, cum caeteris caluicium induxit capiti, iuxta ritum Iudaicum purgatus, munus obtulit in templo, sicuti refert Lucas Actorum cap. 21. Duo quidem ex loco videtur Jacobus, tametsi gentes prius onere legis Moisaicae propemodum liberasset, esse tamen in hac sententia, ut putaret a Iudaeis exigendam esse legis observationem, uel in hoc, ut placarentur ei, qui nondum sic profecerant in Euangelica veritate, ut possent omnino patrios ritus contemnere. Sic enim loquitur Jacobus, Et scient omnes quia quae de te audierunt falsa sunt, sed ambulas et ipse custodiens legem. Nec alia de causa, opinor totondit caput ex voto Cenchreis cap. 18. Consimili necessitate circumcidit Timotheum cap. 16. cum esset matre quidem Iudaea natus, sed patre ethnico. Tanta molis erat Iudaeae gentis pertinacia, ex Iudaeo facere Christianum. Est enim ei genti peculiaris quaedam pertinacia, nec ulla fuit unquam suae religionis tenacior, ut eleganter docet Iosephus

Iudaeae gentis
pertinacia,

in apologia Iudaicarum antiquitatum, **N**o hæc
ut Iudeorum natio tum omnibus orbis nationibus
erat peculiariter inuisa, ita vicissim omneis execra-
bantur illi ceu impuros, profanos et impios, adeo
ut nec congressu dignarentur, et templum suum pol-
lui crederent si quis forte incircuncisus esset ingressus,
Tantum erat præcisæ pelliculæ supercilium, **C**um
igitur spes non esset, fore ut **G**reci **R**omaniq; legem
vulgo inuisam reciperent, et incredibili pertinacia
reclamarent Iudei, **P**aulus intelligens periculum
esse, ne tam exitiabili dissidio magna ex parte puer
Euangelij fructus, et **C**hristi gloria **M**osaicis nomini
obscuraretur admixtu, hoc in primis agit ubiq; ut
legis ceremonias abroget atq; antiquet, omnemq;
salutis adipiscendæ fiduciam in unum **C**hristum
transferat, **S**icut autem **G**alatæ acriter, sed tñ
amanter obiurgat, quod essent in Iudaismū adducti,
ita **R**omanos præmunit et instruit, ne a pseudapof-
tolis, quos sciebat nusquam cessare, illaqueentur in-
cauti, sed in recta doctrina, quam amplecti coepissent,
persisterent, **E**rat enim **R**omæ ingens Iudeorum
numerus, siue illuc a **P**ompeio translatus, siue qd
iam **R**omanorum esset provincia Iudæa, quorum

Superstitio crebro et apud **Iuuenalem** atq; **Hora-**
tium, et apud **Senecam** notatur, **Cum** quibus
 et **Paulo** multum negotij fuisse, posteaquam **Ro-**
mam peruenisset, testatur extremum caput **Acto-**
tum Apostolicorum, **Ac** miro consilio singularis
 artifex sermonem temperat inter **Iudæos** et **gētes**,
 dum studet omnibus omnibus modis ad **Christū**
 pellicere: neq; uult, si fieri possit, quenquam om-
 nino mortalium perire suo duci, cui militabat,
Itaq; nunc hos obiurgat, nunc illos, nunc rursus
 erigit, ac subleuat, **Gentium** supcilium deprimit,
 ostendens nihil illis profuisse, neq; naturæ legem,
 neq; philosophiam cuius professione tumebant,
 quo minus in omne scelerum dedecus prolaberē-
 tur, **Rursum** **Iudæorum** arrogantiam coërcet, **Ceremoniæ**,
 qui legis fiducia perdidissent id quod erat totius
 legis caput, fidem in **Christum Iesum**, docens legis
 ceremonias antiquatas esse iam coruscante **xpi**
Euangelio, quem legis umbræ deliniarant: abro-
 gata iam ocia sabbatorum, circumcisionis iniuriā,
Calendarum recursus, ter quotannis redeuntes
 ferias, delectum ciborum, in singulos dies iterum
 sordidanda lauacta, pecudum **innocentiarū** lanie-

Summa doc-
trina Paulina.

nam. templi religionem assidue inquinati cor-
dibus. **H**as rerum umbras emicante luce veritatis
euanesce: **V**eros esse filios **A**brahæ. qui fidem **A**bra-
hæ referrent: uere **J**udæos esse. qui **C**hristum pro-
fiterentur: uere circumcisos. qui mentem haberet
a foedis cupiditatibus repurgatam. **V**eram iusti-
tiam ac perfectam salutem citra legis auxilia p
Euangelium ac solam fidem in **C**hristum confer-
ri ex æquo omnibus. licet ea salus peculiariter oli
esset promissa **J**udæis. sed ita his pmissa. ut pphæ
non tacuerint fore. ut illis reuocantibus ad gentes
prædicatio **C**hristi propagaretur. **P**er legem **M**o-
saicam quam illi carnaliter obseruabant veram
iustitiam nulli contingere. sed per fidem: idq̃ docet
tuum exemplo **A**brahæ. tum varijs ipsius legis
testimonijs. **E**t ad eum modum detracto utrisque
supplicio. adempta utrisq̃ fiducia. omneis æquat in
negotio fidei **E**uangelicæ. ita gratulans saluti
gentium. ut suæ gentis cecitatem paterno deplo-
ret affectu. licet illam ubiq̃ pertinacissime infen-
sam experiretur: atq̃ id per se durum. ita mitigat.
ut dicat nec omneis excecatos. et fore ut aliquando
resipiscat **J**udæorum tota natio. fide gentium

prouocata. **A**taq; hic obiter varia multiplexq; doctrina de praeiudiciis, siue predestinatis, de praescitis, de vocatis, de gratia et merito, de libero arbitrio, de diuino consilio nobis inscrutabili, de lege naturae, de lege **M**osi, de lege peccati. **V**arij item allegoriarum fontes, dum duos facit **A**dā, alterum quo nascimur iuxta carnem mortales: alterum quo renascimur immortales futuri. **D**uos homines, internum et externum: internum spiritui et rationi parentem, externū cupiditatibus et affectibus obnoxium: quorum priorem aliquando spiritum appellat, posteriorem uiterum corpus siue membra, interim carnem, aliquoties legem peccati uocat. **D**uplicem mortem, corporis et animi, et tertiam, qua morimur peccato et peccandi affectibus. **T**riplem item vitam, qua uiuimus corpore, qua animo, et qua uiuimus iustitiae et peccato. **D**uplicem seruitutem aut libertatem, qua vicissim uel innocentiae seruimus, emancipati a peccatis, uel peccatis seruimus liberi a iustitia. **D**uplicem **J**udaismum, duplicem circumcisionem, geminos posteros **A**brahae: **D**uas partes legis **M**osaicae, carnalem, ueluti corpus: spiritualem, uelut animam legis. **D**uplicem baptis-

Fontes allegoriarum.

muum, quo primum abluimur a peccatis pristinis
sacro lauacro, et quo Christo commemoratur, abdicatis
mundi affectibus: **D**uplicem sepulturam, corpalem,
qua triduo sepultus est Christus: et spiritualem, qua
nos semoti a mundi vitis, requiescimus in illo. **D**u-
plicem resurrectionem, alteram quæ præcessit in xpo,
in nobis secutura, alteram qua nos a peccatis pristis
redimui progredimur a virtute ad virtutem, hac
parte quoad licet futuram immortalitatem meditantes.
Duplicem iustitiam, dei et hominum. **D**uplex iudi-
cium, dei et hominum; duplicem gloriam siue laudem,
apud deum, et apud homines. **H**is dissertis transit
ad locum moralem, in primis adhortans ad mutuam
concordiam, exemplo membrorum corporis: et quoniam
pax constare non potest, ubi fastus est aut lior, ob-
secrat ut obsequijs mutuis, mutuam amorem alant
foueantq;. **R**omanos ut Iudeorum infirmitatem
ex diutina legis assuetudine relictam ad tempus
ferant: **C**ontra, Iudeos, ne gentibus in **E**uangelijs
consortium ascitis inuideant, sed illorum fidem
ac libertatem potius æmulentur: et cum idem sit
omnium deus, idem Christus, eadem gratia, idem
premiu, omnes in vnum corpus coalescant: neq;

Moralis
locus.

quisquam sibi arroget quicquam, sed si qua dote
 prexcellat aliquis, eam ad fratris opem accommodet.
Atq; hunc locum varie tractat, docens quales se pſtāe
 debeant erga **J**udeos incredulos, quales erga xpi-
 anos superstitiosiores, siue ut ipse uocat, infirmos:
 quales erga superiores, quales erga inferiores, q̄les
 erga patres, quales erga principes, ac magistratus
 ethnicos, sed suo utcuq; fungentes officio: quales
 in prosperis, quales in aduersis. **D**einde rursum
 laude Romanorum mitigat admonitionis acerbita-
 tem, et suam apud illos auctoritatem commendat,
 commemorans quanto plus ceteris promouerit in
Euangelio **C**hristi, declarat quanta teneatur illos
 videndi cupiditate, et spem facit sui aduentus: curq;
 eum differre cogatur, aperit, laudans spontaneam
Macedonum et **C**orinthiorum in pauperes sc̄os
 liberalitatem, tacite ac verecunde Romanos ad
 emulandū puocans. **C**aput extremū penē to-
 tum occupat salutationibus: non frigide congestis
 multorum nominibus, sed nux suo cuiq; addito elo-
 gio. **P**ostremo quoniam penitus nouerat et pseu-
 dapostolorum improbam versutiam, et Romanorū
 simplicitatem, ac facilitatem, admonet etiam atq;

Salutationes
 Pauli.

etiam caueant, ne illorum blandiloquentia fallatur.
Quamquam autem horum pleraque peculiariter ad
eam pertinent ætatem, in qua rudis adhuc paulatim
suppullulabat ecclesia, Iudæis et gentibus admixta,
ac principibus ethnicis obnoxia, tamen nihil est,
unde non ad hæc quoque tempora salutaris aliquid doc-
trinae possit accommodari: ueluti de fugienda super-
stitione, quæ dissidionum est seminarium, et sic habet
speciem pietatis, ut nihil sit veræ pietati aduersus:
de stulta fiducia philosophiæ mundanæ et operum
humanorum: de merito fidei: de vitando fastu: de
toleranda alicubi minus eruditorum umbecillitate:
de mutuis obsequiis alenda concordia: de ferendis
aliquousque malis principibus et impijs episcopis:
ne turbetur ordo status publici: de malefactis be-
neficientia superandis: de non iudicando quod ad
te non pertineat: de commode interpretando quicquid
recto animo fieri potest: de cauenda insidiosa blan-
diloquentia: aliisque id genus rebus, in quibus ho-
dieque communis hominum vita versatur. **D**ed uti-
litatem huius epistolæ, æquat ac pene superat
difficultas: idque mihi tribus potissimum de causis
accidere videtur, siue quod non alibi sermonis ordo

Difficultates
Epistolæ ad
Romanos
unde

confusior, nusquam oratio hyperbatis magis h
 ulca, nusquam anantapodotis crebrius inabso
 luta, quod subiinde queritur interpres **O**rigenes,
 in huiusmodi difficultatibus passim luctans ac la
 borans. **Q**uod utrum interpreti an scribæ **T**ertio
 sit tribuendum, an ipsi **P**aulo, aliorum esto iudiciū.
Ipsē sane agnoscit sermonis imperitiam, licet rerū **P**auli sermo
 inscitiam deprecetur. **R**ursus adeo non affectavit **i**ncompositus.
 orationem arte humana compositam, ut eam sibi
 fugiendam etiam duxerit, ne quid hinc decederet
 gloriæ crucis. **A**tq; ob id **O**rigenes existimat sup
 uacaneum esse sermonis compositionem in eo requi
 vere, **H**ieronymus aliās illi vindicat orationis
 artificium, aliās adimit, ingenue confitens, e
 corrupto **C**ilicum sermone, nonnihil traxisse vitij.
Augustinus etiam rhetorum ornamenta floscu
 losq; ex huius depromit epistolis. **Q**uinta in **A**c
 tis dux uerbi est, et in epistola ad **C**orinthios priore,
 supra ceteros omnes linguis loquitur. **Q**uamuis
 enim, ut testatur **H**ieronymus, id temporis totus
Oriens **G**ræce loqueretur, tamen consentaneum
 est, apud **C**eltas non eandem fuisse **R**omani sermo
 nis castimoniam, quæ fuit **R**omæ: ita verisimile

est, non parum interfuisse inter **Cilicem** **Græce**
loquentem, et **Atticum**. **Ad** hæc orationis incom-
moda accessit **Hebraismus**, cuius idiomata passi-
m refert, ita **Græce** loquens, ut nihilo secius interim
Hebræum agnoscas. **Alteram** difficultatis causam
arbitror, quod ob rerum inexplicabilium obscuri-
tatem, non alia sit crebrioribus impedita salebris,
aut altioribus interrupta voraginibus, adeo ut
ipse alicubi relicto quod instituerat, exclamare co-
gatur. **¶** **Altitudo** diuitiarum. **Quid** quædam
mysteria prudens sic attingit, ut ceu per transen-
nam diutaxat ostendat, pro temporum illorum
ratione, proque captu eorum, quibus scribit, orōem
attemperans. **¶** **Conuerat** et viderat ille quædam,
quæ nefas esset homini loqui, et nouit quatenus
esset opus lacte, quatenus cibo solido. **Sciebat** ceta-
tum in **Christo** gradus, et quid cui foret adhibendum.
Hoc consilio **Petrus** **Apostolus** apud eundem concionem
verba factururus de **Christo**, virum eum nominat,
deum tacet. **¶** **Tertiam** opinor, crebram ac subitam
personarum mutationem, dum nunc **Iudeos**, nunc
gentes, nunc utringue, modo credentes, modo incre-
dulos, respicit; alias infirmi, alias firmi, interim

pijs, uterum impij personam sustinet. Quibus rebus
 fit, ut lector uelut in **Labyrinthis** ac **Meandris**
 quibusdam inextricabilibus oberrans, nec unde
 sit ingressus satis videat, nec qua sit exitus. Ut
 mihi non minus vere quam eleganter **Origenes**
Paulum ad similem faciat ei, qui hospitem in opu-
 lentissimi cuiuspiam principis palatium inducat,
 diuersis viarum ambagibus, et conclauium secre-
 sibus perplexum. Quædam autem procul osten-
 dat ex ditissimo opum thesauro, quædam ppius
 admoueat, quædam videri nolit, sæpe iterum
 per aliud ingressus hostium, aliunde exeat, ut
 hospes ipse miretur unde venerit, ubi sit, aut
 qua sit exeundum. **Agnouit** hoc et **Petrus** apls
 in epistola secunda testans esse in **Paulinus** eplis
 quædam intellectu difficilia, quæ parum eruditi,
 parumq; firmi deprauarent ad suam pniciem.
Nos difficultates has pro virili conati sumus
 amolui, nisi quod quædam **Paulinæ** lingue a-
 deo peculiaris sunt, ut aliquoties mutari non
 queant, velut hæc: fides, gratia, corpus, caro,
 membra, spiritus, mens, sensus, ædificare, aliaq;
 huius generis, quæ ut prorsus mutari non de-

buerunt, ita quoad licuit emollire studuimus.
Sed iam ipsum audiamus Romanis Romane,
inno omnibus crassius et explanatius loquentē.
Argumenti finis.

*In Epistolam Pauli Apostoli ad
Romanos paraphrasis per Crasimum
Rotterdamum.*

Caput primum

*Alludit ad Sau-
lum quod dicit
inquietudo*

P *Paulus* ego ille ē Saulo factus,
ē turbulento pacificus, nuper
obnoxius legi *Mosaicae*, nunc
Mosi libertus, seruus autem

*Alludit ad pha-
risaei nomen, qd
a diuisione dic-
tum sit*

factus *Iesu Christi*, haud quidem perfuga, deser-
torū pristini instituti, sed accersitus ad huius
legationis munus, ac foelicius segregatus quam
eram, cum pharisaice factionis propugnator,
impie pius, et indocte doctus errarem: sed nunc
denuum uere *Pharisaei* dignus cognomine, quippe
semotus selectusq; ab ipso *Christo*, ad obeundum
negocium longe praeclarius, nempe ad praedicā-
dum *Euangelium Dei*, nec id sane nouum, sed

iam olim ab ipso promissum prophetarum ipsius ora-
culis, quæ nunc quoque extant in libris non quibus-
libet, sed sanctis inuolatarumque fidei, de filio ipsius, qui
in tempore natus est e stirpe **Dauidica** iuxta carnis
infirmum, sed idem declaratus est æterni **Dei**
æternus esse filius iuxta spiritum oia sanctificante:
declaratus autem cum alijs multis argumētis,
tum præcipue ex eo, quod ipse deuicta morte, resur-
gens e mortuis, omnibus in ipso renatis, resurrec-
tionis princeps et autor factus est **Iesus Christus**
dominus noster: per quem nos non solum hanc gra-
tiam, quam legis observatio conferre non poteat,
sumus assecuti, verumetiam **Aplicam** functionē,
quò quemadmodum per alios **Aplos** inter **Iudeos**
diuulgatum est **Euangelium Christi**, ita per me
prædicetur inter gentes quascunque: non ut inuol-
uantur legis oneribus, sed ut sese fidei de **Christo**
prædicatæ submittant, et huic innotantur, non
inani philosophorum sapientiæ: de quarum gentium
numero estis uos quoque, quantum ad genus atti-
net, cæterum adoptione asciti in ius, et cognomen
Iesu Christi, ne iam **Sectarum** aut **Regionum** uo-
cabula uos dirimant, cum cõis sit oim adoptio.

In scripturis
sanctis

Ex resurrectio-
ne mortuorum

In omnibus
gentibus

Dilectis dei
uocatis sanctis

In Euangelio
filij eius

Quotquot igitur estis Romae deo chari, et à pristi-
nis vitis ad sc̃imoniam vitæ uocati, gratiā uobis
opto pacemq;: non quam mundus hic uulgato mo-
re solet præcari, sed ueram nouamq; grām, hoc est,
gratuitum donum **E**uangelicæ fidei uere iustificā-
tis, et per hanc penitus abolitis omnibus vitæ præ-
teritæ commissis, securæ iam conscientiae pacem,
stabilemq; amicitiam cum deo; quæ duo nō p̃stant
uel humanæ sapientiæ uires, uel **M**osaicæ legis ob-
seruatio, sed omnibus proficiuntur à singulari
munificentia Dei patris, et huius filij, domini nr̃i
Iesu Christi. **A**tq; in primis quidem gratias ago
deo patri, uestro omnium nomine, qui per filium
Christum hoc uobis largitus est, ut qui ante hac
eratis increduli, nunc fides uestra celebretur, præ-
diceturq; toto terrarum orbe. **Q**uæ sane res pro
meo erga uos amore non potest non esse gratissima,
Testis enim est mihi deus ipse pater, quem nūc solutus
Mosi lege colo, non crassis illis et corporalibus ceremo-
nijs, sed spiritu meo, prædicans **E**uangelium filij
ipsius. **(**nam hic illi gratissimus est cultus**)** quod
semper citraq; omnem intermissionem mentionem
uestri faciam, in præcibus meis, deprecans illum,

si qua fieri possit, ut quod iam diu desidero, tandem aliquando contingat, ita uolente deo, ut prospero itinere foeliciter ueniam ad uos. **M**agno siquidem teneor desiderio uidendi uos, non mei compendij gratia, sed ut muneris aliquid uobis impartiam: nō **M**osi crassum, sed **C**hristi spirituale: quo magis etiam confirmemini in eo quod institulistis, siue, ut melius dicam, ut mutua sit utrisq; nostrum consolatio, dū et ipse uobis de uestra fide, et uos mihi vicissim de mea gratulabimini: atq; ita fiet, ut exhortatio mutua, uestram simul ac meam fidem corroboret fulciatq;. **I**d quo minus sit factum hactenus, per me quidem haudquaq; stetit. **I**mmo nolim uos illd latere fratres, mihi frequenter in animo fuisse uos inuisere, verum ad hunc usq; diem non licuit per impedimenta quae inciderunt: ob hoc autē causae uos tantopere cupiebam inuisere, ut inter uos q̄q; nonnihil fructus reportarem, quemadmodum in cæteris nationibus antehac feci. **N**eque enim hanc **E**uangelij prædicandi opam à **D**eo mandatam, huic aut illi genti proprie debeo, sed ut ille **D**eus ē ex æquo omnium, ita **C**hristi **E**uangelium æque ad omnes pertinet, **E**uangelium autem uoco, iusti-

*Aliquid gr̃a
spiritualis*

*Græcis ac Bar-
baris, sapienti-
bus et insipien-
tibus*

ficationem per fidem in **I**esum **C**hristum filiū dei,
quem lex promisit et praefigurauit. Itaq; nō **G**re-
tis modo, verumetiam **B**arbaris, non sapientibus
et eruditis tantum, sed rudibus quoq; et illiteatis
operam hanc debeo, quisquis fuerit ille, qui non
reſciat et auerſetur. Proinde quod ad me quidem
attinet, geſtit animus, et uobis qui **R**omae agitis,
Euangelium praeſdicare. Nec enim hinc me deter-
ret imperij **R**omani maiestas, neq; pudenda mihi
duco functionem, si praeſdicem **E**uangelium **C**hrī
Nam ut impijs et incredulis res ridicula frivo-
laq; uidetur hoc **E**uangelium, ita quisquis credi-
derit, huic virtus est dei efficax ad conferendam
salutem, vereq; tranquillandam conscientiam,
quod nec **J**udaeorum traditiones, nec ur̄a phlīa,
opesue conferre queant. **E**t uis cū aequae valeat
omnibus, tamen ita ut iussit dominus honoris
causa primū **J**udaeis oblata est, mox in **G**raecos
et omnes orbis nationes propaganda per **E**uan-
gely praecones, ut omnes pariter et suam agnos-
cerent iniustitiam, et **D**ei quaererent iustitiam,
siue **S**cythae sint, siue **B**ritanni. Procul autem
abest a salute, qui aut morbum suū nō intelligit,

Iudaeo primū
et **G**raeco

aut unde petendum sit remedium, ignorat. Cum enim ante hac alijs in rebus alij sitam esse iustitiam existimarent, nunc **E**uangelio **C**hristi palam fit omnibus iustitia, non **M**osi, sed ipsius **D**ei, que non sita sit in superstitioso cultu simulacrorum, aut legalibus **J**udæorum cæremonijs, sed ex fide contingat, dum agnoscunt homines, id nunc præstare **D**eum, qd' olim ore pharum suorum promiserat, **Q**uemadmodum et **A**bacuc prædixit, **I**ustus, inquit, meus ex fide victurus est, **N**am cum hactenus plerique mortales impune, ac ceu conuiuente **D**eo peccarint, nunc palam è cælo declarat iram suam, merito accensam, aduersus omnes homines, quocunque modo ipsos et iniustos, etiam istos, qui à **M**osaicæ lege sunt immunes, eo quod ueritatem utcumque cognitam non accommodarunt ad pie sancteq; viuendum, sed perseuerarunt in vitis, cumque plus sciperet quam vulgus hoim deum ignorans, nihilo tamen minus impii fuerunt illis. **T**otus quidem ut **D**eus est, humano ingenio cognosci nequaquam potest, cæterum quod in humanam cadit cognitionem, id illi sunt assecuti, quanquam hoc

Iustitia enim
Dei

Ex fide in
fidei

Reuelatur enim
ira Dei

Quia quod
notum est dei

Per ea quæ
facta sunt

Sempiterna
quoque eius
virtus, ac di-
uinitas.

Et mutauit
gloria

ipsum illi debent. Neque enim assecuti fuissent, nisi
Deus hoc illis aperuisset. Aperuit autem si non plu-
rum libris, quibus Iudæis modo locutus videba-
tur, certe totius huius fabricæ mundanæ mira-
culo. Quamuis enim inuisibilis est ipse Deus,
tamen intellectu conspicitur in hoc mundo tam
mirifice condito, ac tam mirifice administrato.
Cuius licet initium aliquod præcesserit, et finis
secuturus sit, tamen ex huius opificio perspicitur
conditoris virtus, quæ nec initium ullum nouit,
neque finem est habitura, quin ipsius etiâ diuinitas,
quæ semper in seipso summus fuit etiam ante con-
ditum mundum, ne quid haberent, quod prætexant
impietati suæ. Ptenum cum Deum esse cognosceret,
haud tamen ut deo honorem habuerunt, velut omnium
principi: neque gratias egerunt, velut omnium bonorum
autori, cui hoc ipsum scientiæ ferri acceptum oportuit,
quo tangebant: sed uanis aura gloriæ turgidi, ua-
nique facti, frustrati sunt cogitationibus suis, et
arrogantiæ nebula obtenebratum est insipiens
cor eorum: atque hoc ipso stulti et indocti sunt facti,
quod se iactarent esse sapientes et eruditos.
Vide autem quomodo cæcitatatis, quoque stultitiæ deuen-

tum est. **A**dulterarunt maiestatem immortalis **D**ei, adumbrata imagine mortalis hominis: nec hominis modo, verumetiam uolucrum, quadrupedum et serpentium. **A**tq; ob hunc prodigiosum **D**ei cultum, passus est eos ire precipites, ut animi sui cupiditatibus obsequentes, eo prolaberentur turpitudinis ac spurcitiae, ut ipsi inter sese dedecorarent corpora sua, probrisque afficerent. **N**ec iniuria in hac uitiorum portenta prolapsi sunt, qui **D**eum cognitum, ob animi fastum tam portentuose colebant, ut qui pro uero **D**eo mendacem et arte confictam statuam adorabant, ac praepostere res conditas venerati sunt, colueruntq; supra eum qui condidit omnia, contumeliosi in **D**eum, qui solus laude ferendus est, et hoc honoris solus apud homines meretur in omne aeuum. **A**men. **H**as, inquam, ob causas, offensus **D**eus, passus est eos prolabi in cupiditates foedas ac probrosas. **N**eq; enim ipsi solum, verumetiam foeminae illorum, oblitae sexus sui, naturalem foeminei corporis usum mutauerunt in eum qui praeter naturam est: nimirum exemplo masculorum, qui, ut dixi, relicto naturali usu foeminarum, mutuis cupiditatibus

Qui est benedictus in secula

Quia sicut
non probauerunt
Deum habere

Qui cum iusti-
tiam dei cognov-
issent

inter ipsos deflagrarunt, adeo ut mas in marem
abominandam turpitudinem patraret. Atque his
modis contumelia in Deum admissa, in ipsos recidit,
dignum amentiae premium. Nam quemadmo-
dum ipsis non est visum, Deum cognitū agnoscere,
præque oculis habere, ita vicissim passus est eos De-
i suis tenebris excacatos, abire in mentem reproba-
m, idque eo usque, ut patrarent flagitia eiusmodi uiris
uehementer indigna, quanquam et alias omni
genere scelerum operi, scortatione, auaritia, uersu-
tia, undique contaminati liuore, cæde contentione,
dolo, malitia: malis præditi moribus, susurriones,
obtrectatores, numinis osiores, feroces, superbi, fastosi,
scelerum inuectores, parentibus immorigeri, exptes
intelligentiæ, incompositi, uacantes omni pietatis
affectu, nesci foederis, immisericordes. Si cum Deo
esse sciant, eumque summe iustum esse sciant, unde
necesse sit eos qui patrant eiusmodi flagitia, dignos
esse morte: non solum ipsi committunt eadem, uerū
etiam alijs ea committentibus assentientes, indoctis
peccandi fiunt auctores.

Capitulum secundum

Nec ita magni refert, quod hæc flagitia
Philosophi uerbis detestantur, magistra-
tus lege prohibent ac puniunt. Assen-
titur enim quisquis imitatur. Quas ob res nihil
habes quo te excuses, quisquis es hominum, qui tibi

placens alterum iudicas. Immo dum alterum iudicas, hoc ipso te ipsum condemnas: quandoquidem iudex eadem committis, quorum nomine damnas alium. Cumq[ue] simili culpæ sis obnoxius, in te ipsum pronuncias sententiam, dum in alterum pronuncias. **H**ominibus imponi potest, horum iudicium fortassis effugies, qui coniecturas ac speciem ueri sequentes, pronunciant, cæterum arcana mentis non perspicunt. **A**t Deus, cuius oculis conspicua sunt omnia, non iuxta speciem, sed iuxta ueritatem sententiam feret aduersus eos, qui patrant eiusmodi flagitia, quæ modo recensuimus. **A**n tibi usque adeo blandiris, o homo? **E**se putet appellari, quisquis sibi conscius est. **D**um iudicas eiusmodi uitij obnoxios, ut existimes effugere te posse iudicium Dei, cum ipse committas eadem: cumq[ue] tibi poenas det homo homini, te non daturum poenas Deo: et elaberis ab illius iudicio, cum tuum iudicium homines non possint effugere. **A**n Dei lenitas tibi spem facit impunitatis, et ob immensam et exuberantem bonitatem suam, quodq[ue] poenam differens multa toleret, tibi uenit in contemptum, quasi uel ad commissam conniueat, uel fauceat etiam maleficijs. **N**eruntelligis hanc diuinam in te lenitatem, haud quidem impunitatem polliceri nocentibus, sed blande inuitare ad poenitentiam ac resipiscentiam, ut beneficijs

Sanus enim, quoniam iudicium dei est secundum ueritatem

**Thesaurizas
tibi iram Dei**

**Ira et reuelatio
iusi iudicij Dei**

illius obrutus, incipias tandem tibi displicere. **C**eterum tunc **D**eus in te mansuetudinem ipse tibi uertis in cumulum damnationis tue. **D**um enim obstinata mente, quæ nullis rationibus ad poenitentiam queat emollixi. **D**eum ad meliora prouocantem aspernaris ac repellis, recondis, accumulas tibi thesaurum iræ diuinæ. **Q**uæ etsi in præsentia sese nondum proferat, tamen aliquando sentietur: nimirum in tremendo illo die, cum iam consumpta lenitate, hoc seuerius afficientur supplicij impij, quo contumacius reiecerunt ad meliora prouocantem **D**eus mansuetudinem, cumq; in conspectu omnium aperietur iustum **D**eus iudiciū, qui nequaquam hominum more iudicabit, aut erras aut fauens, sed ut incorruptissimus & omnium conscius iudex, quicq; pro suis factis præmiū reponet, alteris quidem uitam æternam: nempe his qui nunc freti promissis **E**uangelicis perseuerant in pijs operibus, ambiuntq; non caduca, uanag; uitæ præsentis commoda, sed uitam in coelis æternam, pro temporaria ignominia dabit sempiternam gloriam, pro contemptu honorem, pro neglecta corporis uita, immortalitatem. **A**lteris rursus, qui puerse contentiosi maluerunt iniustitiæ, quam ueritati obtemperare, digna factis merces erit, nimirum indignatio, iraq; diuina, atq; hinc afflictio, animiq; anxietas, eaque poena manet ex æquo mortales omneis quicumque

peccarunt, sed in primis **Iudæum** et **Græcum**, ut pri-
 mas teneant in poenis, quibus primum oblata est
Dei benignitas, **Et** diuerso gloria, honor, et pax, ex aq-
 uo rependetur omnibus, quicunque per fidem bene uixe-
 runt, sed in primis **Iudæo**, mox **Græco**, dein barbaris
 omnibus, **Nec** enim est apud **Deum** ullus personæ
 respectus, quemadmodum apud homines iudices so-
 let, sed is idem pariter et æquus est omnibus, **Proin-**
 de quicunque peccauerunt ex leges, ex leges item peri-
 bunt: et quicunque lege accepta peccauerunt, per le-
 gem iudicabuntur, **Nec** enim satis est audisse le-
 gem, ut iustus habearis apud **Deum**, ne quid hoc
 nomine tibi blandiaris **Iudæe**, sed qui factis et mo-
 ribus legem exprimiunt, præstantque, hi denique iu-
 dice **Deo** iusti habebuntur, **Amplectitur** **Deus**,
 approbatque benefacta, etiam si nulla sit lex, et magis
 auersatur eos, qui cum legem habeant, legi non obe-
 diunt, quamquam nullis omnino deest lex, **Et**
 cum nationes a lege **Mosaica** alienæ, ultro
 naturæ ductu, quæ lege iubentur faciunt, quam-
 uis nullo legis **Mosaicæ** præscripto moneantur,
 tamen ipsi sibi legis uice sunt, propterea quod
 rem legis exprimiunt, non tabulis, sed ipsis men-
 tibus insculptæ, et quicquid apud eos, qui sub le-
 ge uiuunt geri solet apud tribunal, hoc in istorum
 pectore geritur, dum pro te, aut aduersum te

nam hominis
operantis ma-
lum

Non enim audi-
tores legis tan-
tum iusti sunt

Qui ostendunt
opus legis scrip-
tum

In die cum iudicabit dominus occulta hominum

Secundum Evangelium meum

Si autem tu Iudaeus cognominaris

Et probas utiliora

Habentem formam scientiae

testimonium dicit conscientia: dumque altercantes inter se cogitationes, vicissim accusant ac defendunt. Secundum haec igitur iudicabit illos Deus olim, cum quod nunc occulte fit in praecordiorum latebris, tum propalam fiet sub oculis omnium, pronunciante eo cui nihil est occultum. Verum hoc iudicium aget Deus per Christum filium, nunc dominum ac servatorem, olim iudicem futurum totius humani generis. Atque haec quidem Evangelij, quod vobis praedico, pars est, ne quis fabulam aut somnium esse putet. Quid est igitur quod tibi legis nomine placeas Iudae? En tu Iudaei cognomento tibi placens, ac legis a Deo prodita privilegio fretus, Deum velut autorem tuae religionis iactas, cuius animum voluntatemque scias ex sacris literis, ab eo profectis, ac magisterio legis edoctus, ut non solum ipse dignoscas, quae fugienda, quae expetenda sunt, quaeque in bonis praecipua, verum etiam confidas te caecis esse ducem posse, ac praelucere ijs qui in tenebris versantur, hoc est, doctorem esse posse stultorum, atque eruditorem parum sapientium, quod hoc tibi praestiterit lex, ut formam, vitamque praescriptum, ac veri normam teneas, num ob id in Evangelij gratia ethnico praefereendus es? Non opinor, immo lex facit, ut deteriores etiam causas sis habiturus apud tribunal Dei, nisi secundum legem, de qua gloriaris, vitam institueris. Itaque scientia

quam iactas, in te retorquetur. **Q**uid enim multi-
 te iactas legis ostentator? qui alterum doces, teipsum
 non doces? **Q**ui prædicas non esse furandum, ipse
 furtum committis? qui denunciās uitandum esse
 adulterium, ipse committis adulterium? qui sumu-
 lacrorum cultum execraris, ipse sacrilegio pollueis?
Qui de lege Deo autore data temetipsum apud ho-
 mines iactitas ac uenditas, idem transgrediendo
 legem, Deum legis autorem dedecoras ac dehonestas,
 et unde tibi gloriam aucuparis apud alios, hoc illi
 uertis in probrum, cui soli omnis debetur gloria?
Quid enim est istud aliud, quam dehonestare Deum,
 quod quidem in te est, nam ad ipsum nulla puenit
 ignominia. De talibus enim et olim questi sunt
 sacri uates, nominatum autem **Isaias** et **Ezechiel**,
Nomen inquit Dei per uos male audit, ac pro-
 bris afficitur, et ignominiosum habetur uia culpa
 inter gentes idolis deditas, dum Dei legisq; titulo
 gloriantes, impie uiuitis. **N**ecq; enim satis est **Juda-**
um esse natum, aut in **Judaeorum** religionem coop-
 tatum esse: sed eatenus profuerit tibi circuncisio,
 si id præstes, cuius gratia data est circuncisio: siq;
 iuta præstes, quod ceremonijs profiteris. **A**lioqui
 si legem transgrederis, nihil conferet circuncisum
 esse, cum apud Deum perinde sit, quasi præputium
 habeas incircuncisum. **J**am quemadmodum tibi

Nomen enim
 Dei per uos dif-
 famatur

Non enim qui
in manifesto
Iudæus

circumcisio uertitur in præputium, nisi reliqua item
legis edicta præstes, quæ ad bonos mores faciunt: ita
nihil oberit ethnico præputium, immo pro circumciso
habebitur ipsi Deo, si ignoratis et neglectis legis ceremo-
nijs ea præstet, in quibus summa legis finisq[ue] situs
est, uidelicet integram puramq[ue] uitam: siq[ue] Christo,
qui legum omnium est summa, fidat et obtemperet.
Imo non solum æquabitur tibi hac in parte, quin etiã
præferetur, ut hoc ipso te melior habeatur, quod circun-
cisionem nesciat: idcirco huius innocentia damnabi-
liorem ostendet tuam impietatem, quod is alienus a
legis professione, legis tamen finem ac mentem uita
exprimat, cum tu uerbis ac syllabis legis innitens, a
circumcisionis nota legem professus, uiolens id quod est
totius legis caput Christo reclamans. **A**pud Deum,
qui non ex corporeis notis, sed animi pietate iudicat,
Iudæi nomen amisisti, nisi Iudæi professionem præ-
stiteris. **N**eq[ue] enim Iudæus est, quisquis manifesta
Iudaismi notam corpore circumfert: neq[ue] hic circun-
cisus est, quisquis præputij pelliculam habet ampu-
tatam, sed is demum Iudæus est, qui intus et in a[n]i-
mâ Iudæus est, quem ille solus inspicit, et hinc æstimat
omnes. **I**s demum circumcisus est, qui cor habet cir-
cuncisum potius quam genitale membrum, non saxo
in sculptis literis fretus, sed spiritu ac mente legis.
Et enim tui caro est tantum circumcisa, apud hoies

quidem ut Iudæus gloriari potest: cæterum quem animus a vitis purgatus, et pronus in Christum uere Iudæum reddidit, ut fraudetur sua laude apud mortales certe Deus hunc agnoscit et approbat, cuius calculo comprobari, solida felicitas est.

Caput Tertium

Quod dixerit hic quispiam, si summa rei pendet a pietate uitæ et innocentia morum, ac fide in Christum, quid igitur reliquum sit Iudæo, quo præcellat ethnicum: aut quid omnino retulit circumcissum fuisse, si pietas et fides æquat circumcissum et incircuncissum, imo si circumcisio, Iudæi peccantis causam facit deteriorem. Quod ad Euangelij gratiam attinet, nihilo potior est Iudæorum quam Gentium conditio. Attamen aliquo respectu magni refert omnino Iudæicæ gentis esse. Primum enim hoc nomine iure illis gloriari licet, quod his proprie commissæ sunt uerba Dei, siue quod his peculiariter lex et propheticæ proditæ sunt, siue quod his solis Deus loqui dignatus est. Primum magnificum est, hoc honoris habitum fuisse a Deo ei genti, deinde multo præparatior uidetur ad fidem Euangelicam, qui legem promissa tenet: et uero propior est, qui ueri tenet uaginam. Siquidem Mosis lex et prophetarum oracula gradus est ad Euangelicam Christi doctrinam. Neque enim credentibus officit, si nonnulli literis legis

Quid igitur amplius est Iudæo?

Nunquid in-
credulitas illo-
rum, fidem dei
euacuat?

Unus homo
mendax

Et uincas cū
iudicaris

Si autem ini-
quitas nostra
iustitiam dei
commendat

male addicti credere noluerunt **E**uangelia. Num
istorum incredulitas fidem diuinorum promissorum
redditura est irritam, ut hominum more offensus pac-
ta rescindat, et nulli præstet quod omnibus ex æquo
promissum est? Absit hoc, quin potius ita futurum
est, ut nemini non præstetur promissum, nisi qui reie-
cerit oblatum, ut iam promissoris fidem inculcare non
possit, ut appareat **D**eus uerax, qui cum mentiri nesciat,
paratus sit exoluere quicquid est pollicitus. Ceterum
mendacium ab ipsis hominibus proficisci, qui suapte
culpa frustrantur promissis **D**eī. **D**eus nec falli potest,
nec fallere. In hominem utrumque competit quatenus
homo est. Nam **D**eī fidem certissimam esse testatur et
psalmus mysticus **D**auīd. Ut in dictis, inquit, tuis
appareas iustus et uerax, et ipsa re uincas, quoties ut
uanum pollicitatorem te inculcabunt homines, suspi-
cantes fore, ut ob meum scelus non præstes, quod gen-
ti **D**auīdicæ pollicitus es. Verebar ipse frustrari pro-
misso, sed refert tamen fidem ac ueritatem tuam ita
commendatiorem ac testatiorem fieri mortalibus
meo peccato, si conspexerint te ne tanto quidem ad-
misso offensum uertisse sententiam. **A**t hic alicui for-
sitan in mentem uenerit, Si **D**eī iustitia cōmendatior
spectatioreq; redditur hominum iniustitia, quid sen-
tiendum est? **D**eum iniquum esse, qui uelit existe-
re peccatum, quo magis elucescat sua iustitia. **I**am

enim non meis, sed impiorum hominū uerbis loquor. **S**ed absit, ut hæc cogitatio pio homini unquam in mentem ueniat. **A**lioqui quo pacto Deus erit iudex summus huius mundi, si iniquus est? **N**am si id à Deo procuratum est, ut ego sum mendax, quo per meam mendacitatem ueritas illius reddatur illustrior, meumque probum cedat in gloriam ipsius, cur mihi peccatum meum imputatur, ac non potius ita cogitamus, quemadmodum maledici nos calumniantur, sic interpretantes, quasi nos ita loquamur: faciamus mala, ut hinc eueniant bona, siquidem per nostram iniustitiam commendabilior facta est Dei iustitia. **S**ed procul auertat Deus hanc cogitationem à pijs animis. **N**am isti iure meritoque damnantur ob incredulitatem, quoniam ut Deo non possunt imputare peccatum suum, cuius ipsi sua sponte sunt autores: ita nihil gratiæ debetur eis, si quod ipsi suo uitio peccant, Deus sua bonitate uertit in gloriam suam. **S**ed ut ad rem redeam, quid dicemus? **N**um Iudei potiores sumus ethnicis? **N**equaquam. **S**ane quantum ad Euangelij gratiam attinet, etiam si prærogatiua Mosaiæ legis uideamur priores, **I**am enim argumentis docuimus Iudæos pariter et Græcos omnes culpæ obnoxios esse. **D**e gentibus quidem manifestius est, quam ut negari possit. **D**e Iudeis autem testantur et ipsorum psalmi. **S**ic enim

Secundum hominem dico

Quomodo iudicabit Deus mundum hunc?

Quorum damnatio iusta est

Testimonium e
diuersis locis co-
flatum autore
Hieronymo

Quia ex operi-
bus legis non
iustificabitur
omnis caro co-
ram illo

scriptum est psalmo decimotertio, **N**on est iustus
quisquam: non est qui intelligat, aut exquirat Deum:
omnes defecerunt, pariter inutiles facti sunt, non est
qui exerceat probitatem, non est, inquam, uel unus,
Iterum psalmo quinto, Sepulchrum apertum est gut-
tur eorum, linguis suis ad dolum usi sunt, uenenum
aspidum sub labijs eorum, **A**tq; item psalmo nono,
Quorum os execratione et amarulentia plenum est,
Et his consentiens **E**saïas, Veloces pedes illorum
ad effundendum sanguinem, contritio et calamitas in
uijs eorum, et uiam pacis non cognouerunt, non est
timor Dei sub oculis eorum, **N**eq; causari licet, hæc
ad **I**udeos non pertinere, cum palam sit, quicquid
lex loquitur, ad eos potissimum attinere, quibus ea da-
ta est, et ob hoc habet magis obnoxios, **A**tq; id sane
non alio consilio factum est, nisi ut ex æquo mortali-
bus omnibus os obstruatur, totusq; terrarum orbis
declaretur pariter obnoxius Deo, quando nec **N**osi lex
iuxta literam obseruata quengquam omnino mortali-
um potest iustum et innocentem reddere iudicante
Deo, cui nisi iustus sis, frustra hominibus habere
iustus, **S**ed dixeris, Quis igitur usus est, si p hanc
non contingit homini iustitia? **C**erte in hoc profuit,
quod per eam suum quisq; peccatum magis agnoscit,
Est nonnullus ad sanitatem gradus, morbum suū
intelligere, **P**orro sicut legis partes erant antehac,

prodere peccatum hominum prius minus evidens,
ita nunc per **Euangelium** declarata est iustitia, quæ
Mosaica legis adminiculo non egeat, tametsi testata
est eam lex et prophetae. **Iustitia**, inquam, non legalis,
sed Dei, idq; non per circumcisionem aut **Judaicas** cere-
monias, sed per fidem ac fiduciam erga **Iesum Christum**,
per quem unum uera iustitia confertur, non **Judæis**
modo, aut his, aut illis nationibus, sed citra delectu
omnibus et singulis quicunq; illi fidem habuerint.
Sicut enim communis est omnium morbus, et omnes
pariter huc reciderunt, ut apud Deum de sua iustitia
gloriari non possint, ita eodem e fonte petenda cunc-
tis iustificatio, quæ quidem haud rependitur ceu de-
bita merces obseruata legis **Mosaicae**, siue etiam na-
turae, sed gratis donatur beneficentia **Diuina**, non
per **Mosen**, sed per **Iesum Christum**, cuius sangui-
ne redempti sumus a tyrannide peccati. **Erant** qui-
dem olim **Judæis** suum propiciatorium, uidelicet
umbra typusq; futuri: cæterum hunc omnibus
nunc uerum propiciatorium esse declarauit, quo
prius nostris commissis inuasi, nunc reconciliemur
Deo, non per sanguinem pecudum, uelut apud **Ju-**
dæos, sed per ipsius **Christi** sacrosanctum sanguinem,
omnia omnium crimina diluentem, hoc pacto decla-
rans hominibus suam iustitiam, dum ita per filiū
superioris uitæ condonat errata, ut nolit eos posthac

Super omnes
qui credunt
in eum

Non enim est
distinctio

Per redemptionem
ipsius, quæ
est in Christo Iesu

Ad ostensionem
iustitiæ eius

Vbi ergo glo-
riatio tua?

Circumcisionem
ex fide, et præputi-
um per fidem

in uitia recidere. **N**ec ideo condonat, quod illi me-
ruerint, sed quod ipse promiserit. **N**ec ideo passus est
hucusq; peccantes homines, quod illorum uitia uel
nesciret, uel probaret, sed ut hoc præfinito tempore pa-
lām faceret suam iustitiam, ut appareat ipsum esse
natura uereq; iustum ex sese, & unicum humane ius-
titiae autorem, idq; promiscue omnibus quicumque
fidem habuerint **E**uangelio **J**esu **C**hristi. **D**ic igitur
Iudæe, ubi gloriatio tua? **N**imirum adempta est
tibi, postea quam diuina uoluntas omnes orbis na-
tiones æquat in negotio **E**uangelij. **D**efertur et gen-
tibus salus ac iustitia. **A**t per quam tandē legem?
Num ueterem illam **M**osaicam, quæ ceremonias
præscribit? **N**equaquam, immo per nouam legem,
quæ nihil exigit nisi fidem erga filium **D**ei. **E**xisti-
mamus enim, id quod res est, posthac quemuis ho-
minem per fidem iustitiam consequi posse, etiam si
Mosaicæ legis præscripta non seruet. **L**ex illa peculiaris
erat genti **J**udaicæ, uerum hoc beneficium **E**uangelii-
cæ gratiæ ab ipso **D**eo proficiscitur in uniuersos. **A**n
uero **D**eus **I**udæorum tantum **D**eus est? **N**onne idem
æque et gentium **D**eus est? **D**ubium non est quin ex
æquo communis sit gentium ac **I**udæorum. **P**orro
cum unus, idemq; sit omnium **D**eus, par est et donū
illius omnium esse commune. **I**taq; non est alius,
qui iustificat circumcisum à fide legis, seruatorem

promittentis, ad fidem Euangelij promissum exhibentis traducens: alius qui iustificat incurcucisum, a cultu simulacrorum ad communem fidem uocans. Verum hic dixerit Iudæus quispiam, Quid ais paulle? Si uerum est quod ais, omnia nunc per fidem præstari. Moysi legem prorsus ociosam, et inutilem facis Iudæis. Bona uerba. Immo adeo non abolemus legem aut labefactamus; ut eam etiam confirmemus, stabiliamusq; id prædicantes factum, quod lex futurum promiserat, eumq; nuntiantes, in quem ceu scopum, summa legis spectabat. Neq; enim id aboletur, quod in meliorem reparatur statum: non magis quam si defluentibus arborum floribus succedat fructus, aut umbræ succedat corpus.

Legem ergo
destinuimus.

Caput quartum.
Alioqui si quis hunc legis Mosaicæ statum, ut nunc est crassæ et carnalis, mordicus tenere pergat,

Quid ergo dice-
mus inuenisse
Abraham

et huius fiducia cæteris salutis adipiscendæ spem ondat, huic ego proponam non quemuis Iudæum, sed ipsum Abraham, circumcisionis principem, quo stirpis autotæ præcipue gloriatur et iactat sese gens uniuersa Iudæorum. Quamquam is quidem quod ad carnalem attinet cognationem, sic Iudæorum pater est, ut non minus tamen pater sit omnium, quicunq; illum fidei similitudine referunt, hoc est, animi imagine reddunt, non corporis. Nam circumcisio, quæ, ut dixi, primū

Patrem nostrum
secundum carnem

prodata est in Abraham, totius Mosaiæ legis ceu
pignus est ac signaculum: et, ut ita dicam, peculiare
symbolum, quo Iudei, Iudei sunt. **D**ispiciamus igitur,
quid is sit consecutus, et qua ratione sit consecutus.
Primum enim huic contigisse iustitiæ laudem testantur
diuinæ literæ. **Q**uod si ea laus illi contigit ex circum-
cisione, aut cæteris huiusmodi, quæ Mosi lex præscribit
observanda, habet ille quidem quod gloriatur, uerum
apud homines, non item apud Deum. **Q**uare apud
homines? **N**imirum quod ex rebus corporeis, de quibus
homines iudicant. **Q**uare non apud Deum? **Q**uia
non ex commendatione fidei, quæ nos Dei commendat
oculis. **S**ed Abraham consequutus est iustitiæ lau-
dem apud ipsum Deum. **I**gitur non ex observatione
præscriptorum legis eam est consecutus, sed ex eadem
fide, per quam nunc omnibus Iudeis simul et gen-
tibus est laus eadem ambienda, uidelicet uere filijs
Abrahæ. **N**on habeant pondus quæ dico, nisi id claris-
sime sacrae literæ pronunciant. **S**ic enim legis in libro
Geneseos capite decimo quinto. **C**redidit Abraham
Deo, et ea credulitas imputata est illi ad iustitiam.
Promiserat Deus posteritatem stellarum numero
parem ei, cui et uxor esset sterilis, et nullus adhuc hæ-
res extitisset. **I**lle nihil contatus fidem habuit polli-
centi, non considerans quale esset quod promittebatur,
sed quis esset promissi auctor, statimque ob fiducia me-
ritum iustus est habitus, non ex circumcisione, quam

non dum acceperat, sed ex credulitate, et habitus est
 utiq; non apud homines, sed apud Deum quo uno teste
 hoc negocij tum agebatur, et a quo illi hoc imputatu
 est ad iustitiam, cum legis **M**osaica iustitias non
 prestitisset. Nam imputari, siue acceptum ferri pro
 prie dicitur, quod re persolutum non est, sed tamen ex
 imputantis benignitate pro soluto habetur. Quod
 si ipse Abraham patriarcha non assecutus est iustitie
 laudem merito circumcisionis, sed ante circumcisione
 commendatione fidei, quid est quod legis sue ceremo
 nijs fidat **J**udeus, cui lex hac ad tempus est data?
 * Et multo minus ethnicus, cui lex ea data non est. Na
Judeo legis ceremonijs obnoxio, si quid premij rependi
 tur obseruanti legem, uelut ex pacto debitum rependi
 uidetur, potius quam ex conferentis fauore: rursus
 si quid poenae infligitur non obseruanti, ipsius meri
 to infligitur. Siquidem ut accipit dimensum suum
 seruus, qui pensum operis absoluit, ita flagris emen
 datur, qui officij sui non meminit. Ceterum gentibus
 quae legis ceremonias nesciunt, aut Iudeis etiam q
 a legis seruitute ad **C**hristi fidem desciscunt: nec ia
 operantur, uelut ex praescripto, sed pure simpliciterq;
 fidunt illi, qui gratis perfectam iustitiam confert, etia
 impijs, quorum uniuersa scelera sua morte sustulit,
 his inquam ad exemplum Abraham fides hoc pstat,
 ut pro iustis habeantur, nulla legis obseruata com

Et autem qui
 operatur, mer
 ces non imputa
 tur secundum
 gratiam

Secundum pro-
positum gratiae
dei

Beatitudo ergo
haec in circumci-
sione manet

mendatione, sed solius fidei, ad quam nemo cogitur, sed
inuitantur omnes, ut uoluntatis sit, non seruitutis,
quod in **C**hristum credimus, gratiae non debiti sit, quod
in iustorum numerum per illum asserimur. **P**ro
nobis facit et **D**auid ille propheta regius, et rex prophe-
ticus, prima secundum **A**braham **J**udaicae gentis
gloria, et in quo nobis praecipue promissus est **C**hristus
unicus iustitiae nostrae fons. **N**am is psalmo 31.
ad eundem modum describit hanc, quae nunc per
Euangelium aperitur, hominis beatitudinem, ut de-
claret eam non contingere ex **M**osaicae legis opibus,
ceu debitam, sed ex beneficentia diuina, qua ad xpi
fidem trahimur. **B**eati, inquit, quorum remissae sunt
iniquitates, et quorum obtecta sunt peccata. **B**eatus
uir, cui non imputarit dominus peccatum. **A**udis
remitti iniquitates aduersus legem **M**osaicam com-
missas. **A**udis obtegi peccata, aduersus naturae lege
patrata. **A**udis nullum omnino peccatorum genus
imputari, iam beatitudinem adepti per **C**hristum,
et tamen nulla fit usquam legis obseruatae mentio,
Non est igitur, quod hanc beatitudinem a **D**auid
descriptam, aut iustitiae laudem **A**brahae tributam,
Judaei uelut horum posterius, proprie sibi uindicerent,
exclusis gentibus. **A**lioqui illud mihi respondeant.
Felicitas haec promissa utrum ad eos tantum per-
tinet, qui circumcisi sunt, et ob hoc legi obnoxij? an

ad eos quoque, qui nec circumcisionem norunt, nec legis
ceremonias. Certe fatentur ipsi Abraham fidem impu-
tatam fuisse ad iustitiam. Atqui ab hoc cum sit toti
gentis Judaicae caput, reliquum genus oportebit a sti-
mari. Neg enim par fuerit nepotes sibi vindicare
ius, quod in generis autore non fuerit. Constat iustu
esse dictum Abraham, sed illud expediant, quam ob cau-
sam dictus sit. Num ob amputatam praepucij pel-
liculam? an potius ob fidem, citra ullam circumcisi-
onis commendationem? Palam est ob circumcisione
Judaicam illi non contigisse iustitiae laudem, cum id
temporis nec esset adhuc circumciscus, nec iussus circu-
cidi. Prius credidit ex suo semine nasciturum Christu
per quem beatitudinem hanc et paternam iustitiae
laudem assequerentur omnes gentes, et ob hanc credu-
litatem iustus est habitus. Deinde accessit circumcisio,
non quae iustitiam conferret, sed quae symbolum quod-
dam ac nota foret apud homines, non apud Deum, qua
dignoscerentur esse filij eius, qui Deo credidisset non-
dum circumciscus, atque incircunciscus etiamnum sola
tamen fide Deo placuisset. Si circumciscus credidisset,
ac iustus esset appellatus, uideri poterat huius nois
felicitas ad solos circumcisos pertinere; nunc contra
priusquam circumcidi iussus esset, fidei commendatio-
ne iustus est pronuntiatus. Successit autem circun-
cisio, non ut iustitiae parens, quae iam contigerat, sed

Et signum
accepit circun-
cisionis

*Sed et his qui
sectantur uesti-
gia fidei*

partim ut typus quidam ueræ circuncisionis, hoc est, innocentie secuturæ in his, qui credituri essent Christo, quæ circuncisio non silice peragitur, glandis pelliculam reserante, sed spiritu, prauas cupiditates omneis ab aîo recidente; partim ut signaculum quoddam ac pignus, quo certa esset Abraham huius promissi fides, non continuo præstandi in Isaac, qui Christum adumbrabat duntaxat, sed suo tempore exhibendi in filio Dei: atq; ita demum Abraham primum exemplum fidei, intelligeretur præter omnium, qui ipsius imitatione crederent Christo, citra ullam carnalem circuncisionem: et quemadmodum illi fides fuit imputata ad iustitiam, ita his quoq; ceu germanis ac legitimis Abraham filijs imputaretur fides ad iustitiam. Atq; ita sit gentium pater, ut tamen Iudei non excludantur, si modo non hoc tantum nomine sibi placeant, quod ab Abraham circuncisi stirpe ducant genus, nota duntaxat corporis cognationis argumentum circumferentes, sed multo magis fidem illam exprimentes, qua nondum circumcissus Deo habitus est iustus. Nullum enim certius argumentum liberos non spurios parentibus suis asserit, quam paternarum uirtutum æmulatio. Cum enim homines abdicent ex se prognatos, suosq; negent esse liberos, qui degenerant a moribus ingenuoq; maiorum, multo magis Deus hac nota nothos a legitimis filijs discernet. Porro quemadmodum Abraham non promeritus est

hoc obseruatione legis **Mosai**cæ, quæ nondum erat pro-
 dita, nec merito circumcisionis, quam, ut dictum est, non-
 dum acceperat, ut eum **Deus** tam magnificis promissis
 honoraret, pollicens fore, ut totius orbis dominium
 ad ipsum aut posteros illius hæreditate deueniret, sed
 fidei commendatione, qua iusti cognomen meruit.
Ita non est, quod **Iudei** sperent huius pollicitationis
 diuinæ ius, solo circumcisionis, aut legis titulo ad sese
 peruenturum. **N**ec enim alia ratione propagari
 potest in posteros, quam qua primum partum est ipsi
 generis auctori. **N**am si quibuscumq; sub lege **Mosai**-
 cæ nasci contigit, ad hos legis titulo pertinet **Abrahæ**
 posteris promissa orbis hæreditas, uidetur irrita
 facta **Dei** fides, et inanis esse pollicitatio, cum constet
 legis beneficio non contingere cuiquam, quod **Deus**
 promisit **Abrahæ**. **T**antum enim abest, ut **Mosi** lex
 tam eximiam felicitatem præstare possit, ut iram
 magis et indignationem inducat æterni numinis,
 dum grauioris offensæ ministrat occasionem. **F**ides
 contra, ex impio iustum reddit. **N**eq; enim illic est
 hæreditas, quæ filiis debetur, ubi offensæ sunt, et in-
 dignatio. **Q**uod si roges, quomodo lex iram magis
 conciliet, quam iustitiam, dicam. **R**eum agere non
 potes, ni prius lege lata poenam denuncies. **P**orro
 lex **Mosai**ca plurima præscripsit de circumcisione,
 de sabbatis, de neomenijs, de ciborum discrimine,

Non enim per
 legem promissio
 Abrahæ

Lex enim iram
 operatur

Vbi enim non
 est lex, nec præ-
 uaricatio

Vt per gratiam
firma sit promissio
omniū seruū

de morticinis, de suffocatis, de sanguine, de lotionibus: quæ omnia sunt eiusmodi, ut obseruata non conferant salutarem illam iustitiam, et tamen qui transgredia-
tur, reus sit poenæq; obnoxius. **L**ex autem hæc quo-
niam non alligat, nisi **I**udeorum gentem tantum,
et **A**brahæ promissa est hæreditas omnium gentium,
non potest per legem carnalem, **D**eī promissum ad om-
neis peruenire. **C**onsequitur ergo, ut ex fide contin-
gat hæreditas, ut res gratiæ et fauoris non debiti
uideatur. **A**tq; ita constabit fides promissi diuini,
quo posteris omnibus **A**brahæ, spes huius felicitatis
ostensa est. **P**osteros autem uoco, non eos qui duntaxat
per legis cognationem ad **A**bramam pertinent, sed multo
magis qui fidem parentum exprimunt. **P**ar est enim
ut plus habeat momenti cognatio fidei, per quam ille
promissum meruit amicus **D**eī factus, quam cognati-
o legis, quæ offensas gignit, et reos facit. **S**tulte
igitur **I**udei hoc patre ceu peculiari gloriāntur, cum
is sit pater omnium nostrum, quicumq; ex quacūq;
natione profecti **C**hristi fidem amplectimur. **Q**uem
admodum testatur et ipse **D**eus **Genesis Capite 12.**
cum adaucto nomine, et pro **A**bram dicto **A**bramam
ait, **P**atrem multarum gentium constitui te. **C**erte
uerum sit oportet, quod locutus est **D**eus. **A**t qui
tandem pater erit multarum gentium **A**bramam,
si is ad unicam circuncisorum nationem pertinet?

Imò sicut Deus communis est omnium sibi fidentium,
 ita uoluit Abraham, qui dei typum gerebat ut Isaac
 Christi, esse patrem non huius aut illius nationis
 proprium, sed communem omnium, quas illi fidei af-
 finitas copulasset. Non potuit autem Abraham falli
 credulitate sua, quandoquidem fides est illius promif-
 sis, qui non solum effoetis dare potest fecunditatem,
 uerumetiam mortuis uitam reddere, adeo ut postea
 iussus occidere filium unicum Isaac, in quo uno spes
 omnis posteritatis erat sita, nihil tamen addubitauit
 de fide promissoris, a quo sciebat illum in uita posse
 reuocari, et ea quæ mortalium opinione prorsus ni-
 hil sunt, perinde quasi sint aliquid, ad hanc felici-
 tatem asciscere. Iudæi sibi uidentur uiuere, uiden-
 tur aliquid esse, gentes ceu mortuos, et nulla bona
 re dignos abominantur, at his plus præstat Dei
 uocatio, quam Iudæis sua cognatio. Nec sane dig-
 na erat fauore, tam solida tamq[ue] firma senis fides,
 qui pollicente Deo fretus, de his rebus certam spem
 concepit, de quibus iuxta naturæ iures nulla erat
 spes, agnoscens ac re testans promissoris tū fidē,
 tum omnipotentiam. Nec dubitauit cum ipse esset
 effoetus, et uxorem haberet sterilem, se tamen fore
 patrem multarum gentium, ac posteritatis au-
 torem tam numerosæ, ut stellarum multitudinē
 posset æquare, quod Deus educto in agrum cum

Qui uiuificat
 mortuos

ostendisset coelum innumerabili stellarum densitate differtum, dixit, quam hos ignes numerare non potes, tam erit innumerabilis posteritas ex te proditura. **I**d cum haudquaquam probabile aut simile ueri tum uideretur ob ætatis imbecillitatem, tamen infirmus licet uiribus corporis, non infirmabatur fidei uigore, nec diffidentium more, circumspicere coepit argumenta, quibus hoc aut fieri possit, aut non fieri, neq[ue] respexit corporis uires iam effoctas, et ad generandum inualidas, ut qui iam accederet ad annum centesimum, nec considerauit ætatem uxoris, cui et ipsi iam per ætatem emarcuerant membra muliebria, ut etiam si ipse gignendi uiribus nodum fuisset defectus, tamen illa ferendo utero esset inhabilis. **N**ihil, inquam, horum uenit in mentem, nihil diffusus est, nihil hæsitauit, sed toto pectore fret[us] promissis **D**ei, et tam fide robustus, quam corpore inualidus, de sua uirtute desperans, de promissoris uirtute certissimam spem obtinuit, atq[ue] hac in re nihil sibi uindicans, totam gloriam ac laudem uni **D**eo transcripsit, quem sua tam inconcussa fiducia simul et ueracem testatus est, qui nollet quenquam fallere, et omnipotentem, qui præstare posset quicquid esset pollicitus, quantumlibet illud humanas uires excederet. **H**ac gloria potissimum delectatur, qui nr[is] officijs nusquam eget, atq[ue] ob id imputatum est **A**brahe ad

Sed confirmatus est fide

Dans gloriam Deo

Ideo reputat[us]

iustitiam, ut inquit diuina scriptura. **N**eq; uero id
 unius **A**brahæ gratia scriptum esse arbitrandum est,
 quod fides illi sit imputata ad iustitiam; neq; enim hoc
 tantum agit diuina scriptura, ut **A**brahæ gloriæ con-
 sulatur, sed ut nobis **A**brahæ nepotibus paretur ex-
 emplum, et perspicuum fiat uniuersis, quemadmodū
Abram fiducia commendatione, citra legis patroci-
 nium aut adminiculum assequutus est, ut apud **D**eū
 iustus haberetur, ita nobis hoc nequaquam à legis
 obseruatione petendum esse. **I**lle iustus dictus est, quod
 credidit **D**eo. **N**obis non aperitur alius ad iustitiam
 aditus, nisi ut credamus et ipsi in eundem **D**eum, qui
 quod **A**brahæ pollicitus est in typo **I**saac, id nobis
 præstitit in **C**hristo **I**esu domino nostro, quem suscita-
 uit a mortuis, declarans non frustra credidisse **A**bra-
 ham eum esse, qui uitam daret et mortuis, et ea quæ
 non sunt, perinde reuocet, quasi sint. **C**hristo igitur
 non **M**osi iustitiam et innocentiam nostram acceptam
 feramus, oportet, qui sponte sese tradidit in mortem, ut
 gratis per fidem nostra dilueret commissæ, atq; idem
 reuixit excitatus à mortuis, ut à mortuarijs factis
 abstinere, neq; posthac peccaremus, ea rursus com-
 mittentes, ob quæ ille mortem oppetisset. **M**ortuus est,
 inquam, ut in nobis culpam occideret, et resurrexit à
 mortuis, ut prius per illum mortui pristinis culpis,
 mox unà cum illo et per illum resuscitati in nouā uitā,

est illi ad iusti-
 tiam

Non autem est
 scriptum tan-
 tum

Qui traditus
 est propter de-
 licta nostra

deinceps iustitiam uiuamus. quam illius beneficio accepimus.

Capitulum Quintum.

Iustificati ergo
ex fide pacem
habemus

Etenim quum sola peccata simultatem pariant inter Deum et homines. posteaquam ex impijs et peccatoribus iusti facti sumus. idque nec per legem Mosaicam. quae magis augebat offensas. nec factorum nostrorum merito. sed ad exemplum patris nostri Abrahamae. commendatione fidei reconciliati sumus Deo patri. cui et Abraham amicus est factus fidei merito. idque non per Moysen. sed per filium Dei unicum. dominum nostrum Iesum Christum. qui noxias nostras suo sanguine diluens. et morte sua. Deum nobis ante ob commissam nostram infensum. reconcilians. aperuit nobis aditum. ut intercedente fide. citra legis aut circumcisionis administriculum ad hanc Euangelij gratiam perduceremur.

Gloriamur
in spe gloriae
filiorum

In qua quidem fide firmi stamus. neque stamus solum animis alacres et erecti. uerum etiam gloriamur non modo nobis pacem esse cum Deo. uerum etiam spem certissimam ostensam. fore ut per fidei perseverantiam fruamur aliquando gloria Dei. Nec inuidemus Iudeis. si de sua circumcisione gloriantur. Non poenitebit nos fidei nostrae. quae fructum adfert tanto uberiorem. neque gloriae nostrae. cuius spe interim fulcimur et erigimur. Ea si nondum apparet. et si ad hanc multa ferendo perueniendum est. tamen has

Sed et gloria-
mur in tribu-
lationibus

ipsas etiam afflictiones interim nobis gloriæ laudisq;
 ducimus, quas et glorioso titulo patimur, quæq; ad
 immortalitatem viam aperiunt. Siquidem et no-
 uum istud exemplum à Christo sumpsimus, et exi-
 miam doctrinam ab eodem accepimus, quod toleran-
 dis malis, corroboratur tolerantia virtus, toleran-
 tia uelut aurum igni reddimur Deo et hominibus
 spectatiores ac probatiores. Rursus quo pluribus
 malis fuerimus probati, hoc firmior præmiij spes
 nobis nascitur. Neq; uero periculum est, ne ea spes nos
 fallat aut destituat, ut apud impios pudeat credidisse,
 quandoquidem iam nunc certissimum pignus et arra-
 bonem tenemus, miram et inauditam Dei charitatem
 erga nos, quæ non solum exhibita est foris, uerum etiã
 abundantissime impræssa est cordibus nostris, quæ nos
 illum redamare compellat, idq; per spiritum sanctum,
 qui pro frigida legis litera datus est nobis, uelut arra-
 promissi. Nisi enim summa quadam pietate nos
 aduocasset Deus, nunquam huius unicus filius Je-
 sus Christus uolente patre descendisset in terras, et
 assumpto mortali corpore, mortem pro nobis oppetis-
 set, præsertim cum id temporis adhuc imbecilles esse-
 mus, cupiditatibus nostris obnoxij, quas lex irritare
 poterat, coercere non poterat. Et tamen tales ada-
 mauit in spem salutis, immo impios et idolis serui-
 entes aduocauit: et sic aduocauit, ut quo nullum

Probatio uero
 spem, spes autē
 non confundit

Deo impijs
 mortuus est

amoris argumentum, nec euidentius, nec rarius,
mortem etiam uolens nostra gratia subierit. **A**tqui
inter homines uix ullum reperias tam amicum, ut
integri promeritiq; amici periculum sua morte redi-
mat. **S**ed demus inueniri, qui pro bono amico fortas-
sis mortem non recuset adire, **D**eus tamen omnia hu-
manæ charitatis exempla superauit, qui pro impijs
et indignis filium suum in mortem tradiderit, **Q**uod
si tantum beneficium præstitit impijs ac nocentibus,
quanto magis hoc idem præstabit iam purgatis, et
emendatis, et filij sanguine reconciliatis, ne denuo
peccantes recidamus in iram, tanto grauius condem-
nandi, quod ad impietatis culpam, et ingratitude
malum accesserit. **C**hristus pro nobis mortuus est
ad tempus, sed idem resurrexit, semper uicturus. **U**t
nobis mortuus est, ita nobis resurrexit. **Q**uod si
mors illius tantum nobis præstitit, ut cum antea
Deum haberemus iratum et infensum, postea coepe-
rimus habere propitium ac beneuolum, multo ma-
gis hoc nobis præstabit illius uita, ne in ueterem
simultatem recidamus. **M**ors illius abstulit
peccatum, uita tuebitur innocentiam. **M**ors eruit
a potestate diaboli, uita patris erga nos amorem
conseruabit. **H**æc argumenta diuinæ erga nos
charitatis adeo sunt euidentia, ut non solum secu-
ros reddant, certamq; spem præbeant, nos fore tutos

*Sed et gloria =
mur in Deum
per dominum*

ab ira uentura, verum etiam tantam addant alacritatem, ut gloriari etiam iuuat, haud quidem nostra iactantes merita, sed Deo patri gratantes, cuius beneficentiae debemus hanc totam felicitatem, quam nobis largiri uoluit, non per legem aut circumcisionem, sed per Iesum Christum filium suum, cuius interuentu cum illo redimus in gratiam, quo uidelicet summa huius beneficii non alio referatur, quam ad ipsum Deum, et eius unicum filium. Idque mirro et arcano Dei consilio curatum est, ut restituta salutis ratio, cum accepti exitij ratione congrueret. Proinde quemadmodum per unum Adam, qui primus praeteregressus est Dei praescriptum, peccatum irrepsit in mundum, peccatum autem mortem comitem secum traxit, quandoquidem peccatum animae uenenum est, atque ita factum est, ut malum a principe generis ortum, in uniuersam posteritatem dimanaret, dum nemo non imitatur primi parentis exemplum: ita per unum Christum in quo renascimur omnes per fidem, innocentia inducta est, et innocentiae comes uita, atque ea felicitas ab uno noui generis principe profecta, diriuatur in omneis, qui fidei cognitione ad Christum pertinent, et innocentis uestigia sectantur innoxia uita. Porro simul atque peccatum semel in orbem irrepsit, et hominum genus uniuersum occuparat, profligari non poterat, nec lege nec

nostrum Iesum
Christum

Propterea si
cut per unum
hominem in
hunc mundum
peccatum intra-
uit

*Peccatum non
imputabatur*

*Regnavit mors
ab Adam*

*Qui est forma
futuri*

*Sed non sicut de-
lictum ita et do-
num*

turæ, nec lege **M**osaicā, nisi quod hactenus profec-
tum est legibus, ut qui peccarent, rei iam ac poenā
commérité uiderentur. **N**am sicuti pueris, in qui-
bus naturæ lex nondum habet locum, ob ætatem min-
adhuc discernentem quid rectum, quid secus, non im-
putatur adhuc peccatum, ita nec ethnicis imputa-
batur, si quid aduersus legem **M**osaicam cōmisissent.
Ante legem igitur, quæ proderet transgressionem,
non aberat omnino peccatum, ob legem naturæ,
sed homines sibi indulgebant, ac uelut impune pec-
cabant tanquam exleges. **I**taq; cum nondum ue-
nisset ille, qui peccatum tolleret mundi, quiq; mor-
tis tyrannidem profligaret, mors per **A**dām in-
gressa regnavit impune, in eos quoq;, qui non pec-
cauerant impie contra **D**eī præceptum, quemad-
modum fecerat **A**dām, qui iam tum typum et
figuram gerebat **C**hristi, multo post uenturi, nō
quod is simpliciter adsimilis sit **C**hristo, sed quod
aliquousq; **C**hristi prætulerit imaginem. **H**oc similis,
quod uterq; generationis fuerit princeps, sed ille ter-
renæ, hic coelestis. **I**tem hoc quod ab utroq; quiddam
uelut ab authore profectum dimanarit in omnes
homines, sed à terreno **A**dām iniustitiæ et mortis
origo, à coelesti innocentiae uitæq; principium. **A**tq;
ut aliqua ex parte similes fuerunt, ita nequaquam
pares fuerunt. **S**iquidem cum alioqui per se sit

efficacius seruare quam perdere, longe potentior est
 Christus ad seruandum, quam Adam fuerit ad perden-
 dum, et obedientia Christi multo fuit efficacior ad con-
 ferendam uitam, quam Adæ transgressio, ad inducen-
 dam mortem, et omnino noxam Adæ Christi uincit
 bonitas, ne quis tantum tribuat peccato primi pare-
 tis, ut de facienda salute diffidat. **E**t enim si tantum
 ualuit ille peccandi princeps, ut tantus hominum nu-
 merus ob unius commissæ, morti sit obnoxius, plus
 ualebit, et in plures exundabit Dei beneficium, ac be-
 nignitatis munus, quod nobis per unum item hoïem
Iesum Christum innocentia principem largitur, per
 quem non modo mortis et peccati tyrannidinem ab-
 stulit, sed pro peccato iustitiam, pro mortis tyrânide
 uitæ regnum contulit, sic ut Adæ damnum, Dei be-
 nignitate nobis in lucrum cesserit. **R**ursum licet
 per unum Adam peccantem inuecta sit perniciēs,
 et per unum Christum innocentem inuecta sit salus,
 tamen utrunq; alteri par non est. **S**iquidem per-
 nicies sic est orta, ut unius peccatum in omnes
 posteros propagaretur, atq; ita tandem omnes red-
 deret obnoxios; contra, Dei beneficium sic confertur,
 ut uniuersa omnium delicta iam agglomerata, iā
 confirmata, semel Christi morte aboleantur, neq;
 solum aboleantur admissa, uerumetiam iustitia
 gratis conferatur. **Q**uod si tantum ualuit una

Si enim uni-
 us delicto mul-
 ti mortui sunt

Nam iudicium
 ex uno delicto

*Afferit peccatum
originis*

*Sicut enim
per inobedien-
tiam*

*Lex autem in-
trauit ut abun-
daret delictum*

unius hominis culpa, ut omnibus mortis tyrannidi redderet obstrictos, et qui ad primi parentis exemplum peccabant, similiter mortis iugum ferrent, plus tamen largitur exuberantissima Dei benignitas, nimirum ut qui ad Christi exemplum innocentiam ac iustitiam amplectuntur, non solum liberi sint a peccati mortisque tyrannide, uerumetiam regnante uita regnent et ipsi per illum, unicum omnis nostre felicitatis authorem. Hoc igitur conuenit, quod sicut per unius hominis commissum irrepsit peccatum, quod oēs morti reddidit obnoxios, ita per unius hominis iustitiam, quæ propagata est in omnes qui credunt, et uitæ regno sese subiiciunt, iustos facit, et uitæ participes. Quemadmodum enim unius Adam, dum non obtemperat præcepto Dei, plurimos traxit in peccatum uitæ transgressionis imitatores, ita unius Christus, qui obedit Deo patri usque ad supplicium crucis, multos reddet iustos, obedientie sectatores. Sed ut redeamus ad id quod aliquanto superius institueramus. Si Dei consilio destinatum erat hac uia tollere peccatum, et conferre iustitiam ac uitam, quorsum attinebat legem inducere, quæ nihil conferret. Immo hoc certe contulit lex, ut per hanc clarior et euidentior esset Dei erga nos beneficentia. Quo magis enim eminet, et sæuit peccatum, hoc magis elucet eius beneficium, qui

à peccato liberat. **L**ex aperuit peccati tyrannidem,
dum huic frustra obliuctatur. **P**otens erat a ualida
erat tyrannis, sed potentior **D**ei benignitas, quam
hoc magis sentimus, quo grauiorem mortis tyrannidem
hactenus experti sumus. **A**tq; hoc certe legi
debemus, quod intelligimus diuini beneficij magnitudinem,
quo factum est, ut quemadmodum diabolus
per peccatum tyrannidem adeptus, mortem avarum,
quæ uerissima mors est in omnes iuueit, ita **D**eo
largiente regnum adepti innocentia, conferat oibus
uitam, authore **I**esu **C**hristo, quo uno domino ac
principe gloriamur, iam à mortis seruitute liberi,
sub cuius mortis imperio paulo ante militauimus,

Vbi autem abū-
dauit delictum

At quoniam **Capitulum Sextum.**
diximus per legem exuberasse peccatū,
idq; in hoc profuisse, quod magis exuberauit **D**ei
benignitas, ne quis hinc occasionem arripiat in
uitijs perseuerandi, ac secum ita cogitet. **S**i pctm
illustrat et auget beneficentiam **D**ei erga homines,
expedit etiam atq; etiam peccare, quo magis ac
magis exuberet. **A**bsit a pijs mentibus ista tam
impia cogitatio. **D**e pristina uita peccatis locutus
sum, quæ **D**eus nobis uertit in bonum. **V**erum ab-
sit, ut posteaquam semel à peccati tyrannide su-
mus asserti in regnum innocentia, rursus à uin-

Quid ergo
dicemus.
permanebimus
in peccato

dice nostro desciscamus, et in ueterem tyrannidem
præcipites eamus. **B**ugnant inter se uita et mors
se adeo, ut uicissim se profligent, neq[ue] simul cohereat
iuxta eandem rationem. **I**taq[ue] cum simulatq[ue] ce-
pimus Christo uiuere, mortui sumus diabolo, qui
conuenit ut adhuc illi uiuamus, cui iam mortui
sumus. **S**i Christo uiuimus, diabolo non uiuimus.
Si diabolo uiuimus, Christo mortui sumus. **A**t nunc
Christo uiuentes, mortui sumus peccato, quod is
sua morte profligauit. **E**tenim cum baptismum
Christi sumus adepti, non est consentaneum fugere
uos, quid baptismus ille uel efficiat, uel designet.
Cum enim baptizamur in nomine Christi, com-
morimur una cum illo pristinis peccatis, illius
morte abolitis, neq[ue] solum commorimur illi, ue-
rum etiam una sepelimur, idq[ue] per eundem baptismu[m]:
ut quemadmodum ille qui nunquam uixerat peccato,
tamen pro nostris sceleribus mortuus, reuocatus
est ad uitam æternam, non humanis uiribus, sed
patris uirtute, ita nos a morte uitiorum excitati
per eundem, pristinis uitis mortui, iam nouam
agentes uitam, uersemur in pietatis uestigijs sp[iritu]
ab honestis ad honestiora progredientes. **N**am
cum per baptismum inseramur corpori Christi, et
quodammodo in illum transformemur, quicquid
in illo gestum uidemus, qui caput est, id omne in

In mortem ip-
sius baptizati
sumus

In nouitate ui-
tæ ambulemus

nobis. qui membra sumus, uel exprimendum est,
uel sperandum. **R**esurrexit ille, ascendit in caelum,
sedet ad dexteram patris. **H**aec iam in **C**hristo parac-
ta, ita demum nobis speranda sunt, si hic eadem
quoad nobis licet, emulemur, ac ueluti meditemur.

Proinde si baptismo accepto peccatis pristinis et
noxii cupiditatibus mortui, **C**hristi mortem ut
possimus referimus, par est, ut posthac uitantes
turpia, et pijs actibus nos iugiter exercentes, resur-
rectionem item illius exprimamus. **S**ic autem in-
terim **C**hristi mortem imitamur, non ut uere mortem

oppetamus, aut corpus nostrum uiolamus, sed quem-
admodum optime nostis, si ad pristinas cupiditates
omnes sic obstupescamus, ut illis mortui uideamur.

Siquidem iuxta duplicem originem, duos in nobis
homines oportet imaginari: alterum ueterem et
crassiorem, et **A**dæ terrenum similitudine reddentem:
alterum nouum et coelestem appetentem, ut
qui a **C**hristo coelesti duxit originem. **V**etus igitur
ille noster homo, uelut occisus est, una cum **C**hristo
sublatus in crucem, extinctaq; est omnis illa reru
caducarum cupiditas, quarum uniuersam uin
corpus peccati merito quis dixerit. **I**d salubriter
moritur in nobis, quoties extinctis noxijs affectibus,
non amplius seruimus peccato. **N**am qui uere imi-
tatur ad hunc, quem dixi modum, **C**hristi mortem,

*Vt destruat
corpus peccati*

Si autem mor-
tui sumus cū
Christo

is iam in iustorum numerum cooptatus, desit esse
peccato obnoxius, & cuius tyrannide iam assertus ē.
Igitur si, ut sepe iam dixi, commortui sumus Christo
mortuo, & pristinis uitis liberi, confidimus fore,
eiusdem beneficio, ut posthac per uitæ inculpata
innocentiam una cum uiuente uiuamus, et ita
uiuamus, ne relabamur unquam in mortem, & in
hoc Christi simulachrum quoad fieri p̄t, referentes.
Neq̃ enim ille sic resurrexit, ut denuo ius aliquod
morti in se permetteret, sed reuixit immortalis deinceps
futurus. Nam quod peccato mortuus est, se-
mel duntaxat est mortuus, ceterum quod nunc
uiuūt, uiuūt Deo, cuius uirtute reuocatus est ad ui-
tam immortalem. Ad huius igitur exemplum co-
gitate uos quoq̃ semel mortuos esse peccato, extinc-
tis pristinis uitis et cupiditatibus, nunc alios
factos ac ueluti resuscitados, uiuere uitam immorta-
lem Deo, cuius beneficio contigit innocentia. Neque
enim Deo uiuūt, nisi qui uiuūt pietati, nisi qui iusti-
tiae ceterisq̃ uirtutibus. Cum enim insiti corpori
Christi, idem facti sumus cum illo, necesse est, ut capi-
ti membra respondeant. Caput autem Christus
est. Is cum Deo uiuat iugiter, conuenit ut nos
item eidem uiuamus, per eundem Jesum Christum
dominum nostrum. Qui quemadmodum semel
excitatus a morte, non patitur rursus ullam

mortis tyrannidem, ita uobis enitendum est, ne peccatum semel profligatum, tyrannidem amissam in uobis recuperet, mortisq; ius iteret. **I**d enim fiet, si parueritis impijs cupiditatibus, quibus diabolus uos in pristinam seruitutem illectat. **N**eq; committatis, ut membra uestra iam Christo consecrata, posthac militent diaboli arbitrio à Christo deuicti, ad patrandam iniquitatem: quin potius uos totos posthac tales prestare curetis, ut ex omni uita uestra perspicuum sit, uos una cum Christo reliquisse quæ mortis sunt, et ad nouam uitam translatos esse. **I**d præstabis, si posthac membra uestra, hoc est, animi corporisq; uires omnes militent: non uitijs ad seruiendum diabolo, sed iustitiæ ad seruiendum Deo. **A**quum enim est, nos totos ei militare, cui semel nomina dedimus, neq; quicq; habere commercij cum eo, à quo iam desciuimus, cuiusq; iugum excussimus. **N**eq; uero periculum est, ne peccatum uos nolentes in pristinam retrahat seruitutem, quandoquidem iam non estis obnoxij legi, quæ cupiditates irritabat potius quam coëcebat, sed gratiæ Dei, quæ sicuti prestare potuit, ut à peccati tyrannide liberaremur, ita prestare potest, ne reuoluamur in peccati tyrannidem. **V**erum absit interim, ut quis hæc ita interpretetur, ut quoniam dixi uos liberos a lege, existimetis sublata lege, impune peccandum

Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore

Non enim sub lege estis

Quid ergo? peccabimus quia non sumus sub lege?

Obedistis au-
tem ex corde

Sive obeditio
nis ad iusti-
tiam

In eam forma
doctrinae

esse, aut Dei gratiam, quae pristina commissa condona-
uit, pariter et in posterum delinquendi indulgisse impu-
nitatem. Immo hoc magis abstinendum est a peccatis
quod iam ad benefaciendum non seruii more cogi-
mur praescripto, sed ut filij meritis et amore prouoca-
mur. Mutata est seruitus, non prorsus adempta. Ita
desistis esse serui legis, ut coeperitis esse serui xpi,
cui seruire felicitatis est summa. Iam partim in te
situm est, utram uelis amplecti. Nam utranque si-
mul tenere non potes. Liberum erat nulli in seruitu-
tem temet addicere, uerum ubi sponte domino tui
ius feceris, semelq; parere coeperis, uni pareas oportet,
cui te seruum feceris. Proinde qui peccato sese ad-
dicunt, ac peccato se in seruitutem dedunt, is seruitus
fructus mors est. Contra qui Christo se dicarunt,
huic obediunt oportet, obediunt autem suo bono. Ni-
hil enim acquirunt Christo obedientia, sed sibi para-
bunt iustitiam, hoc est omnium uirtutum chorum
et concentum. Gratulor autem uobis, et hoc nomine
Christo gratiam habeo, quod cum olim miserrima
istam seruitutem seruieritis, simulachris et fœdis
cupiditatibus addicti, nunc desciscentes a diaboli
tyrannide, ultro et ex animo uos Christi imperio
dedideritis, uicturi post hac non ex affectuum aut
legis arbitrio, sed iuxta nouam Euangelicæ doctri-
nae formam, ad quam a pristinis erroribus traducti

estis, et ita traducti, ut prorsus in aliud ius transieritis, manumissi quidem e dominio peccati, sed hinc traducti, ut iustitiæ seruiatis et huius imperata faciatis, **N**egq; uero durum uideatur, quod iubeamini seruire uirtuti, **S**icut longe alia ratio est peccati, alia innocentiae, ita fructus longe alius, quo fit, ut si rem ipsam spectemus, multo diligentius seruiendum sit Deo, quam diabolo, **Q**uisquis enim uitij seruit, diabolo seruit: Deo seruit, quicumq; seruit innocentiae, **N**on exigam tamen interim a uobis, quod meo iure possem, **O**rationem meam attemperabo infirmitati quorundam, in quibus nondum adoleuit spiritus, et adhuc repullulare meditantur affectus, **I**llud modo requiram, ut patrem habeat apud uos iustitia conditionem cum peccato, **S**icut antehac præbuis- tis membra uestra ad seruiendum spurcitijs et uitij, sic ut libidinum arbitrio et turpitudine ad turpitudinem prolaberemini, semper inquinatiores, ita nunc par est, ut itidem exhibeatis membra uestra ad seruiendum iustitiæ, in cuius ius ultro uos asseruistis, a uirtute ad uirtutem usque proficientes, semper uobis ipsis puriores, emendatioresq; reddamini, **V**ehementer enim iniquum uidetur, non hoc saltem ius apud uos obtinere **C**hristum, qd pridem obtinebat diabolus, et non idem obsequium præstari dominæ iustitiæ, quod tyranno peccato

*Humatum
dico propter
infirmitatem
carnis uestre*

*Cum enim ser-
ui essetis peccati*

*Serui ergo
fructum habu-
istis*

*In quibus nunc
erubescitis*

*Nam finis illo-
rum mors est*

*Nunc uero libe-
rati a peccato*

præstitistis. Siquidem ad excusandam pristinam uitam, utcumque prætexi posset aliquid, nempe quod quandiu uersabamini in paganismo, quoniam seruiebatis peccato, uidebamini a iustitia alieni, neque quicquam illi debere, cui nondum eratis addicti. **N**unc nihil est quod possit prætexi. Quod si ipsa recti natura parum uos mouet, fructum obsequij longe diuersissimum expendite, qui utrumque seruitutis genus estis experti. Redeat uobis in memoria, cum uitis seruiretis, et obscenis cupiditatibus ceu mancipia obsecundaretis, quod tandem præmium reportabatis? Ipsa uitia secum adferunt suum supplicium, dum statim hominem conspurcant et contaminant, et talibus probris ac dedecoribus deformant, ut nunc posteaquam resipuistis, uelut a uitiorum temulentia, pudeat uos uestri, et animus a cogitatione quoque pristinorum uoluptatum abhorreat. **V**idetis quam hoc statim autoramentum sit non affectandum. **E**t tamen præter hanc mercedem, supremum stipendium, quod sibi seruientibus persoluit diabolus, mors est æterna. Quauquam et interim uita sic acta, mors est omnium teterrima, non uita. **N**unc uidete, quam felicitet sit uobis commutata seruitus, qui liberati a tyrannide diaboli, Deo coepertis esse serui. **P**erspiciatis nimirum, quam disparis sint domini. Quod si præmium quoque uultis, pri-

mum pro inquinatis et impiatis, uiuatis innocētes,
puri sanctiq; quæ sola uera est uita, deinde expleto
breuis seruitij tempore, manet uos summum sti-
pendium immortalitatis. **C**omponite iam cum
Deo diabolum, cum spurcitie sanctimoniam, cum
eterna morte, uitam immortalem. **N**am plane,
sicut dixi modo, res habet. **S**tipendium diaboli
mors est, quod ille pro turpi miserog seruitio re-
pendit. **C**ontra qui Deo seruiunt pro sua uirili,
his non ut merces debita, sed ut beneficium a propitio
patre reponitur immortalitas. **I**deg non per Mo-
sen, sed per Iesum Christum dominum nostrum, cui uo-
luit acceptum referri pater, quicquid nobis largiri
placuit, potius quam per ullam legem aut circūcisionē.

In Christo Iesu
domino nro

EXISTVS Caput Septimum,
enim nos non solum a peccato et a mor-
te, uerum etiam a legis ad tempus modo datæ, serui-
tute liberauit, non gentes tantum, quæ huic legi nō
fuerunt obnoxia, uerum ipsos etiam Iudæos, legi
Mosaicæ antehac obnoxios. **I**d ita habere, uel ipso
legis testimonio doceri potest. **N**ec uos interim appel-
lo Iudæi, qui quum legis præscripta teneatis, non po-
testis nescire hominem legi cuiuspiam obnoxium, sicut
uos Mosaicæ legis pridem eratis obnoxij, tantisper
teneri lege, donec ea lex uiuat, hoc est, uigorem, vimq;

An ignoratis
fratres scienti-
bus enim le-
gem loquor

Nam quæ sub
uiro est mulier

suam obtineat. Quæ si antiquetur, aut abrogetur,
desinit esse obnoxius. Nec enim aliud seruandum est
in legis obligatione, quam in obligatione mulieris
uiro iunctæ lex ipsa iubet seruari. Siquidem mulier
uiro nupta, et maritali subiecta dominio, tantisper
obligata est uiro, quoad uixerit uir. Is simulatq;
mortuus fuerit, eximitur uxor ab eius matrimo-
nii uinculo, suusq; iuris fit ilico ab obitu mariti prioris.
Proinde si uiuo marito, in cuius ius semel uenit,
tentet alteri nubere, adultera censetur, quæ reli-
querit eum uirum, a quo sola morte liberari poterat.
Contra si expectet obitum mariti, desinit illi esse ob-
stricta, sibiq; iam reddita, ius habet alteri uiro cui
uolet nubendi. Neq; enim ut ius herile transit ad
hæredem, et seruus morte heri non mutat statum,
sed dominum, ita mariti ius in uxorem, transit
ad alium, sed ultra ipsius uitam non porrigitur.
Quod si maritus esset immortalis, semp maneret
obligata mulier. At Mosi lex, quoniam typis ac
ceremonijs Christum adumbrabat, ad tempus ali-
quod tantum est data, donec exoriente luce cederet
umbræ, et apparentibus ueris facerent simula-
cra uerorum. Atq; ob id lex Mosaitica, quoniam
(ut ita loquar) mortalis erat, non mirum si nunc
mortua est. Proinde quaudiv legi tempus du-
rabat, uiguit lex, et ius habebat in eos, qui sese illi

addixerant. **V**obis autem cum lege **M**osi nihil est
 commercij, quum illa iam emortua sit uobis, et uos
 uicissim illi mortui sitis, etiam si illa uiueret. **P**os-
 teaquam enim **C**hristus, qui est ueritas, exortus est,
 abrogata est tota **M**osi lex, sane quod ad literam at-
 tinet. **Q**uoniam autem estis insiti in **C**hristi cor-
 pus, et illi ueluti sponsa sponso iuncti, et liberi à
 priore uinculo in noui sponsi ius cessistis, sponsi
 inquam immortalis: ut qui semel à mortuis re-
 surrexerit, in æuum uicturus: adeo, ut posthac
 non sit uobis cogitandum de nouando matrimonio,
 aut diuortio. **C**alioqui contumelia fuerit in talem
 sponsum, si adhuc prior ille maritus uobis succur-
 rat. **I**llud potius agendum, ut quemadmodum
 ex lege, ceu marito fructum qualemcunque et à ma-
 rito non degenerem produxistis, ita nunc felicius
 nacti matrimonium, fructum adatis. **D**eo socero,
Christogq; sponso dignum. **Q**uandiu enim era-
 mus legi crassæ carnaligq; ceu marito obnoxij, ui-
 sa est nobis ueluti maritali iure dominari, dum
 cupiditates per legis occasionem iritatiores, tan-
 tum ualebant in membris nostris, ut mancipio-
 rum ritu pertraheremur ad peccandum, atq; ita
 ex infelici matrimonio, infelices foetus sustulim⁹,
 quicquid nasceretur morti exitioque gignentes.
Nunc uero, posteaquam liberati sumus à legis

Et uos mortifi-
 cati estis legi

Per corpus
 Christi

Ut fructifice-
 mus deo

Ut fructificare
 mus morti
 In qua detine-
 bamur.

Quid ergo di-
cimus? lex pec-
catum.

Sed peccatum
non cognoui.

dominatu, sub qua uiximus antea, immo quoniam
in peccatis uiximus, non uiximus, sed mortui fui-
mus, et tamen in ea detinebamur ad tempus prae-
finitum, non estphas adhuc obtemperare carnali
illi marito, hoc est, literae legis, sed nouo sponso, qui
coelestis est et spiritualis, seruiendum, non per uetus-
tatem literae, sed per nouitatem spiritus, quem ab
illo ceu nuptiale pignus accepimus. Sed uereor,
ne cui interim calumnioso ueniat in mentem, ut ex-
istimet me, cum dicerem nos legi seruientes abisse
in peccatum et mortem, legem ipsam damnare ue-
lut authorem peccati. Nam sicuti proprium est,
inquiet, iustitiae parere uitam, ita peccati proprium
est parere mortem, si lex mortem adfert, aut ipsa
peccatum uideri potest, aut certe cum peccato coniuncta,
Sed absit, ut quisquam ita sentiat. Neque enim
lex author peccandi, sed index peccati, quod falle-
bat ac latebat nos quodammodo, priusquam lex
extiterat, dum suis quisque cupiditatibus blandiens,
putat sibi licere quod ualde libet, et rectum esse du-
cit illud concupiscere, quo frui dulce sit. Igitur
indulgens mihi ueluti nesciebam esse peccatum co-
cupiscentiam alienae rei, nisi lex uetuisset, ne con-
cupiscerem. Ac lex quidem in hoc adhibebatur, ut
peccata coerceret. Verum res nostro uitio in diuer-
sum exiit. Dum enim lex prodit peccatum, nec ad

dit robur, quo iutys repugnemus, factum est, ut hac occasione libido peccandi magis sit irritata, sic ut ē humanum ingenium ad ea propensius, quæ fuerint interdicta. Itaq; cum ante legem proditam quædam peccata nescirem, quædam ita scirem, ut mihi tamen licere putarem, quod uetita non essent, leuius ac languidius sollicitabatur animus ad peccandū, ut frigidius amamus ea, quibus ubi libeat, potiri fas est. Cæterum legis iudicio proditis tot peccandi formis, uniuersa cupiditatum cohors irritata prohibitione, cepit acrius ad peccandum sollicitare.

Atq; hac occasione peccatum robur ac uigorem accepit, quod priusquam esset lex torpebat, ac ueluti mortuum erat. At ego interim uelut exlex uiuebam, seu potius uidebar mihi uiuere, quasi impune liceret peccare. Cæterum ubi interuenit præceptum uetans ne peccarem, peccatum non solū coercitum non est, uerumetiam reuiuiscere uisū et nouum uigorem accipere: sed dum reuiuiscit peccatum, ego qui antea uidebar uiuere, iam mortuum sum, reatum meum agnoscens per legem, et nihilominus peccans. Itaq; ita factum est, ut quod ad uitæ subsidium fuerat institutum, mihi cessarit in mortem, haud tamen legis uitio, sed meo ipsius uitio. Cum enim esset in me propensio ad peccandum insita, animus æger a lege occasionem

Ego autem uiuebam sine lege aliquando

Itaque lex qui-
dem sancta

Quod ergo bo-
num, mihi fac-
tum est mors

Supra modum
peccans pecca-
tum

Ego autem
carnalis sum

arripuit, avidius peccandi. **A**tque ita diabolus bo-
no organo male utens, per legis occasionem inlexit
me ad peccandum, et per peccatum occidit, ut iam
me reum et alieni iuris agnoscerem. **P**roinde nihil
est hic quod legem calumniemur, quæ ut à bono deo
data est, ita præcepta proponit sancta, æquæque bona,
Quod enim malum prohibet, id bonum sit oportet.
Sed rursus obiecerit aliquis, cum simile gignat sile-
si lex bona est, quomodo mihi mortem peperit, quæ
utique mala est, et à peccato gigni solet. **R**ecte dice-
rentur hæc, si lex nobis mortem peperisset. **A**tqui
illud, ut modo dixi, longe secus habet. **N**eque enim
lex nobis est mortis parens, sed ipsum uerius pecca-
tum exitium nobis dedit, quod adeo malum est, ut
rem per se bonam in perniciem uerterit, quo fieret
evidentius, quam res esset scelesti peccatum, cui
uitio, quæ optima sunt, cedant in rem pessimam.
Atque id ut accideret, legis præceptum occasio fuit,
in culpa non fuit. **S**iquidem illa, quod omnes sci-
mus, spiritualis est, et ad honesta inuitat. **V**erum
quo minus efficiat, quod studet, ipse in culpa sum: ut
exempli gratia de me loquar, qui carnalis sum, et ad
inhonesta procliuus, et longa iam peccandi consuetu-
dine, sic peccato obnoxius et obstrictus, ut mancipium
emptitium obstrictum est hero suo, adeo ut nesciam
ipse, quid debeam agere uitæ excæcatus. **N**eque eni

hoc ago, quod mens et ratio dictat esse honestum:
 quanquam hac quidem illud expeto, sed tamen po-
 tius quod inhonestum est, et ut inhonestum odi,
 facio, nimirum cupiditate uictus. **Q**uo fit, ut no-
 centes etiam intelligant, legi nihil imputandum,
Etenim si praua cupiditate pellectus, committo
 id quod mens et ratio damnat ac refugit, nimirum
 testor legem esse bonam, quæ uetuerit ea, quæ ipse
 iuxta meliorem animi portionem damno. **B**ona
 esse necesse est, quæ prohibet ea, quæ licet faciam,
 carni obsequens, tamen intelligo esse mala. **S**ed
 inquiet aliquis. **C**ur igitur non obtemperas meti
 tuæ, si consentis legi ad honesta uocanti, et a tur-
 pibus deterrenti? **V**erum oportet duos in uno me
 homines imaginari (quandoquidem nunc docen-
 di gratia personam suscepi hominis adhuc uitæ
 et affectibus obnoxij.) hominem carnalem et cras-
 sum, et hominem alium puriorem, minusq; crassum,
Illum externum dicere licet, hunc internum, **I**lle
 affectibus obnoxius, ad uitia procliuus est, hic ho-
 nesti semina nonnulla retinens, ad honesta utaq;
 nititur, et in medijs uitæ, ut potest, reclamatur, ac
 refragatur. **A**tq; id potius sumus, quod iuxta po-
 tiorem nostri portionem dicimur. **Q**uoties igitur
 mens consentiens legi, nititur ad honesta, et ta-
 men quod diuersum est agit, non ego uideor agere

Nunc autem
 iam non ego
 operor illud, sed
 quod habitat
 in me pecca-
 tum

Scio enim quod
non habitat in
me, hoc est, in
carne mea bo-
num

Inuenio enim
legem uolenti
michi facere bo-
num

quod ago. Quis enim agat, quod nolit? Sed parti
mei crassiori insita est peccandi uis, et ad uitia pro-
cliuitas, per quam fit, ut cum uelinus honesta,
turpia patremus. Quod si quis hac parte me ue-
lit metiri, fateor in me nihil esse boni. Quamuis
enim iuxta rationis instinctum cupio quod hones-
tum est, non tamen adest facultas præstandi quod
probo. Fit enim, ut dum plus ualeat cupiditas ad
turpia pellicens, quam ratio ad honesta inuitas,
non id faciam quod cupio, nempe honestum: sed id
potius quod damno, nempe malum. Quod si fa-
cere non uidetur, quod quis facit inuitus, cum facio
quod iuxta meliorem hominis partem nolo, iam non
ego uideor facere quod facio, sed ipsa potius peccan-
di uis insita crassiori parti mei. Hanc mihi non
eximit lex, sed tamen si quando conor illi parere,
facit ut intelligam meum malum penitus insitum
et infixum animo. Nam rapit quidem ad se uis ho-
nesti, quod uideo in lege, sed ex aduerso, comperio
aliam legem in membris hominis externi, repug-
nantem ei legi, quæ placet rationi. Jam cum alio
uocet ratio, alio cupiditas, præpollat tamen in
me quod deterius, uincitur id quod est rectius.
Ideo enim penitus insita est carni peccandi pro-
cliuitas, tantumque ualeat peccandi ^{delinquendi} consuetudo,
iam uelut in naturam uersa, ut ceu captiuum

quispiam nolens ac reluctans, tamen ad peccatum
pertrahar. **Q**ue me hominem infelicem, tam molestæ
seruituti obstrictum, **Q**uis me liberabit ab hac car-
ne, tot affectibus, tot uitijs, tot pugnis obnoxia, spq;
ad mortem pertrahente? **N**on non merito sic excla-
met, qui tam dura necessitate premitur? **Q**uo
plus nos sane debemus beneficio Dei erga nos, qui
nos à tantis malis eripuit, non per legem aut cir-
cuncisionem, sed per Iesum Christum dñm nr̃m.
Quod ni esset factum, ipse quoq; cum unus et idem
sum homo, ad eundem modum distraherer, ut mente
seruirem legi Dei cupiens honesta; carne legi pec-
cati, uincente peccati illecebra.

*Infelix ego
homo*

*Gratia dei per
Iesum Christum
dominum nr̃m*

QUOD si nunc nonnullæ **Capitulum Octa-
uum.**
etiam reliquæ pristinae seruitutis resi-
dent in nonnullis Christianis, tamen eas pio studio
superabunt, neq; pertrahentur nolentes ad graue
crimen ullum, ob quod damnari mereantur q̃, qui
semel Iesu Christo per fidem ac baptismū sunt uisiti,
qui iam desierunt ex cupiditatum et affectuum car-
naliū arbitrio uiuere, posteaquam lex Christi,
quæ spiritualis est et uitæ parens efficacior ac uic-
trix, liberauit nos a lege peccati, et à morte huius
comite. **I**d cum lex Moysi quatenus carnalis est, et
ob id inefficax, non posset efficere, nouo consilio

*Igitur ego men-
te seruis legi
dei*

*Nihil ergo nūc
damnationis est*

Qui non secū
dum carnem
ambulant

Deus filium
suum mittens
in similitudine
carnis

Deus nostræ salutis consuluit, **Q**uemadmodum
(ut dictum est) in uno homine, ueluti duo sunt hoīes,
carnalis et spiritalis; ita in una **M**osi lege, ceu sūt
duæ leges, altera crassa et carnalis, altera spūalis.
Prior illa legis pars **M**osen habet latorem, et ut
perpetua non est, ita parum efficax ad præstandā
salutem. **A**ltera pars est spiritalis, efficax et po-
tens, et immortalis, quam **C**hristus uelut alter **M**o-
ses nobis absoluit. **C**ongruebat autem ut caro
carnem aboleret, peccatum peccato uinceretur, et
mors mortem superaret. **V**isū igitur **D**eus huāne
salutis auidus, filium suum, licet ab omni prorsus
peccati contagio alienum, tamen eadem indutum
carne qua cæteri peccatores induti sunt, commune
enim hominum naturam assumpsit, et inter pec-
catores, ceu peccator uersatus ē. **I**mo inter faci-
norosos, ut facinorosus crucifixus est. **A**deo uelut
peccati personam in se recepit, ut peccatum peccati
specie primum conuinceret, mox aboleret, pro nrīs
commisissis factus hostia; atq; ita moriens secun-
dum carnem assumptam, mortem subegit, quæ
nobis per carnis affectus, et legem carnalem do-
minabatur, fecitq; ut posthac carne legis abolita,
succederet pars illa legis melior, quam spūalem
diximus, quæ non gignit iram ut illa, sed iustitiā
ueram confert ijs, qui non iuxta literam legis

more Iudaeorum, sed iuxta spiritum legis uitam
 agunt, uelut in Christo renati. In illis umbra quæ-
 dam iustitiæ delineata fuit, in nobis uera perfectaq;
 pietas absoluta est per Iesum Christum. Mutata
 studia nouum uitæ genus declarant. Videmus
 ijs qui in ueteri Iudaismo perseuerant, quoniam
 adhuc carnales sunt, ea quæ carnis sunt esse cordi.
 Contra qui Christo insiti spirituales esse coeperunt,
 neglectis ijs quæ ad carnem pertinent, ad ea quæ
 spiritus sunt affectu rapiuntur. Nam talia cuius
 curæ sunt, qualis est ipse. Carne mortales sumus.
 At Christus immortalis nos uocauit in uitam,
 cum ipse sit uita nostra. Porro carnalis illa Jude-
 orum lex iuxta literam tantum obseruata aduer-
 satur Christo, et a Christo auocat, et ob id mortem
 parit, uidelicet pugnans cum eo, qui solus autor
 est uitæ. Iudæi enim studio zeloque suæ legis, iustitiæ
 uitæq; authorem occiderunt. Contra qui spreta
 legis litera sequuntur ea quæ spiritus sunt, y ui-
 tam inueniunt in Christo, nec digladiantur de
 frigidis obseruatiunculis, sed quæ charitatis sūt
 sectantes, pacem habent cum omnibus. Rixosa
 est superstitio, quieta ac tranquilla est uera pietas.
 Neque uero mirum, si cum hominibus habet dissi-
 dium, cui cum Deo pax non est. Nihil est enim
 aliud, adhærere legi carnali, quam Deus per Xpm

Quæ carnis
 sunt sapiunt

Inimica est
 Deo

Qui autem in
carne sunt, deo
placere non
possunt

Vos autem in
carne nō estis

Corpus quidem
mortuum est
propter pecca-
tum

antiquatam esse uoluit, ut succederet lex spiritualis
quam Deo rebellare. Siquidem hic affectus, quoniam
dissidet a uoluntate Dei, non potest illi non repugna-
re, ad longe diuersa uocanti. Proinde ne quis existi-
met mediocri periculum, inniti literæ legis, et in
hac perseuerare. Frustra placemus hominibus, nisi
Deo placeamus. At qui Mosaicam legem iuxta car-
nalem intelligentiam mordicus tenent, neque pla-
cent Deo, neque placere possunt, nisi contempta car-
ne ad spiritum descendant. Vergeant quantumlibet
Iudæi Neomenias et sabbata, non assequuntur, quod
sibi promittunt. Sed hæc nihil ad uos, quibus ni-
hil est negotij cum lege carnali, sed spirituales estis,
si tamen ita uiuitis, ut spiritus Dei dignetur ha-
bitator esse pectoris uestri. Nam qui nihil aliud
quam baptizatus est, adhuc ad carnem pertinet,
nisi spiritum combibat Christi, et spiritu illius
affletur. Non ceremonijs, sed spiritu Christo co-
pulamur, quo qui uacat, is a Christo est alienus.
Quod si Christus in uobis est, cum is nihil aliud
sit, quam castitas, quam ueritas, quam temperan-
tia cæteræque uirtutes, quis est uitij locus? Xpm
exprimat oportet, qui Christum habet. Is carne
mortuus est, ut ante diximus, sed uiuit uitam
immortalem. Hunc sic exprimimus, si corpus, hoc
est, crassior illa pars nostri, quæ cupiditatum le-

nocuius ad mortifera sollicitat, mortua sit, et omni
 peccandi libidine careat, uiuat autem spiritus, hoc ē,
 melior pars nostri, ad honesta sollicitans, et ad ea
 quæ sunt iustitiæ impetu suo rapiens. Itaq; si ue-
 re spiritus Dei qui excitauit Iesum Christum a mor-
 tuis, habitat in uobis, non erit ociosus. **Diuida**
 quædam et efficax res est spiritus, idem efficiet in uobis
 iuxta captum uestrum, quod effecit in Christo. **Illum**
 excitauit a mortuis, nec sunt denuo mori. Vos item
 a uitis, quæ uera mors est, reuocabit in uitam extinc-
 tis peruersis affectibus, idq; per spiritum eius uitæ
 authorem, iam inhabitantem in uobis. **Huic** igitur
 spiritui uiuimus, huic obnoxij sumus, huic parendū,
 non carni, cui iam mortui sumus. **Desimus** enim
 debere carni, posteaquam idem esse coepimus cū xp̄o.
Absit igitur ut posthac ex illius libidine uiuamus,
 quæ seruire potius debet spiritui. **In uitam** uocati
 estis. **Porro** si iuxta carnem uixeritis ad mortē pro-
 peratis, contra si uigore spiritus, carnis cupiditates
 extinxeritis, mortuis illis uos uiuetis. **Nec** durum
 est spiritus imperium, **Euocat** ad magna, sed uo-
 lentes et cupidos. **Aspirat** enim uim amoris, cui ni-
 hil esse potest difficile, nihil non suauē. **Et** suo spū
 uiuit corpus, ita suo spiritu uiuit anima. **Si** lan-
 guet spūs corporis, torpet omne corpus, si uiget, est
 alacre totum corpus. **Itaq;** quicumq; aguntur spū

Si autem spi-
 ritu eius qui
 suscitauit Ie-
 sum Christum

Ergo fratres de-
 bitores sumus

Non enim ac-
 cepistis spiritū
 seruitutis

In quo clama-
mus, Abba pa-
ter

Si tamen con-
patimur ut
coëgrediamur

Dei, filij Dei sunt. Filij spirant ac reddunt indolem
paternam, et alacres ultroq[ue] faciunt quod senserint
illi placere. Serui quoniam domino natura iuncti
non sunt, metu Atinentur, malog[ue] adacti fungitur
officio. Iudæorum est istud, quos legis delectat seruit[us]
uos semel ab ea manumissi non rursus in eandem
seruitutem reciditis, ut metu coërceamini. Sed acce-
pistis spiritum Dei, per quem adoptati estis in nume-
rum, non seruorum, sed filiorum Dei. Is spiritus
eam nobis fiduciam suppeditat, ut si quid opus sit,
uocem illam occinamus auribus Dei, quæ patribus
solet esse gratissima, compellantes eum pater pater,
Non auderemus hanc illi uocem opplorare, nisi
confideremus nos illi esse filios, et illum nob[is] prēm
ppitium, dum non coacti, sed sponte ex illius intuitu
uiuiamus. Alioquin spiritum hunc suum non im-
partisset nobis, nisi pro filiis haberet. Hoc igitur
ueluti pignus ac symbolum paternæ charitatis fi-
dem facit spiritui nrō, quod eius simus filij, qui
pignus hoc dedit. Quod si filij sumus, non serui,
nimirum sumus et hæredes. Hæredes quidem Dei,
a quo uelut authore proficiuntur omnia, cohæ-
redes uero Christi, cuius corpori insiti, prēm cū eo
cœpimus habere communem, et per hunc in ius
cōis hæreditatis peruenimus. Cuius tñ possessio
non aliter continget, quàm si eadem uia ad illam

tendamus quia **Christus** ipse peruenit, **I**lle ferendis
 malis peruenit ad bonorum possessionem, **P**er obiam
 uenit ad regnum, **P**er ignominiam uenit ad gloriam,
 morte peruenit ad immortalitatem, **P**atiendum
 igitur nobis cum illo, ut cum eo bonorum contingat
 fructio, obediendum, ut cum illo regnemus: ferenda
 probra mundi, ut cum illo simus gloriosi: moriendu
 ad tempus cum illo, ut cum illo semper uiuamus.
Hac lege aditur hæc hereditas, quæ cum sit immor-
 talis, ac tanta, ut omnem humanæ mentis captu,
 et æstimationem transcendat, si omnes huius uitæ
 afflictiones in unū hominem conferas, leues erūt,
 si expendantur ad futuræ gloriæ præmiū, quod illis
 paratur ac uelut emitur incommodis. **A**tq; eius
 felicitatis licet iam pignus habeamus, ut diffide-
 re non oporteat, nondum tamen ob corpus hoc mor-
 ti et doloribus obnoxium absoluta plenaque est.
Gustus interim quidam occultus datur intus per
 spiritum, sed ea tota proferetur, cum resuscitatis
 corporibus, et abiecta omnis mortalitatis iniuria,
 cum **Christo** immortalī regnabimus immortales.
Hoc tempus interim uniuersa hæc mundi fabri-
 ca expectat, uelut optans eum diem, quo iam abso-
 luto numero filiorum **Dei**, patefiat illorum glia,
 qui dum onerati adhuc mortali corpore, fame, siti,
 morbis, doloribus, uarijsq; malis affliguntur,

*Si tamen com-
 patimur ut con-
 regnemus*

*Christino enim
 quod non sunt
 condignæ pas-
 siones*

*Quæ reuelabi-
 tur in nobis*

*Nam expecta-
 tio creaturæ*

*Vanitati enim
creatura subiec-
ta est*

*Omnis creatu-
ra ingemiscit
et parturit*

*Sed et nos ipsi
primicias spi-
ritus habentes*

uidetur et ipse mundus aliquo modo particeps in
felicitatis humane, propterea quod terra, aqua, aer,
ipsa corpora coelestia, denique et ipsi angeli, in hoc
precipue condita sunt, ut hominum necessitatibus
observiant. Proinde nec ipse mundus liber futurus
est, donec perfecta libertas contigerit filiis dei, inter-
fert servitutem, non uolens. Quandoquidem etiam
in rebus animo carentibus inest nativa quaedam
perfectionis appetitio. Fert autem, obtemperans ei,
cuius uoluntate ei seruituti addictus est, hoc fert
tolerabilius, quod intelligat se non in ævum addic-
tum, uerum hac lege, ut simulatque filij dei plene
liberati fuerint ab omni mortalitatis contagio,
tum et ipse mundus desinat esse obnoxius incommodis
mortalitatis. Cum enim uideamus omnia mundi
elementa tot uicibus uariari, tot esse obnoxia cor-
ruptelis, solem et lunam, præterque quod in rebus
caducis reparandis pene incassum laborant, sua
sentire deliquia, sydera cum syderibus pugnare, cuius
dubium non sit, quin uniuersus angelorum populus
nostras calamitates ex alto contemplanis, pio quo-
dam erga nos affectu commoueat, et quoad licet
nris malis indolescat, nonne uniuersa rerum na-
tura una nobiscum gemit, ac parturientis in more
optat laborum ac dolorum finem. Jam minus mi-
rum uideri debet hoc cæteris accidere, cum nos quoque,

quibus post **S**eruatoris aduentum, oīm mortalium
 primis contigit **C**hristi afflari spiritu, neq; id uulgari
 more, tamē adhuc tot malis sumus obnoxij, partim
 ob uarias huius uitae necessitates, partim ob impio-
 rum improbitatem, ut saepenumero apud nos ipsos
 ingemiscamus, cogamurq; quotidie malis alienis
 indolescere, optantes uotis diem illum, quo corpus
 uniuersum **C**hristi suis membris absolutum, libe-
 retur ab omnibus incommodis, ex crasso et carnali
 iam factum spirituale et immortale. **Q**uicquid
 interim malorum nos affligit, ferimus spe felicitatis
 a **C**hristo promissae. **A**t quo licet pignus salutis
 acceperimus, plenam tamen salutem nō hic p̄stitit,
 sed in futuro seculo uoluit expectari. **P**erfecta uero
 salus nra sita est in rebus futuris, quarum certā
 spem concepimus. **S**pes autem non est rerum prae-
 sentium, et oculis subiectarum, sed earum quae non
 dum apparent. **A**lioqui quis unquam dictus est
 sperare, quod oculis cerneret? **N**ec hic ulla fidei
 fuerit laus aut spei, si iam extarent omnia, quae
Christus nobis promisit: uerum ita demum fide
 commendamus **D**eo, si ea quae corporeis oculis
 cerni non possunt, oculis fidei cernimus, et interi-
 perseuerantes in doloribus, spe pertinaci expectam⁹
 quod pmissum est. **M**olesta est interim afflictio
 iuxta carnem, uerum fortasse sic expedit nobis

*Expectantes re-
 demptionem cor-
 poris nostri*

*Spe enim salui
 facti sumus*

*Spes autem quae
 uidetur, non est
 spes*

*Similiter autem
et spiritus adiuvat
infirmiorem nostram*

*Scit quid deside-
ret spiritus*

affligi. Spiritus tamen boni consulit, et cū corpis infirmitate pugnat, sed aspirat Dei spūs adiuvans imbecillitatem carnis nræ, et spe erigens ad omnia toleranda, cōmonstrans quid uotis optandum sit, aut quid deprecandum. Nam ipsi iuxta hūanū affectum nescimus quid sit optandum, neq; quō sit optandum. Unde non raro fit, ut pro salubribus oremus pestifera. Quod mihi ipsi usu uenit, cū ægre ferens corpis afflictionem, improbus imploābam opem diuinā, ter rogans, ut relinqueret me Sathana, a quo tum affligabar, et ob id negatum est quod postulabam, quia non expediebat impetrare. Pro iucundis data sunt salubria. Audiat quidem Deus uota suorum, si modo non præcentur iuxta carnis affectum, sed iuxta uotum spiritus arcānis rationibus agentis in nobis. Is etiam si ipsi sileam, tamen pro nobis interpellat Deum, idq; non hūano more, sed gemitibus inenarrabilibus. Sp̄s hominis interdum magnis suspirijs deprecatur externam afflictionem, aut precatur corporalia commoda, existimans esse maxima quæ leuia sunt: s; celestis ille spiritus insitus piorum cordibus ea postulat, quæ si absint, non referendis gemitibus sunt desideranda, si adsint, ueram et absolutam adferunt bñtudinem. Ab hominibus postulandum est orōne, quod uelis impetratum, quibus neq; cognitum est

quod optas, nisi didicerint, neque satis discernunt, quid tibi sit optimū. **At** Deus qui intimos etiam cordis sinus rimatur, penitusque introspicit, nouit et silentibus nobis, quid desideret spiritus, qui quoties interpellat pro sanctis, indolescens super illorum malis, non iuxta humanum affectum interpellat, sed iuxta Dei uoluntatem. **N**on optat nisi quæ ad salutem æternam, non optat, nisi quæ ad Dei gloriā faciūt. **Q**ui ex animo optat, etiam si forsitan errat in delectu, non errat tamen proposito. **L**argitur ergo Deus non quod postulatum est, sed id quod maxime conducit ad hoc, ad quod uotorum tuorum summam destinasti. **N**ec est quod trepidemus, ne magnitudinē malorum uicti deficiamus, cum illud habeamus certissimū, quicquid horum acciderit pijs, omnia cedere in bonum; tantus est Dei fauor in eos, quos ex destinata animi sui uoluntate delegit, ac uocauit in hanc felicitatem. **N**oster conatus est, ceterū euentus pendet a decreto Dei. **N**on temere delegit Deus quos delegit. **N**ouit ille suos multo ante quam uocaret. **N**ec nouit tantum, quos uocaret, uerum certo animi decreto iam præfinierat, ut infererentur corpori filij sui Iesu, et ad illius similitudinem transformarentur, qui deuicta carne, et morte triumphans adiit immortalitatem, ut idem sperent in se membra, quod in capite iam peractum

*Sed secundum
Deum postulat
pro sanctis*

*Scimus autem
quotidiani diligenti-
bus Deum, om-
nia cooperantur
in bonum*

*Qui secundum
propositum uo-
cati sunt sancti*

Quos autem
prædestinavit,
hos et uocauit

Hos et iustifica-
uit, illos et mag
iustificauit

Quid ergo di-
cimus ad hæc?

conspiciunt, atq; ita per unum filium plurimos sibi
pararet filios, inter quos **Christus** **Iesus** caput ac dux
esset, uelutiq; primogenitus, suum ius ceteris quoq;
communicans, et quo certa fides sit nobis Deum qd
semel instituit, ad plenum usq; præstiturum, quos
ante omnia tempora nouerat, ac delegerat, de quib;
animum sui decretum iam euulgarat prophetarum
oraculis, hos per **Euangelium** etiam uocauit, nec
frustra uocauit, uocatos sua indulgentia ex impijs
pios, ex nocentibus innocentes reddidit, **Tantum**
superest gloria, quæ nunc quoq; magna ex parte con-
tigit, nisi forte parum est magnificum, uacæ uitæ,
innocentiæ gloria florere, affectibus esse incorruptis,
sic insitum esse **Christo**, ut idem sis cum illo, spiritum
illius habere pignus, hæredem esse **Dei**, cohæredem
Christi, ut de hoc quod superest, suo tpe implendum
non liceat diffidere, **Hæc** cum ita habeant, quidẽ
quod de diffidendo loquatur aliquis. **Tot** argumen-
tis iam declarauit **Deus** suam erga nos charitatẽ,
ac beneficentiam, **Qui** si a nobis stat, quid poteit
ullus aduersarius? **Quid** ualebit hoim malicia,
protegente nos **Deo**? **Aut** quid iam non expectem?
ab eo ppcio, qui pro nondum reconciliatis, haud
pepercit unico filio suo, sed pro nobis omnib; unum
exposuit? **Exinaniiuit** ac deiecit, ut nos subuehe-
ret; peccatum fecit, ut nos a pctis liberaremur;

in mortem tradidit, ut nos reuiuisceremus. Proinde cum filium dederit, in quo sunt omnia, nonne consequitur eo nobis donato simul donata esse omnia, quæ sunt filij, cuius nos fecerit cohæredes? Aut quid non impartiet nobis, posteaquam impendit eum qui potior est uniuersis creaturis? Nec periculum est, ne hunc aum erga nos suum uertat mutetq; Deus, opera calumniatoris. Quis eni ausit accusationem instituere aduersus eos, quos Deus ipse destinato certoq; consilio delegit, ac pro suis ducit? Num audiet calumniatorẽ aduersus eos, quibus ipse gratis omnia cõmissa condonauit? Deus oim iudex, nos à pristina uitæ reatu absoluit, ac pro iustis habet, et quis erit, qui condemnet absolutos? modo nos cauerimus, ne in pristinas culpas relabamur. Christus est is, qui tam raro sit in nos affectu, ut pro nobis seruandis, mortẽ etiam oppetierit. Immo qui et nobis resurrexerit à mortuis, ne suis deesset. Is tantus aduocatus et idem iudex assidens dexter Deo patri, cui per omnia par est, causam nostram apud illum agit. Itaq; cum pater morte filij nos absoluerit ab omni reatu, cum filio tam chari simus, quid est quod posthac metuamus diabolum, aut diaboli ministrum hominem, uel criminantem, uel condemnantem? Cum tot beneficijs, tot pignoribus obstricti

Quis accusabit aduersus electos Dei?

Qui est ad dexteram Dei

*Sed in his om-
nibus superamus*

*Certus sum
enim quia
neque moris*

simus Deo Christoq[ue], quos erit qui nos ab illorum
charitate distrahat, ut non redamemur sic adama-
ti. Num ulla malorum humanorum procella? Num
afflictio aut angustia? Num fames aut hu-
ditas? Num naufragium, aut simili casu q[uo]dvis
incidens periculum? Num persecutio impiorum
aut gladius mortem intentans? Quandoquidem
hec euentura pijs in hoc mundo iam olim p[re]vidit
mysticus ille psalmographus, cum diuino afflatus
spiritu canit, Quoniam p[ro]pter te morti tradimur
quotidie, habiti sumus uelut oues cædi destinatae.
Hæc quamuis acerba uideantur, nihil est tamen
quod nos terreat, Incidere possunt, opprimere nō
possunt, Immo quo grauius incumbunt, hoc magis
ac magis confirmabunt nostram erga Christum, et
Christi erga nos charitatem, dum ubiq[ue] uictores disce-
dimus, haud quidem nr[ost]r[um] ipsorum p[re]sidijs, s[ed] ipsius
protectu, cui debemus omnia, Neq[ue] enim ille quando
nos sic amat, sinet uinci, neq[ue] nos memores illius
erga nos beneficentiæ, ullis malorum insultibus la-
befactabimur ab illo redamando, Verum adhuc
uulgaria diuitaxat comunemoraui, Dicam etiam
audenti[us] quiddam, sed quod mihi certissimū maxi-
meq[ue] persuasum habeam, Magis erant formidanda
pericula, quæ poterant ab inuisibilibus substantijs
proficisci, et mentem etiam oppugnare, non modo

corpus, quo semel contempto, non terrent illius
discrimina. Nec hinc uero est quod metuamus, quoniam
neque angelus ullus gregarius, quouis tamen homine
potentior, neque inter angelos precipuus quisquam,
quod genus principatus ac uirtutes uocant, nec
ulla sublimitas, nec ulla profunditas, hoc est, siue
e sublimi impetant, siue ex imo, siue honesti specie,
siue diuersa, etiam si de coelo prodeant miracula,
siue ab inferis minitentur terrores, neque instantia
neque futura, siue praesens intentetur discrimen,
siue in futuram uitam, quid multis? etiam si quod
praeterea sit aut existat usquam in rebus creatis,
siue uisibile, siue inuisibile, quantumuis potens
et efficax, haud tamen poterit nos distrahere a
charitate, qua conglutinamur Deo, per Iesum Christum
filium illius, dominum nostrum.

Quem utinam et **Caput Nonum**

Judei omnes sese conuertant, Mose suo
relicto, qui nunc sibi persuadent, satis

esse ad consequendam salutem, quod filij sint Abrahae,
quod legem teneant olim a Deo datam, cum horum
nihil profuturum sit, nisi per fidem se dignos prebeant,
qui trahantur ac diligantur a Deo. Verum ab his
pertinaciter reijcitur Christus lege promissus, quem
gentes recipiunt. Neque uero hoc dixerim odio gentis
meae, licet michi ubique infestae. Quod res est loquar,

Veritatem dico
ui Christo, non
mentior

Veritatem dico
non mentior

Cognati mei se-
cundum carnē

Quorum adop-
tio est filiorum
Dei

Legislatio et
obsequium

Et promissa,
quorum patres
ex quibus

teste Christo omnium conscio, neq; quicquā mentiar,
teste mihi mea conscientia, cuius autor et inspector
est spiritus sanctus, **M**aiorem in modum animum
meum discruciat, iugiq; dolore conficit, quorundā
suapte culpa pereuntium interitus. **A**d deo non odi
Judæos, ut optarim, si qua liceat, meo ipsius exitio
illorum salutem redimere, neq; recusem ipse a Christo
rejci, modo omnes quibus gentis ac generis cognati-
one iunctus sum, mecum item socientur in fide
Christi, et sicut genere sunt **I**sraelitæ, ita cognitiōe
veri, uere **s**unt **I**sraelitæ, quos oīn maxīe ducēbat
eum amplecti, quem lex promiserat, cum ea sit na-
tio, quam olim **D**eus a cæteris secretam sibi peculia-
riter delegerit, ac cæteras gentes ceu pro nothiis ha-
bens, hanc unam ueluti germanos uerosq; filios
fouerit, cumq; penes hanc sit gloria dignitas quē
præcipua, quod spretis simulacris, **D**eum uerum,
coluerint. **P**enes hanc a **D**eo conditæ legis auctoritas
ac prerogatiua. **P**enes hanc pacta fœderaq; cū
Deo inita. **P**enes hanc cultus ritusq; sacrorum
iuxta **D**eī præscriptum, penes hanc uatum oracula
multis ante seculis **C**hristum uenturum, et hanc
de qua paulo ante gloriabar, felicitatem pollicita,
Qui genus ducunt ab indytis illis, ac **D**eo gratis-
simis gentis nræ luminibus et autoribus, **A**bra-
ham, **I**saac, **J**acob, alijsq; ex quorū stirpe **C**hristus

ipse nasci dignatus est secundum carnem, ut hac certe parte iam illi uelint nolint propinqui cognatiq[ue] sint Christo, qui longe præstantior est patribus illis, quorum titulis sese uenditant. Siquidem illi quantumuis pij fuerunt, nihil aliud tamen quam homines fuerunt. **At** Christus sic est homo, ut idem et Deus sit, non huius aut illius gentis peculiaris, sed uniuersorum Deus, et idem cum patre Deus: qui præsidet omnibus, cuiusq[ue] insecretabili consilio geruntur hæc omnia, cui soli ob tam inauditam erga genus humanu[m] charitatem debetur laus et actio gratiarum in omne æuum. Amen. Quo magis execranda est quorundam Iudeorum impietas, qui dum maledici sunt in filium, patrem qui per filium uoluit illustrari, contumelia afficiunt. **Neq[ue]** tamen tantum ualet istorum impietas, ut ideo non præstet Deus, quod prophetarum oraculis se præstatutum promisit. **Populo** Israëlítico, ac posteris Abraham promissa fuit ista felicitas, uerum non quibuslibet, sed ijs modo, qui uere essent horum posteri. **Neq[ue]** enim omnes, qui genus ducunt ab Israël, ueri sunt Israëlita, sed qui fidei robore fortes sunt et inuicti aduersus huius mundi incommoda, quibus Deus explorat animi nostri pietatem, in hos uere competit cognomen Israëlita, hoc est potentis Deo. **Neq[ue]** quicunq[ue] ex Abraham

Qui est super omnia

Non autem quod exciderit Verbum Dei

Non enim omnes qui ex circumcisione

Promissionis
enim uerbum
hoc est

Non qui fi-
lii carnis

sanguine sunt orti, continuo filij sunt Abraham, ut
promissionis hereditatem sibi uindicent, sed qui fi-
dem Abraham referunt, per quam ille meruit hanc
in posteros exhibendam foelicitatem. **N**ec uide, si
non id palam aperit Dei promittentis sermo. **I**n
Isaac, inquit, uocabitur tibi semen. **S**emini Abra-
ham promissum est fore, ut per illud celebres essent
uniuersae nationes. **A**t non uult quosuis Abra-
hae posteros in seminis uenire appellationem, nisi
sint in Isaac, qui est fidei filius, et Christi typum
gerit. **I**saac non iuxta communem natiuitatis
rationem creditus est, uerum ex patre effocto quide,
sed fidente Deo, ex anu item effocta natus. **H**unc
igitur Dei uirtus et patris fides genuit uerius q̃
caro. **Q**uid igitur sibi uult, quod ait. **I**n Isaac
uocabitur tibi semen, nisi ut palam explicaret
non quoslibet iuxta carnem natos ex Abraham,
esse continuo filios Dei, et per hoc heredes promisso-
rii, sed quibus adest fides, per quam Abraham
Dei promissum promeruit, hos demum pertinere
ad semen Abraham. **Q**uod si Deus hac forma pro-
misisset, quicumq; nati fuerint ex te, ad hos
pertinebit mea promissio, uire sibi uindicarent
hanc gloriam, quicumq; ad progeniem Abraham
pertinerent, iuxta sanguinis cognationem. **N**unc
cum dixerit: **S**ecundum hoc tempus ueniam,

et erit **Sara** filius. unicum eumque fidei filium designauit. quem sua uoluntate **Deus** ad hoc delegisset. non ex commendatione circumcisionis. cum nondum esset natus. sed ob meritum paternae fidei. **Abraham** postea nati sunt liberi ex alijs uxoribus. et tamen solius **Isaac** nomine promissa est **Abraham** benedictio. Quod in **Isaac** euenit et ceteris **Abraham** liberis. idem euenit in **Jacob** et **Esau**. Si corporum sola cognatione benedictionis huius hereditas obueniret. magis ad **Esau** maiorem natu pertinebat. quam ad **Jacob**. **Isaac** pater erat amborum communis. mater eadem ambos unico matriti congressu concepit. simul intra matris uterum gestati sunt. simul in lucem cediti. et tamen alterum agnouit **Deus**. ceu partum legitimum. alterum ceu nothum abdicauit. dicens: **Jacob** dilexi. **Esau** autem odio habui. Quae res igitur discere uult hos geminos? Non carnalis propinquitas. non legis observatio. non circumcisio. Siquidem de nondum natis. priusquam omnino quicquam egissent. uel iuxta legem. uel aduersus legem. dictum est. Maior seruiet minori. Cur ita uisum est **Deo**. aut quid nobis hoc facto declaratum esse uoluit? Quid aliud. quam ne quis circumcisionis. aut legis fiducia ius huius promissi sibi uindictet. nisi talem se fide praebeat. ut inter electos habeatur.

Non solum autem illa. sed et **Rebecca**

Vt secundum electionem propositum **Dei** maneret

Numquid i
niquitas a
prio Deum?

ac talis sit, qualis fuit Isaac et Iacob. Quando
quidem electio Dei filios facit Abraham, non propin
quitas. Quod si Deus Iudeos reicit et auersatur,
quemadmodum olim auersatus est Esau, nihil
profuerit ex Abraham stirpe descendisse. Rursus
si gentes fidei merito asciscit Deus ad hanc hæ
reditatem, nequaquam obfuerit, nihil esse cum
Abraham affinitatis carnalis, cum eas agnoscat
Deus in filiorum ius adoptatas. Nec est quod hæc
quæ diximus, quisquam impius eo detorqueat,
quasi iam culpa non sit penes homines, sed penes
Deum, qui nihil commeritos aut promeritos pro
sua libidine reiciat aut asciscat; absit ut eiusmodi
cognitio subeat animi cuiusquam, neque sic inter
pretetur quod in Exodo Mosi loquitur Deus. Mi
sererebor, cuiuscunque misereor, et commiserabor, que
cunque commiseror: quum non sit uolentis aut
currentis assequi salutem, sed misereantis Dei, qua
doquidem frustra cupimus, frustra adnitimur,
nisi Deus uolens nos attraxerit, attrahit autem,
quos illi uisum est, etiam nihil promeritos, et reicit
nihil commeritos. Nec tamen hinc consequitur
Deum in quengquam esse iniurium, sed in multos
misericordem. Nemo damnatur, nisi sua culpa,
nemo seruatur nisi Dei beneficio, eo dignatur quos
uult, sed ita, ut sit de quo gratias agas, misericordit

attractus, non sit quod queraris tuæ maliciæ dere-
 lictus. **N**eq[ue] enim Deus indurat animos hominū,
 quo minus credant **E**uangelio Christi, sed eorum
 pertinaciā, qui suapte maliciā recusant credere, ab-
 utitur ad illustrandam beneficij sui magnitudinē,
 ac declarandam potentiæ suæ gloriam. Sic enim
 accipiendum, quod in **E**xodo dictum est pharaoni;
In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te uirtutē,
 et predicetur nomen meum in uniuersa terra. **E**x
 huiusmodi dictis ansam arripit impius, et dicit,
Si cuiuscunq[ue] uult miseretur, et quemcunq[ue] uult
 indurat, quid est in quo nos incuset postea? **E**nī
 uoluntati illius resisti non potest, sibi imputet nō
 nobis, si peccemus. **S**ed audi nunc contrā, **V**o-
 luntati Dei nemo resistit, uerum illius uoluntas
 non est tibi causa exitij. **N**ec sic indurauit cor
 Pharaonis, ut ipse pertinaciam immitteret, sed cū
 nosset arrogantiam tyranni subito dignam exitio,
 tamen paulatim ingrauescentibus supplicijs in
 eum usus est, quibus ille corrigi potuisset, nī ipsius
 malitiā obstitisset. **V**erum diuina lenitas impiā
 mentem magis exacerbat. **H**uius igitur ma-
 lum, Deus in suam uertit gloriam. **P**lura poterā
 pro Deo respondere, sed odit Deus oēm arrogantiam.
Quid autem arrogantius, quam hōiem quo
 nihil abiectius, cum Deo disceptare, uelut ex æquo

Dicit enim
 scriptura
 pharaoni

O homo tu
 quis es, qui
 respondeas
 Deo

contendentem. Quis enim ferret, si luteum uas
cum figulo suo expostulet, dicatque, Cur me sic finxis-
ti? Quod lutum est in manu figuli, hoc omnes
sumus in manu Dei; quemadmodum per Esaiam
ppham loquitur ipse dominus, Ille fingit quodcumque
animo suo collibuit, aliud uas in sordidos usus,
aliud in honestos producens. Quocumque iudicio
id facit, suo iure facit figulus, nec conuenit lutum
consilij rationem ab illo exigere. Lutum ex sese
nihil aliud est quam lutum. Ex eo si figulus
fingit poculum elegans, quicquid hoc est honoris
debet suo artifice: sin matulam, nulla sordido ui-
liq; luto fit iniuria. Ita si Deus deserit hominem in
peccatis, sic natus est, nulla est iniuria: sin uocat ad
iustitiam, gratuita est misericordia. In illis Deus declarat
suam iustitiam, ut timeatur; in his patefacit suam
bonitatem, ut ametur. Nec est hominis a Deo co-
siliij rationem exigere, cur hunc uocet serius, illum
maturius, hunc attrahat immeritum, illum desinat
nihil promeritum. Longe uilior est homo collatus
cum Deo, quam argilla collata cum huius figulo.
Si prodigiosa sit arrogantia, lutum argutari
cum figulo, quanto maioris arrogantia est, ho-
minem de consilijs Dei disceptare? quae tanto su-
pra nos sunt, ut uix umbram aut somnium possi-
mus assequi. Incipe credere, et desine disceptare.

atq; ita citius intelliges. **E**t figulus errare potest,
Deus non potest. **I**llud tibi satis est credere, **D**eum, cum
 sit omnipotens, posse quicquid uult, sed eundem
 cum sit optimus, non uelle nisi quod optimum est.
Necq; culpari debet, si uicis malis bene utitur. **I**mo
 hoc ipsum summæ bonitatis est argumentum, quod
 aliena mala uertat in bonum. **D**eus non finxit te
 uas immundum. **T**u teipsum conspurcasti, et in-
 honestis usibus addixisti. **P**osthæc, si ille pro sua
 sapientia, tuo malo abutitur ad salutem piorum,
 suæq; nominis gloriæ, nihil est hinc tibi quod queraris.
Tu tuæ malitiæ iustas poenas luis. pro tuo exem-
 plo cautiores redduntur, et alacrius agunt græ-
 dum ex tua cæcitate, tuosq; exitio magis agnoscunt,
 quantum debeant diuinæ beneficentiæ. **N**on
 habebat pharao quod incusaret **D**eum, suapte ma-
 litia subuersus est, et tamen huius malitiæ glo-
 riam **D**eus illustrauit apud **H**ebæos. **Q**uid uero
 sit quod incusent, si nunc item **D**eus, ut olim distu-
 lit exitium pharaonis, diu multaq; lenitate sus-
 tinet ac tolerat incredulos ac pertinaces **J**udæos.
 ceu uasa merita, quæ mox confringantur, quo
 magis euident fiat omnibus, illos esse exitio dig-
 nos, qui tot modis prouocati, corrigi non queant,
 simulq; ut illorum supplicio cæteri metuant **D**eum
 omnipotentem, quem non oportet sine fine pec-

*Quod si deus
 uolens osten-
 dere iram*

*Sustinuit in
 multa patien-
 tia*

Quos et uo-
cauit non so-
lum ex Iuda-
is

Si fuerit nu-
merus filio-
rum Israel

cando ad certam iram prouocare, utq; copiosius ostendat gloriæ suæ magnitudinem erga pios, quos prius uasa immunda purgauit, et honestis usibus consecrauit, non ex circumcisionis aut legis, sed ex fidei merito, cuius unius commendatione asciti sunt ad hoc honoris. **A**sciti sunt autem, non solū ex Iudeis, ueluti nos, uerum etiam ex gentibus. **Q**uandoquidem hic non natiuitas, sed Dei delectus facit hæredes. **N**eg; mirari debent Iudei, gentes antehac pphas et a Deo alienas, nunc adoptari in numerū filiorum Dei, cum ipsi olim ob commissa sua in deu. sprete reiectiq; et uelut abdicati, tamen postea respicientes et emendati recepti sint in gratiam lenitate clementiaq; diuina. **T**estatur hoc ipsorum ppha **O**see, dicens: **V**ocabo non plebem, plebem meā, et non dilectam, dilectam, et miām non consecutam, misericordiā consecutam, futurumq; est, ut in eo loco in quo prius dicebatur, uos non estis plebs mea, ibi uocentur filij Dei. **C**ur dominant in alijs, quod in se sunt experti? **C**ur non potius cauent, ne rursum fiant sua culpa, quod olim fuerunt? **C**ur inuident ijs, quos possunt imitari, nisi mallent contendere, quam obedire? **Q**uod si maxia pars hominum sua pertinacia perit, tamen his paucis, qui crediderint, præstabit Deus, quicquid omnibus ē promissum. **N**eg; deerunt unquam huius hære-

ditatis successores. **N**on dissimulauit hoc **Isaias**,
sed clara uoce testatur prædicans de p^olo **Israëlitico**.
Si fuerit inquit. numerus filiorum par numero
arenarum. quæ sunt in marino littore. siq^{ue} tã mul-
ti suo uitio pereant, tamen aliqui supererunt semp.
qui fide salui fiant. **N**ulla quamlibet ingens tur-
ba decidentium. **D**eï promissum irritabit. **F**allere
fidem in promissis est hoïum. **A**t **Deus** est is. q^{ui} q^{uicquid}
dixit plene præstet, et quidem compendio. nec dolo.
sed uere iusteq^{ue}. **P**ropterea quod quemadmodum
idem dixit **Isaias**. **S**ermonem in compendium
contractum faciet dominus super terram. **F**uci
nonnihil habere uidentur umbræ. ac multiloqua
lex est. promittens. adumbrans. præcipiens. muni-
tans. consolans. **A**t **Christus** missus semel exhi-
buit quicquid erat promissum. expressit. quicquid
erat adumbratum. ac præscriptionum multilo-
quium redegit ad unicum præceptum charitatis
Euangelicæ. **S**parsit coelestis doctrine semen.
quod licet infrugiferum sit in multis inæ gentis
non desunt tamen in quibus fructum attulerit.
Rursus idem superius testatur. **N**isi dominus
Sabaoth reliquisset nobis semen. sicut **Sodoma**
facti fuissetmus. neq^{ue} secus quam **Gomorrah** fuisset-
mus habiti. **P**roinde licet desciscant à **Chro**
Iudæi pleriq^{ue}. non sinet. **Christus** intermori ger-

Verbum enim
consummans

Quod gentes
quæ non secta-
bantur iustitiã

Quare? quia
non ex fide

manuum ac legitimum semen **A**brahæ. Hæc ita
cum habeant, quid dicemus? **N**imirum id quod
res est, quod gentes quæ uidebantur a iustitiã alie-
næ, et a legalibus ceremoniis immunes, ueram
tamen affecutæ sunt iustitiã, non enim **J**udaicã,
quæ rebus corporeis constans, umbram quandã
modo iustitiæ præ se ferebat, sed salutarem effica-
cemq; iustitiã, quæ contingit non iis, qui sibi
placent operibus legalibus, sed qui se per fidem
simplicem **D**eo submittunt, deduntq;. **E**t diuerso
populus **J**udæorum, dum iustitiæ legem iuxta
carnem sectatur ac mordicus tenet, ad uerã iusti-
tiæ legem non peruenit, uidelicet excidens a **x**p̄o,
in quem ceu scopum omnia legis **M**osaicæ tende-
bant oracula. **D**ixerit aliquis, unde tam repen-
tina rerum commutatio? qui res sic in diuersum
exiit? **N**imirum quod **D**eus auersatur elatos, et
se se impartit modestis ac submissis. **A**tq; idcirco
gentes agnoscentes morbum suum, et se se **D**eo sub-
mittentes recepit; **J**udæos rursus erectos, sibi que
falso iustitiæ titulo plaudentes, fretos sabbatis, lo-
tionibus, circumcisione, atq; his consimilibus ob-
seruatiunculis, fidei iugum dedignantibus recipere
reiecit, **C**hristum abnegantes, et authorem uitæ
morti tradentes, quod ipsum euenturum olim
præsciũs naticinatus est **I**saias, uidelicet ut **x**p̄s

quem lex seruatozem promiserat, illis ob increduli-
tatem fieret occasio ruinae, atq; idem lapis, qui p̄s
erat futurus solido tutoq; p̄sidio, istis uerteretur
in perniciem, dum in illum malunt impingere re-
luctantes, quam in eo conquiescere credentes. Sic
enim apud p̄pham Esaiam loquitur Deus Christi
pater. Ecce pono in Sion lapidem in quem impin-
gant, et saxum in quod incurrant. Ceterū q̄s
crediderit in eum, nō erubescet, sua frustrat̄ fiducia,

Patres. **Caput Decimum.**
hæc igenti
cum animi dolore loquor, p̄pterea quod
illis ex animo bene uolo, si queam pereuntibus suc-
currere. Nunc quod unum possum, in quotidianis
p̄cibus meis, quibus Deum sollicitare soleo, p̄cor
ut resipiscant aliquando, neq; semper in hac cœcita-
te perdurent. Non possum excusare illorum incre-
dulitatem, sed tamen aliquid utcunq; p̄texi p̄t
illorum peccato. Non sunt omnino a Deo alieni, ue-
luti gentes, quo magis optarim, ut quod aliqua ex
parte ceperunt habere, perficiatur, et cuius umbra
aliquandiu circumtulērunt, eius nunc assequatur
ueritatem. Quamuis enim ad summam impie-
tatem prolapsi, Dominum omnis gloriæ fontem
crucifixerunt, tamen hoc illis tribuo, nec inficias
eo, ducuntur aliquo studio zeloz Dei, sed absque

Sed non secun-
dum scientiam

*Ignorantes e-
tiam iustitia
Dei*

iudicio. **N**on omnino errant in affectu pietatis,
sed uehementer errant in delectu. **P**reestabat qualecūq;
religionis habere studium, quam nullum omnino
habere, et merebantur, ut habentibus apponeretur
aliquid, nisi sic pertinaciter inhaerent rudimentis
pietatis, ut ueram pietatem reijciant, sic premerent
et urgerent umbras ac simulachra ueritatis, ut ipm
ueritatis fontem aspernentur. **E**t enim dum legem
Mosaicam sedulo quidem, sed tamen inscite tuentur
ac retinent, prorsus a tota lege excidunt, cū eo pug-
nantes, cuius gratia lex erat instituta. **N**am sabba-
tum, circumcisio, discrimina ciborum, fuga cadaueru,
ieiunia, festi dies, hoc consilio fuerant ad tempus in-
stituta, ut his ceu rudimentis ad ueram iustitiam
praeluderent, et ab humana quadam iustitia profi-
cerent ad iustitiam **D**eī summam atq; perfectam.
Non conuenit autem amore studiosq; eius, quod al-
terius melioris rei gratia fuerat adhibitum, asper-
nari ac reijcere id, cuius unius causa cetera oīa
adhibebantur. **A**t **J**udaei cum publicata iam **D**eī
iustitia, debuerint humanam relinquere iustitiam,
præpostere faciunt, sic pristinam illam et iam pesti-
feram etiam non modo superuacaneam iustitiam
defendentes, ac propugnantes, ut **D**eī iustitiam no-
lint agnoscere, ac suis freti ceremonijs, repugnent
Euangelio **C**hristi, cui per fidem submitti oportuit,

si uere iusti uellent esse. **O**portet enim imaginari
 ceu geminam iustitiam, alteram cuius autor fuit
Moses, alteram cuius autor sit **C**hristus. **I**lla stat
 ceremonijs, altera constat fide et obedientia. **A**c **S**uius enim le-
 gis **C**hristus
 prior illa ceu rudimentum est et initium posterioris,
 perinde ut truncus initium est aliquod futurae sta-
 tuae, aut sanguinis coagulum futuri animantis.
Stultissimum autem sit, ubi ad id quod perfectum
 est peruenieris, rudimentis inhaerere. **S**ed totius
Mosaicæ legis per se rudis, et inualidæ, perfectio
Christus est, ad consequendam ueram iustitiam nō
 per circumcisionem, sed per fidem. **A**tq; hic aditus
 ad iustitiam non **J**udeis solum patet, sed cuiusq; **O**mnium credenti
 credenti. **U**triusq; iustitiæ imaginem **M**oses ipse
 depinxit. **N**am temporariam illam iustitiam, quæ
 in ceremonijs ad certum modo tempus seruandis
 sita erat describit in **L**euitico, dicens: **C**ustodite leges
 meas, atq; iudicia, quæ qui fecerit homo, uiuet in
 eis. **P**orro ueram et perennem iustitiam, quam uia
 fidei uiuæ consequimur per **C**hristum, describit libro
Deuteronomij, cum ait, **N**e dixeris in corde tuo, qđ
 ascendit in coelum. **N**am id est **C**hristum ē coelo
 detrahere. **A**ut ne quis dicat, quis descendit in abys-
 sum terræ? nam id fuerit **C**hristum a mortuis re-
 uocare. **N**euter horum credere uidetur, cum expe-
 rimentum flagitet. **A**t qui sincere credit, huic

Prope est uer-
bum in ore tuo

Corde creditur
ad iustitiam

certius persuasum est, quam ut ullum praterea desi-
deret documentum. Christum et olim descendisse de
coelo, et tunc sedere in coelis ad dexteram patris, etiam
si tursus utriusque non exhibeat oculis. Item Christum
descendisse ad inferos, et ab inferis reuersum, reuixisse,
licet nihil horum iteret sensibus humanis. Haec
semel esse facta sat est. Superest ut is qui uiderunt
credamus. Atque id non est longinquo petendum est.
Viderunt haec Iudaei, et non crediderunt. Audierunt
qui non uiderunt, et crediderunt. Nec id tacet scrip-
tura. quae mox subiicit, prope est quod dicimus, ni-
mirum in ore tuo, et in corde tuo. Quis iste sermo
est, de quo loquitur scriptura? Nimirum sermo
Euangelij, quod nos huius iustitiae praecones praedi-
camus, praesentem adfert salutem. Tu tantum
animum per fidem accommoda. Quomodo autem
est in ore? quomodo in corde? Si ore tuo confitearis
et agnoscas dominum Jesum, atque idem ex animo uereque
credideris, quod Deus resuscitauit a mortuis, ut nos
cum illo a uitijis rediuiui posthac innocenter uiua-
mus, saluus eris. Nam corde quidem creditur, quae
ianua est ad iustitiam. Carterum quoniam glo-
riam debemus Christo, non satis est animo tenere
fidem, nisi quoties res postulat, et ore confitearis
eum, ad perfectam salutem consequendam. Vide-
tis summam huius negotij non a ceremonijs

pendere, sed a fide. Quod et **Isaias** testatur cum
ait de **Christo**: Quicumque crediderit in eum, non pu-
defiet. Tum ait. quicumque, nomine tollit omne disci-
men **Judei** et **Græci**. Tum ait. crediderit, non at-
rit circumcissus fuerit, aut simile quippiam, nomine **Rami** idem do-
minus omnium
legis antiquat ceremonias. Sola fides requiritur.
Ea ex æquo communis omnium esse potest. **Ac**
Deus is est, qui non tantum dominus sit **Judeorum**,
sed ex æquo omnium, cuius beneficentia non sit
tam angustis circumscribenda terminis, ut ad so-
los **Hebræos** porrecta, mox exhauriatur, immo
immensa est illius bonitas exuberans atque exun-
dans, non in unam aut alteram gentem, sed in oēs
cuiuscunque nationis populos, modo sincera fiducia
numinus, opem ipsius implorent. Affirmat hoc
ipsum **ppha Micheas**, Omnis, inquit, quicumque
inuocauerit nomen domini, saluus erit. Nullum
hominum genus excipit sermo propheticus, Quis-
quis fidenti animo inuocauerit, salutem consequetur
sive **Judeus**, sive **Græcus**, sive **Barbarus**, Atque
e diuerso, quicumque non inuocauerit, peribit. Nullus
autem inuocat eum, aut opem implorat ab eo, qui
non fidit. Sed qui fident ei, de quo nihil audierit.
Rursum quomodo audient, nisi sit qui prædicet
ignotum. Qui prædicabunt autem **Apostoli**,
nisi missi sint ab eo, cuius est **Euangelium**. de

Anunciatur
tuum bona

quibus idem meminit **Esaias**, cum inquit: **Qua**
decori pedes **Euangelizantium** pacem, **Euange**
lizantium bona. **A**uditio quid iubeantur prae-
dicare **Christi** praecones, non circumcisionem, non
sabbatismos, sed pacem, quae per fidem oboluit pe-
catis nos mutua charitate in **Christo** conglutinet,
et ea bona quae semper bona sunt, quia suapte na-
tura bona sunt. **Cum** igitur nihil sit praetermis-
sum ab eo, qui mortaleis omneis ad salutem in-
uitat, nulliq; gentium non sit praedicatum **Euan**
gelium, non omnes tamen credunt **Euangelio**.
Atq; ita futurum, idem praedixit **Esaias**, ita loquens
sub **Apostolorum** persona: Domine, quis credidit
sermonibus nostris? Siquidem et inter gentes
perpauci credunt **Euangelio**, si cum iis qui non cre-
dunt conferantur. **Colligamus** igitur rerum, quas
diximus, summam: si inuocatio affert salutem, nec
inuocat qui diffidit, nimirum fides in primis exi-
gitur, non circumcisio. **Porro** fides concipitur in
animo, non per experimenta, sed per **Apostolorum**
praedicationem, hoc est, non per oculos concipitur,
sed per aures, per quas in animum obedientem
transfunditur **Euangelium Christi**. **Cum** igitur
iam per uniuersum orbem eluxerit **Euangeli**
fulgor, et innotuerit **Christi** nomen, qd sibi uult,
quod tam pauci **Iudaeorum** credunt. **An** habent

Ergo fides
ex auditu

quo se excusent, quod de Christo nihil audierunt.

*Numquid Israel
non cognovit?*

Imo iam impletum cernimus, qd' prædixerat Dauid:
In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines
orbis terræ uerba eorum, Ergo cum olim tot pphaz
oraculis sit Christus promissus, cum nunc palam
in omni natione, per Aplōs testes idoneos p̄dicatus,
cum prædicationi fidem astruant miracula, nū
Iudæi prætexere possunt, quod Christum nesciant?

Imo uiderunt lucem, sed malitia excecavit oculos
eorum. Audierunt Euangelium, sed limor obsepsit
aureis illorum. Maluit enim gentibus ad salu-
tem uocatis inuidere, quam fidem illorum imitari.

Atque hoc etiam utrunque, uidelicet Iudæos reiectos
esse sermonem Euangelij, et gentes recepturas, à
Mose simul et ab Esaiâ prædictum est: quorum prior
Moses libro Deuteronomij in cantico, sic facit loque-
tem dñm, offensum incredulitate Iudæorum. Ego
uos ad æmulandum prouocabo per gentem contemp-
tissimam, quæ hactenus præ uobis non sit habita
pro gente: et cum ipsi uideamini uobis sapere, iri-
tabo uos per gentem uestro iudicio stultam ac bru-
tam, quo magis uos stimulet animi liuor. Ac
Mosen sequitur Esaiâs, nihilq; ueritus testatur
aperte, Deo gratiorem fuisse gentium obedientiâ,
quam Iudæorum pertinaciam. Sic enim ait
sub persona Christi: Inuentus sum à non quæ-

rentibus me, palam apparui his, qui de me non interrogabant, Tam magnificum fidei testimonium præbet gentibus, Cæterum aduersus Israëliticum populum, quem magis oportebat amplecti fidem Euangelicam, quid continenter subiecit idem Esaias. Toto, inquit, die expandi manus meas ad populum incredulum, Nisi prophetas, eos trucidarunt: ipse tot miraculis æditis, illos prouocaui, pro gratia dixerunt, demonium habet, et præsidys Beelzebub principis demoniorum facit ista, Humilitatem despexerunt, uirtutem impie sunt interpretati,

Sed **Laput Duodecimum**
quorsum hæc quæ diximus tendit.
An huc, ut doceam gentes ob fidem adoptatas à Deo, cum ante ab illo essent alienæ: contra populum prius à Deo selectum, nunc ob incredulitatem prorsus esse reiectum. Nequaquam, nam minime consentaneum est, Deo nunc prorsus reiectum esse populum, quem hactenus ut selectum ac peculiariter suum libenter agnouit, Etenim si gentem totam repulisset Deus, ipse non prædicarem Christum, quandoquidem genere uerus sum Israëlita, oriundus ex stirpe Abrahamæ, pertinens ad tribum Beniamiticam, Cumq; ipse

non recto legis studio prius persequerer pios, ad-
 scitus sum ad munus **E**uangelicum, **C**erte non
 fugit uos, quod legitur libro **R**egum tertio, ubi
Elias propheta Deum alloquitur, querens et
 incusans **I**udæos impietatis: Domine, inquit,
 prophetas tuos occiderunt, altaria tua subuer-
 terunt, atq; ego relictus sum solus, et insidian-
 tur uitæ meæ, **P**ost tam impiam crudelitatem,
 merito uidebatur **D**eus prorsus abiecturus gentem,
 ceu deploratam, **S**ed tamen quid diuinitus respon-
 sum, **E**lias? **R**eliqua feci mihi septem milia uirorū,
 qui non curuauerunt genua coram idolo **B**aal,
Quod igitur tum accidit, ut non in totum **D**eus
 abiceret populum, sed ex tot impijs aliquem nume-
 rum sibi faceret reliquum, idem nunc usu uenit,
Neg; enim **D**eus uniuersam **I**udæorum gentem
 passus est alienari, **N**eg; reliquum omne mortali-
 um genus passus est suis immori uitijs, **L**icet ex
 utroq; numero pauci credant, præ his qui credere
 recusant, **S**ed tamen aliquot **D**eus sua benignita-
 te seruauit, non quod generis sint **I**udaici, nō qd
 legem **M**osi seruauerint, sed quod hos **D**eus elegerit ē
 multis, quibus suam munificentiam et gratiam
 impartiret, **I**d si munificentia est, non meriti, iā
 non imputetur factis, **N**am quod factis repen-
 ditur, merces est, non munificentia, **Q**uod ultro

Secundum elec-
 tionem græ dei

defertur immerentibus, id demum est beneficium.
Quod si supputantur operum merita, iam beneficium desinit esse beneficium, et in præmij uocabulum abit. **Q**uid igitur euenit? Nempe quod **I**sraëliticus populus legis fiducia querebat, ob incredulitatem non est consecutus, ij solum consecuti sunt, qui non ad circumcisionem, sed ad electionem pertinent. **C**æteris uero nihil profuit circumcisio, aut legis observatio: sed malicia sunt excæcati, ut nec uisis tot prodigijs fidem habuerit, oculis corporeis cernentes **C**hristum tam diu expectatum, oculis animi non uidentes. **A**tq; id quoq; futurum prædixerat **E**saias, quod nunc factum uidemus, ac dolemus. **E**tenim quia spiritum illum sanctum ac lenem **C**hristi reiecerunt, idcirco **D**eus immisit illis spiritum asperum ac spinosum et intractabilem, ut quod oculis cernunt, tamen perinde negent, quasi non uideant, quod auribus audiunt, tamen non magis eos moueat, quam si non audiant. **T**ales olim erant pphetis, tales fuerunt ipsi **C**hristo, tales et in hunc usq; diem sunt **E**uangely præconibus. **V**idit hæc **D**auid oculis propheticis, ac dignum tanta pertinacia aduersus coeleste numen exitium imminere uaticinatur: **M**ensa, inquit, illorum uertatur illis in laqueum, in captionem, et in ruinam,

atque in poenam factis debitam: obscurentur odi
eorum, ne uideant, et dorsa eorum semper incurua,
Quandoquidem ijs, quæ apposita sunt, frui
noluerunt, quæque oculis et auribus exhibita sunt,
auersati sunt: nec curant, ut erectis in coelum
oculis, agnoscerent conditoris erga se benignita-
tem, sed humili legis literæ affixi, fastidiunt sub-
limia, aspernantur æterna, temporarijs rebus
addicti. **C**ircunferunt **M**osi libros, nec eos in-
telligunt: legunt prophetas, et ab ijs promissum
negant. **S**ed quorsum hæc, inquit aliquis? **E**x-
cæcati sunt, capti sunt, incuruati sunt, absurde-
runt. **S**ed num ita lapsi sunt, ut prorsus conci-
derint, nulla resurgendi spe reliqua? **B**ona uer-
ba. **I**nio lapsus hic, ad tempus incidit, et uobis
feliciter incidit, quandoquidem illorum lapsus
ocasio fuit, ut uos ad salutem ascisceremini,
quo uicissim **J**udæi gentium exemplo, uel in fine
mundi ad pietatis ueræ studium perpellantur,
et sicut illorum à **C**hristo defectio gentibus ad
Christum ueniendi uiam aperuit, ita uerā fides
Judæos extimulet aliquando uel æmulatione
quadam ad credendum. **Q**uod si lapsus illorū
per occasionem sic profuit, ut **J**udæorum defectio,
non solum nihil attulerit dispendij, sed fides in
multo plures sit propagata, dum paucis defi-

*Numquid sic
offenderunt,
ut caderent?*

Vobis enim di-
co gentibus

Si enim amissio
eorum reconcili-
atio est mundi

Quod si deliba-
tio sancta est

cientibus, ad omnes deriuatum est. **E**uangelium
et unius gentis iactura, tot nationes lucrificet
Christo, quanto magis ditabitur mundus, cum
uestra pietate prouocata, iam et ea natio cæteis
adiungetur. Vos appello gentes, ut meos disci-
pulos, quatenus sum gentium Apostolus, licet
genere Iudæus, Quamuis uestra causa nihil
non faciam, tamen magis etiam adnitar illus-
trare munus Apostolicum mihi commissum, et
quamplurimos uestrum ad Christi societatem
pellicere, pellectos Christo dignos exhibere, si qua
fieri possit, ut hac ratione prouocem gentem meā:
meam quidem affinitate generis, licet fide alienā,
ad æmulandum pietatem uestram, uel inuidia
quæpiam ac liuore, ut est Zelotypum genus, atq;
ita si cunctos non queam adducere, saltem aliqui
ex illis seruem. Etenim scio uos hoc ipsum optare,
quod opto. Nam si Iudæorum reiectio reliquū
mundum per occasionem reconciliauit Deo, quod
dum illi exciderunt a gratia, gentes ad gratiam ad-
missæ sunt, hoc est, si malum illorum bene cessit
mundo, quanto plus boni fuerit, si qui nunc alie-
ni sunt, per fidem assumantur, uelut ē mortuus
bediuiui, ut impleto fidelium numero, nihil iam
supersit, nisi corporum resurrectio. Neq; enim de
uniuersa gente desperandum est, ob quorundam

impietatem. Si gentes à religione alienæ. Deo
 uocante ad ueram religionem adduci potuerunt,
 quid uetat ex ea gente ad fidem reuocari, quæ
 pios habuerit authores ac principes? Immo ma-
 gis est consentaneum, ut ex pijs nascantur pii,
 quod exordium fere sapiant, quæcunq; hinc pro-
 ficiscuntur. Si fermentum sanctum est, oportet
 et totam massam haberi sanctam, quæ fermento
 imbuta est. Et si radix arboris sancta est, par
 est et ramos e radice profectos esse sanctos. Iudei
 generis ac stirpis autorem habent Abraham, cui
 fides Deo probata est. Quid uetet posteros, auto-
 ris sui fidem referre? Quod si non faciunt, desi-
 nunt esse illius nepotes, non secus ac ramus desi-
 nit radicis ali succo, si defringatur. Quod si fieri
 uidemus, ut rami defringantur e sua natua
 arbore, in qua primū nati sunt, quanto minus
 mirum sit, si defringi contingat in alienam in-
 sitos arborem? Proinde si uides Iudæos e sanc-
 ta radice ueræ oliuæ natos ceu natiuos ramos,
 defractus, reuulsosq; ob incredulitatē a sua stirpe,
 sic ut nihil illis prosit radix: te contra cum ex
 oleastri radice prodieris, non natura, sed arte ac
 uoluntate Dei insitum oliuæ, et inter illius ra-
 mos accitum cooptatumq;, sic ut exemptus ab
 infrugifera stirpe, iam consors et particeps sis

sis factus aliene radicis, cumq; rami nonnulli
in ea nati arbore recisi exarescant, te alieno succo
laetum ac frugiferum esse, caue ne ob id tibi stulte
placeas, ac ramos recisos fastidias. **Q**uod si ef-
feris animo, si insolescis, si intumesces, memine-
ris quod radix te portat, non tu radicem. **C**aue
ne qua huiusmodi cogitatio tibi ueniat in mentem,
ut apud te dicas, fracti sunt rami natui, ut ego
insererer. **N**on in tuam gratiam fracti sunt, sed
tamen consecutum est, ut tu insereretur. **R**ecte
tamen dicis quod fracti sunt, cum e radice sint
nati, uide uero quam obrem fracti sint. **N**imirum
ob incredulitatem iacent illi et calcantur, tu stas
in arbore fulcimente fide. **N**oli gaudere malis alie-
nis, quin potius illorum infelicitas te doceat mo-
destiam, ex illorum calamitate discere quid tibi sit
metuendum, si similiter peccaueris. **P**lenum si
uides **D**eum naturalibus ramis non pepercisse,
nec illis quicquam profuisse, quod ex sanctis patribus
oriundi, ad populum **D**eo peculiarem pertineant:
periculum est, ne tibi quoq; parsurus non sit, si illa
arrogantia et ingratitudine alienaris. **A**b illorum
casu discere, quid uites. **T**ua felicitas non tibi cristas
addat, sed diuina in te bonitatis admoneat. **E**st qd
tibi gratuleris, est unde **D**eo gratias agas: non est
quod insultes abiectis. **I**lli iure excisi sunt, tu ppter

meritum insitus, **V**trunq; in **D**eo perpende boni-
tatem et seueritatem, quarum altera te gratitu-
dinem doceat, altera superbiam ac supercilium
dedoceat, **S**eueritatis exemplum proditum est in
Iudeos, qui a pristino statu prolapsi sunt in hanc
caecitatem, ut **C**hristum tot seculis expectatum, co-
tumelijs insectentur, **B**enignitatis exemplum
in te ipso expertus es, qui gratis ascitus sis ad ta-
ximam felicitatis consortium, que nec generi pro-
phano, nec uitae impiae debebatur, **S**emel gratui-
to tibi condonata sunt admissa uitae pristinae, se-
mel fauore numinis cooptatus es in numerum
filiorum, sed ita cooptatus es, ut qui citra tuum
meritum ascitus es, tuapte culpa possis excidere,
Auferet ab ingrato **D**eus, quod gratis largitus est,
nisi beneficium agnoueris, nisi munere diuino rec-
te utaris, **I**ngratitudo tua perdet, quod bonitas il-
lius donauit, **A**rrogantia perdet, quod obedientia
lucriferit, **Q**uod tu caueris, rursus excideris
ab olea, in quam insitus es, **I**tidem et **I**udei, si
mutarint id, quod illos alienat a **D**eo, nimirum
incredulitatem, denuo inferentur, unde resecti
sunt, **E**t eo reponet fides, unde deiecit increduli-
tas, **N**am si tu ex prophanis natus prophanus,
ceu defectus ex oleastro, praeter naturam insitus
es oleae, quanto citius fiet, ut **I**udei ex pijs pntib;

*Vide ergo boni-
tatem et seue-
ritatem*

Nolo enim uos
ignorare fratres
mysterium hoc

orti, redeant ad sui generis indolem, et rursus inse-
rantur naturæ oleæ, unde defecti fuerant. **A**pe-
riam uobis fratres arcannum quiddam, qđ fortasse
silentio tegendum erat, nisi uestra referret me loq̃,
uēdelicet ne uobis arroganter placeatis, quod **Ju**
dæis prælati uideamini. **I**ncidit hæc cæcitas in
gentem **Iudaicam**, sed nec in uniuersam, nec in
perpetuum. **C**omplures et hinc agnoscunt **xpm**,
et cæteri tantisper in sua cæcitate persistent, do-
nec gentium numerus fuerit expletus, quibus
nunc **Iudæorum** lapsus aditum aperuit. **V**erū
ubi uiderint uniuersum orbem florere pfessione
fidei **Christianæ**, suum illum **Messiam** frustra
expectari, urbem, templum, sacra, gentem dissipa-
tam ac sparsam, incipient receptis oculis tandē
errorem suum agnoscere, et intelligent **Christum**
uerum esse **Messiam**. **A**tq; ita totus **Israëliticus**
populus ad salutem restituetur, quamuis nūc
ex parte degenerarit. **T**um enim uere dignus erit
hoc cognomine, cum **Christum** **Deum** ac **Dei filiū**
oculis fidei cernere cœperit, ac fide robustus ma-
gis quam operum fiducia à domino extorserit
benedictionem. **Q**uod quo magis credatis, præ-
dictum est hoc quoq; ab **Esaiâ** propheta, **V**trumq;
prædictum est, fore ut deciderent, fore ut resipiscat:
alterum uidemus euenisse, atq; ipsa res fidem

arrogat uaticinio: alterum expectamus simili
fide euenturum. Sic autem habet uaticinium,
Veniet ex **Sion**, qui eripiet et auertet impietatem
ab **Iacob**, et hoc illis à me testamentum, cum ab-
stulero peccata eorum. **P**epigit olim **Deus** foedus
cum hac gente, id semel sancitum, non sinet pror-
sus irritum fieri, quorundam culpa, qui se p̄bent
promissis indignos. **N**on deerunt tamen aliqui,
qui totius generis personam sustineant. **N**eg
enim sic exciderunt à gratia **Dei**, ut reconciliari
non queant. **P**leriq; qui **Christi** non recipiunt
Euangelium, literæ legis adherentes, sunt ini-
mici **Dei**, idq; **(ne quid insultetis)** uobis in bo-
num cessit, quandoquidem **Euangelium** illis
reijcientibus, citius ad uos delatum est. **C**eter-
um quatenus ex sanctis prognati sunt, et ad gentē
pertinent, quam **Deus** sibi ex omnibus unam ut
peculiarem delegit, horum cōmendatione chari sūt:
proinde facilius in gratiam recipientur, si resipue-
rint, quod horum patribus **Deus** promiserit id
quod nos prædicamus. **N**eg enim sic pollicetur
se daturum **Deus**, aut sic adoptat, ut post pœni-
tudinē tactus mutet sententiam, hominū more,
Prosum immutabilis est, in quem ut non cadit
errare, ita non cadit pœnitere. **R**emunerit ille
sui promissi, simulatq; isti reijcere desierint, **V**ices

*Secundum Eua-
gelium quidem
inimici*

*Charissimi prop-
ter patres*

*Sine pœnitentia
enim sunt dona*

*Conclufit enim
Deus omnia*

rerum omnium sunt, lapsis non oportet insultare, præsertim si tibi bono fuit, resipiscitibus est gratulandum. Nam quemadmodum uos aliquando fuistis id quod nunc plerique sunt Iudæi, hoc est, increduli Deo: neque tamen uos ideo destituit in æternum, quando nunc misericordia eius factum est, ut illis fidem reuertentibus, uos in fidei consortium sitis recepti; ita et hos nunc uicissim Deus passus est ad tempus a fidei consortio esse alienos, dum uobis datur aditus ad fidem, ut et ipsi postea resipiscetes uocante Deo, una uobiscum misericordiam consequantur, ut neutri alteris exprobrent, sed utriusque alteris gratulentur parem experti misericordiam. Sic enim Deus ineffabili consilio dispensat ac temperat res humanas, ut nullum sit genus hominum non obnoxium peccato: non quod ille cuiquam sit auctor peccandi, sed quod ad tempus sinat homines suo uitio plabi, ut agnito errore, sentiant sese non suo merito, sed gratuita Dei misericordia seruatos esse, ne possint insolescere. Atque interim dum hæc agit, adeo nemini malum immittit, ut etiam aliena mala, sua bonitate mire uertat in bonum nostrum. Sed altius fortassis ingredimur adytum huius arcani, quam par est homini apud homines eloqui. Stupor oboritur contemplanti ineffabilem diuini consilii rationem, et cum explicare nequeam, exclamare libet,

In profunditatem excubitantissimæ sapientiæ
diuinæ, ut nullis humanis mentibus illius iu-
dicia deprehendi, aut percipi possunt, ut consilio-
rum rationes nullus creatus intellectus perues-
tigat. Quis enim cognouit unquam mentem
domini, aut quis illi fuit in consilio. Aut quis
illum prior officio prouocauit, ut quod ab illo
profectum sit, præmiū uideri possit operæ debitū.

Sic ille consulit hominum saluti, ratione quidē
nobis inscrutabili, sed ut meliore non possit fieri,
sic uult suum beneficium à nobis sentiri, ut inde
nobis nihil possimus uindicare. Quandoquidē
si quid est mali, id nr̄is uitijs imputare licet.

Ceterum quicquid est bonorum, ex ipso proficis-
cuntur omnia, uelut ē fonte, per ipsum confertur
ut uelut autorem: et in ipso sunt, uelut in tu-
tore, custodeq; munerum suorum, ut nullam
hinc laudis portionem homo sibi possit arrogare,
cum ad illum pertineat et initium, et medium, et
finis: cui uni ob id debetur honor, laus, et gloria ī
omne æuum, unde nephās est homini sibi quic-
quam asserere.

*Altitudo
diuitiarum*

*Ex ipso, et per
ipsum, et in
ipso*

Capitulum Duodecimum,
REGD posteaquam uobis Dei mune-
re contigit, ut à pristina sup̄stitione
sitis ad ueram translati religionem,

*Vt exhibeatis
corpora uestra*

ut ab onere Mosaiæ legis sitis liberi, obsecro
obtestor uos fratres per eas misericordias Dei, quas
multifariam erga uos præstitit præstatq, cuius
gratuitæ bonitati summam uestre felicitatis debe-
tis, ut posthac immoletis illi uictimas ista profes-
sione dignas, non hircos, non oues, bouesue, quæ
ut pura deliguntur animalia, et rebus diuinis
apta, quemadmodum mos est ethnicis ac Iudæis,
Hactenus indulgisse sat est crassis istiusmodi sacri-
ficijs, posthac longe alios ritus, alium cultū, alias
uictimas Deus à uobis requirit, nimirum ut offe-
ratis illi uestra ipsorum corpora: non mutilandis
membris, sed subigendis malis affectibus, hoc est,
non mortuas pecudes, sed uiuentem hostiam, uerè
puram ac sanctam, Deo gratam et acceptam, sacri-
ficiū rationale, uictimam animi, non brutæ pe-
cudis, **D**um lex durabat carnalis, patiebatur
Deus sibi corporeas immolari pecudes, **P**osteaquā
lex coepit esse spiritualis, spiritualibus illi uicti-
mis litandum est, **P**ro uitulo immola superbiam
affectum, pro ariete iram effervescentem iugula,
pro hircu exure libidinem, pro columbis et turti-
ribus lasciuas ac lubricas animi cogitationes
Deo sacrifica, **H**æc demum sunt Christianis dig-
na sacra, hæc Christo gratæ uictimæ, **D**eus est
animus, et animi donarijs conciliatur, **N**ec ce-

remonijs. sed affectibus puris coli postulat. Pro
 preputio. ab animo superuacaneos et indecoros
 affectus refeca. **Sabbatismus** tibi sit. mens a tu-
 multu perturbationum uacans. **Christus** semet-
 ipsum obtulit pro nobis. par est ut ipsi nosmet illi
 uicissim immolemus. **Atq;** ita fiet. ut quemadmo-
 dum exempti estis ab hoc seculo. professione insiti
 coelo. ita uita et affectibus a pristina uita dissidea-
 tis. ac uelut in nouos homines. hoc est. coelestes tras-
 formemini quoad licet. si nondum corporum im-
 mortalitate. certe nouatis animi affectibus. ut
 posthac non ea uobis arrideant. quæ uulgo ppha-
 no. et rebus caducis addicto probantur. sed nihil
 affectetis. nisi quod Deo probatum sit. neq; duca-
 mini **Judaicis** præscriptis hominum. sed a nu-
 tu uoluntateq; diuina pendeant omnia uestra
 studia simul et actiones. qui nihil moratur cras-
 sum et imperfectum. sed quod uere bonum sit. qd
 acceptum. quod ad cultum diuinum ac pietatē.
 legitimū sit et idoneum. **Mos** est apud mundi
 cultores. ut felicior fastidiat infeliciorem. ut infe-
 licior inuideat feliciori. **Ego** uero p̄cipio ur̄m
 unicuiq; quicumq; ille sit. siue potens. siue plebei-
 us. et humilis. modo iam sit insitus gregi **Chris-**
 tiano. ut a mundi consortio exemptus. ne per cū-
 fastum plus sibi tribuat quam par est. sed sobrio

Et uolite confor-
 mari huic seculo

Ut probetis quæ
 sit uoluntas Dei

Et uniuersis si-
cut deus diuisit
mensuram

modestoq; sit animo: primum, ne quis plus
arroget sibi quam habet, deinde ut meminerit
hoc ipsum quod habet, sibi non per operum, sed per
fidei commendationem esse donatum a Deo, et in
hoc donatum, non ut inde sibi placeat, sed ut in
communem conferat utilitatem. **V**arie autem
Deus suas dotes partitur, ne quis aut fastidiat
alium, aut unum se sibi sufficere putet. **S**ed sin-
gulorum dotes fraterna charitas faciat omnium
communes. **N**eq; enim conuenit, ut minus in
nobis ualeat Christi gratia, quam in corpore
cuiuslibet animantis ualeat uis nature. **Q**uæ
societas est membrorum inter ipsa in corpe astantis,
ea est societas singulorum inter ipsos, qui ex uarijs
sectis ac gentibus in Christi consortium sunt coop-
tati. **N**am quemadmodum corpus hoc uisibile,
licet sit unum et idem, tamen ex multis membris
compactum est. **P**orro non omnium membrorum
idem est officium. **A**lio munere funguntur oculi,
alio pedes, alio uenter ac manus, et tamen oculus
non sibi uni, sed toti prospicit corpori. **V**enter non
sibi tantum, sed omnibus membris concoquit.
Iam quod sunt officia singulorum membrorum
in corpore, hoc sunt uariæ dotes, alijs atq; alijs
nostrum uarie distributæ. **Q**uemadmodum
igitur membra præstabiliora, uelut oculi, non

fastidiunt humiliora, sed officio suo succurrunt omnibus, alioqui totum corpus collaberetur: ita suam quisque dotem siue prædara contigit, siue mediocris, pro sua portione conferre studeat in totius corporis commodum, posteaquam semel insiti Christi capiti ceu conflati sumus in unum corpus spirituale. **Nec aliud est Christianus Christiano, quam membro membrum eiusdem corporis.** Sed tamen, ut dixi, uariæ sunt singulorum hominum dotes, non iuxta nostra merita, sed iuxta munificentiam Dei, quæ partitur singulis, ut uidetur expedire. **Ne quis igitur eo quod contigit dono efferatur, sed sobrius ac modestus utatur in bonum omnium:** siue contigit prophetiæ dos in explicandis arcanis literis, iuxta modum fidei, quam solam respicit Deus, non cetera merita, citra supercilium, suum bonum ceteris communicet: siue contigit facultas opera sua uiuandi fratrem, modeste suo fungatur officio: siue cui obtigit doctrinæ dos, ne fastidiat indoctos, sed citra fastum eruditionem suam alijs impartiat: siue cui datum est, ut ex diuinis literis possit ad pietatem ac mores honestos inflammare dicendo, utatur sua dote modeste: siue cui contigerunt facultates, unde suppeditet egentibus, et largiatur ijs, quibus opus est, hac succurrat car-

*Dilectio sine
simulatione*

*Odientes
malum*

teris. non ad gloriam, non spe reditura cū faenore
gratiæ, sed simplici pectore: siue cui cura delegata
est cæterorum, ut unus præsit alijs, eaq; in re ual-
let, non illum honos reddat elatiorem, sed cura co-
missa sollicitum, neq; sibi gerat munus delegatum,
sed ijs, quorum curam in se suscepit: siue quis mise-
ris et calamitosus succurrit, absit tristitia, quæ præ-
mat eum qui subleuatur, et beneficium uelut ex-
probret, sed hilaritate gratiam officij conduplicet:
ut quicquid facitis, uelut ex alieno et ex animo
facere uideamini. **H**uiusmodi malis corrupta sunt
fere prophatorum hominum officia, etiam si quid
benigne facere uideantur. **A** uobis absit omnis
fucus, sed sit mutua inter uos charitas, quæ simu-
landi ac dissimulandi iuxta sit ignara, quæ sin-
gula cuiusque officia Deo commendabit. **N**e qd
ex uestris cupiditatibus metiamini, quod prophæ-
num hominum uulgus facit, sed sola uirtute, aut
turpitudine, abhorrentes ab omni malo, adherentes
rebus honestis. **E**t quoniam fratres estis, quotidie
communem patrem implorantes, et ad comune
hæreditatem destinati, sitis fraterna charitate
erga uos inuicem propensi ac benigni. **I**nter nu-
darios de præcellentia dignitatis certamen est, uo-
bis diuersum sit certamen, dum alius alium cona-
tur sibi præferre. **N**emo per ocium sibi uiuat, sed

pro se quisque studeat suo fungi officio; neque somnuculosi ac desides, uelutiq; carnis infirmitate uideamini languidi, sed alacres ac feruentes spiritu. Carnales esse desistis, spirituales esse coepistis, Torpere carnis est, agilis quædam ac uiuida res est spiritus. Ne reluctemini malis, sed tempori seruite, rebus presentibus uosmetipsos accommodantes, et si quid inciderit incommodorum, uel declinantes, si liceat commode, uel tolerantes, non moesti interim, quod est dissidentium, sed in rebus asperis spe futuri premij gaudentes et alacres. Illud interim cogitantes, si quid cui conceditis aut condonatis, id uos domino condonare, nimirum cum foenore reddituro. Quod si impiorum improbitas grauius affligat, ne parate defensionem, ne moliamini uindictam, ne confugiatis ad humana præsidia, sed assiduus et improbis precibus coeleste auxilium imploretis. Si quid opus erit cæteris Christianis, is cui suppetit, impartiat non grauatum ac inamoene, quasi stipem egei porrigat, sed quasi suum censum cum illis comune esse ducat. Eamq; benignitatem exercete, non solum inter uos, uerumetiam in absentes. In eos uero, qui se peregre ad uos conferunt, hospitales sitis, ne aut turpiter egeant, aut ad ethnicos cogantur indecore diuertere. Atq; ut oportet manus habere benignas, ita linguam conuenit habere innoxiam,

Tempori seruientes

In tribulatione patientes

Necessitatibus Sanctorum communicantes

Benedicite, et nolite

*Id ipsum inui-
cem sentientes*

*Non alta sa-
pientes*

Vos qui uos odio Christi persequuntur et affli-
gunt, adeo non oportet ulcisci, ut nec male pœan-
dum sit. Bene precemini et illis, bene precemini,
inquam, ut resipiscant: tantum absit, ut quenq̃
deuoueatis. Quibus te non potestis benefacere,
tamen bene optandum est. Sit inter uos uera a-
micitia, quæ læta pariter ac tristitia faciat cōia,
ut iungatis tum gaudia, tum moerorem ac la-
chrymas. Concors animus, et communis affectus
uos in omnibus societ, siue quid læti obligit, siue
quid aduersi incidit. Ne sitis elatis animis ac
fastidiosis erga uos inuicem: sed qui maior est, hu-
milibus et inferioribus sese inclinet et accommodet.
Ne uos uobis ipsis placeatis, ut suo quisq̃ iudicio
sibi magnus sit et admirandus. Non enim facile
cedit cuiquam, qui sic affectus est. Quod si quis
forte læsit, ne conuicium conuicio, ne iniuriam
iniuria retalietis. Licet hoc apud Iudæos et ethni-
cos iustum habeatur: apud Christum impiū est,
malum malo conduplicare: et quod in alio dānas,
consulto imitari. Vos benefactis certate, et ita
certate, ut non solum, teste conscientia, Deo pla-
ceant quæ facitis, uerumetiam ut omnibus ho-
minibus probentur, neu quem offendant infir-
mum specie mali. Et usque adeo absit oīs uita,
non tantum ab omni crimine, uerumetiam ab

omni suspitione, quoad fieri potest, criminis, ut
 nec mali queant eam calumniari. **I**d fiet, si qua-
 tum in uobis est situm, pacem habeatis, non modo
 cum Christianis, uerumetiam cum his qui a **xpo**
 sunt alieni. **M**agna uis est heroica uirtutis, etiam
 hostes rapit in amorem et admirationem sui. **P**ax **at**
 autem constare non potest, si suum quisque dolorem
 perget ulcisci. **E**thnicorum ac **I**udaeorum est ultio,
 uos, iniuria lacessiti, ne poscite uindictam, quin po-
 tius cedite irae, quae melius euanesceat tua lenitate,
 quam si mutua talione magis ac magis irites. **S**i
 lenitate uicisti furem, lucrum est. **S**in pergit ille
 furere, non deerit cui det poenas. **T**u illum suo relin-
 quito iudici, qui ius ulciscendi nobis adimit, ac sibi
 seruat, ita loquens in **D**euteronomio: **B**ea est uin-
 dicta, ego rependam, dicit dominus. **I**mo tu adeo
 ne lexas laesus, ut et pro maleficio reponas bene-
 ficium; et si forte esuriat inimicus tuus, cibo illum
 subleua: si sitierit, potum porrige. **V**ix ullum est
 ingenium tam barbarum, tam efferum, tam imite,
 quin officiis possit deliniri, quando hac uia man-
 suescunt et feræ. **H**ac expugna hostem. **E**xpertus
 tantam lenitatem, tantam pietatem tuam, fortas-
 sis resipiscet, pudebit, pigebit, poenitebit feritatis,
 iamque ceu uictus tua charitate inflammabitur
 ad redamandum. **H**ac uia finire possunt simulta.

tes, cum mutua malorum retaliationē ppagentur
in immensum. Benefactis certare pulchrum, uin-
cere pulcherrimū. Malefactis certare turpissimū
est. Verum hoc fatentur et ethnici. Vra peculiaris
laus erit, si malefacta benefactis superetis, si ira-
cundiam lenitate, si maledicentiam benedicentia,
si iniuriam officio superetis. Cauendum est autē
ne qui malus est, tuam bonitatem expugnet sua
malicia, et incipias tui dissimilis esse, iamq; illū
imitari quem damnas. Quin potius tua bonitas,
illius expugnet feritatem, ut uictus in tuas partes
rapiatur.

Capitulum Decimum tertium.

QUOD si principum et magistratuum
in uos cooriat ob Christiani nominis
professionem persecutio, toleranda quidem est, nul-
lo uestro uitio coorta. Ceterum non est irritanda,
aut accersenda detrectando illis, quod ceu suo iure
postulant, et a nobis Deo non offenso pendi potest.
Ordine constat respub. ea prae-textu religionis tur-
bari non debet. Sunt cupiditates foedae, sunt uicia,
in quibus cum ceteris non oportet congruere; sunt
rursus in quibus ob tranquillitatem publici sta-
tus oportet etiam cum ethnicis conuenire pro te-
porum ratione, ne uestro exemplo peiores fiant,
quos expedit utcumq; metu coerceri. Totam enim

Omnes autem
potestates sub-
limioribus sub-
dita sit

rerum summam, in tria genera diuidamus licebit,
 In ea quæ uere coelestia sunt, quæ tanquā Christo
 peculiaria, sunt ubiq; rebus omnibus anteponenda,
 In ea quæ prorsus sunt huius mundi, ueluti cu-
 piditates, ac uitia. **Hæc** uobis sunt omnib; modis
 fugienda. In medium quoddam genus, quod per se
 neq; bonum, neq; malum, sed necessarium tamen
 pro totius reipub. statu concordiaque tuenda.
 Nolum autem per uos turbari, etiam si quā iustitiæ
 umbram, aut speciem mundus hic habet, modo ne
 pugnet palam cum Christi iustitia. **Ferenda** per-
 secutio, ferendum et mundanum Imperium, etiā
 si sit aliquanto iniquius, ne cum uos persequuntur,
 iusto titulo facere uideantur, si publicas leges ab
 omnibus receptas, soli reieceritis, quas Christus
 ut non sanxit, ita nec reprobauit, sed uelut igno-
 rauit, nimirum aliud agens. **Quisquis** igitur
 est hominum, pareat publicis legibus, obtemperet
 magistratibus, qui qualemcumq; Dei gerunt ima-
 ginem, et in malis puniendis utcumq; Dei negociū
 agunt. **Atq;** hactenus sanè potestas illorum à Deo
 proficiscitur. **Proinde** qui principi aut magistra-
 tui etiam impio et ethnico, suo fungenti officio re-
 sistit, is non resistit homini fungenti, sed Deo, à q̃
 proficiscitur omnis autoritas. **Sicut** enim umbra
 legis **Mosaicæ** fuit à Deo, nec licuit antehac con-

Itaq; qui resistit
 potestati, Dei or-
 dinationi resistit

temnere, sic et legalis iustitia à Deo proficiscitur,
ut et huic pro tempore conueniat aliquid tribuere.
Quemadmodum enim Deus in suo corpore uo-
luit esse membrorum ordinem, de quo modo dixi-
mus, ita in uniuersa repub. quæ malis ac bonis
constat, uoluit esse ordinem quendam. **A**tque
ipse ordo per se bonum quoddam est, etiam si quis
abutatur magistratu. **P**roinde qui perturbant
hunc ordinem, Deo auctori repugnant: et qui re-
pugnant Deo, merito poenas luent. **Q**uod si no-
lis esse legibus aut magistratibus obnoxius, ne
putes te id assequi posse contumacia, sed innocen-
tia potius. **N**ihil enim illi iure possunt, nisi in
eos qui committunt quod non licet. **T**u recte ui-
uito, et lex nihil ad te, nec est quod metuas ma-
gistratum. **I**nno præmium est et honos per illos
suo fungentibus officio. **I**taq; sicut magistratus
Dei minister est puniendis flagitijs, sic et eiusdẽ
minister quodammodo uidetur, dum recte factis
habet honorem. **P**roinde plusquam liber est à le-
gibus, qui recte agit. **C**æterum si quid cõmiseris
supplicio dignum, tua culpa factum est, ut tibi
iam formidandus sit magistratus, siquidem in
hunc usum gladium gestat, ut nocentes puniat,
atq; hac quoq; parte diuinæ subseruit iustitiæ,
quæ in malis puniendis et malorum abutitur

ministerio, **P**roinde quando publicus rerum status non potest consistere, nisi magistratibus sua deferatur autoritas, ob communem reipub. necessitatem et uos illis obtemperate, non tantum ob id, ne contumacia prouocati, probabili causa in uos seruire uideantur, iam non uelut in **C**hristianos, sed uelut in seditiosos, sed etiam ob conscientiam: quæ, licet nullum imminere ab illis supplicium, dictat non esse perturbandum, quod **D**eus ordinatum esse uoluit, **E**t quoniam hac in parte publicum gerunt negocium, quod autem publicum est, ad omnes pertinet, propterea uelut officij præmium uestigal ac tributum illis penditis: qui licet impij sint, tamen qz publicani administrant iustitiam, et **D**eus iustitia est, **D**ei ministri sunt, et illius quodammodo uices gerunt, dum in hoc incumbunt, quod illis publica autoritate mandatum est, **I**taqz si quid uetant isti, quod per se nefas est patrare, parete, quos oportebat etiam nullo timore proposito, qd rectum est sequi, **S**i imperant impia, **D**eo parendum est potius quam hominibus, **Q**uod si quid ueluti suo iure exigunt, cuius iactura non adducit pietatis dispendium, non tanti est ut illos ea gratia in uos iritetis, soluite omnibus, quicqd exigunt, ceu debitum, **I**pse **C**hristus nulli prorsus obnoxius soluit **C**æsari uestigal, non qd deberet,

Non solum
propter iram,
uetumetiam
ob conscientiam

sed ne quid illos offenderet. **N**e committite, ut à uobis suo iure fraudati uideantur. **S**i quis tributum exigit, pendite tributum; si quis uestigal postulat, soluite uestigal. **S**i quis reuerentiam efflagitat, qua negata, putet contemptam auctoritatem suam, huic deferre publicam reuerentiam. **S**i quis honorem ob dignitatis publicæ functionem sibi deferri uelit, huic honorem solennem impendite. **S**i cum laude funguntur suo magistratu, Deo penditur honos; sin secus, tribuitur hoc publicæ tranquillitati. **N**e quid fiat reliquum, quod istorum quisquam à uobis exigit, satisfacite necessitati publicæ. **C**æterum inter uos nullum sit ius aut debitum, nisi mutua charitatis. **E**a non moratur exactorem officij, sed ultro præuenit monitorem. **I**llis si penderis quod exigunt, desinis debere: charitas etiam si satisfaciat alijs, sibi ipsa nunquam satisfacit, semper officia cumulans officijs. **H**anc igitur in primis amplectamini, quæ leges omnes compendio complectitur. **Q**uisquis enim sincera Christianaqs charitate proximum diligit, is summam habet totius legis **M**osaicæ: si charitas absit, nullæ leges, quamlibet multæ, sufficiunt: si adsit, non alijs est opus legibus, quâdo hæc una dictat efficacius, quicquid innumeris legum præscriptis iubetur. **V**etat lex Mosaica, ne

Memini quicquam debeat, nisi ut inuicem

Qui enim diligit proximum, legem impleuit.

quis adulterium committat, ne quis occidat, ne
 quis furtum faciat, ne quis falsum testimonium di-
 cat, ne quis rem affectet alienam, ne quis ad usu-
 ram foeneret, et si qua sunt id genus alia. Atqui
 horum omnium summa, breui charitatis p̄cepto
 comprehenditur, quo dictum est, **Diliges proxi-**
mu tuum sicut te metipsum. Charitas prodest,
 quoad potest, omnibus, etiam malis, nocet nemini.
Quorsum igitur attinet singulatim uetare, ne lar-
das his aut illis modis, cum huius natura sit, ne-
minem omnino lardere? An occidet, qui diligit?
 an stuprabit alienam uxorem, cui alter æque cha-
 rus est, atq; ipse est sibi? an furto compilabit eum,
 quem paratus est et suis opibus adiuuare? an
 calumnioso testimonio opprimet, quem suo quoq;
 periculo seruatum uelit? an foenori daturus est
 ei, qui cum sibi putet omnia esse communia? an
 illi damnum optabit, cui præcatur eadem quæ
 sibi? an ulla ratione nocere aut contristare pote-
 rit, pro quo sciat Christum esse mortuum? Itaq;
 quod dixeram, summa legum omnium est charitas.
Per hanc compendio discitur, quid fugiendum,
quid sequendum. Ad huius igitur studium ip̄a
 quoq; temporis adhortatur ratio, uidelicet ut à
 pristina uita somno ac tenebris resipiscentes, ex-
 pergiscamur. **N**ox præbere uidetur peccandi li-

Et hoc scientes
 tempus quia
 hora est

Quam cum
credidimus

centiam, quod uacet pudore, **C**eterum etiam
qui noctu lasciuunt et ineptiunt, tamen simul-
atq; illuxit, uel pudore componunt sese ad homi-
nū aspectus, ac uelut alij facti, prodeunt in publi-
cum, pro temulentis sobrii, pro libidinosi casti,
pro uirgiosis moderati, pro oscitantibus alacres,
Capienda igitur temporis oportunitas, qua si
recte utamur, propius abest nostra salus, quam
tum cum lege **M**osaicā freti, proxime abesse puta-
bamus, **N**ox nostra processit uitæ pristinae, im-
minet dies ille, qui reteget etiam occultissima,
Respondeamus diei nostro, abiciamus mores ac-
tusq; nocturnos, et quorum nos in luce pudeat,
Si sole exoriente decentioribus uestibus tegim⁹
corpus, ne quid offendat oculos hominū, multo
magis **E**uangeliū luce iam exoriente, mentem
uirtutum ornemus amictu, qui luce dignus sit,
nec reformidet oculos **D**eī, **P**osthac ita uitam oēm
componamus, ut appareat nos, abiectis pristinae
uitæ tenebris, clara in luce ambulare, et **D**eo
conspicuos et angelis, et hominibus, non luxui
indulgentes in comessationibus, aut temulentis
compotationibus, non spurcæ **V**eneri libidinisq;
seruientes, non per contentionem ac liuorem
mutuum turpiter inter nos concertantes, quib;
omnibus obnoxij fuistis, dum errantes in pris-

tinæ uitæ tenebris uersaremini. Indecore tali cultu uestitur anima. Nunc posteaquàm per baptismum Christo estis insiti, hunc ipsū induite. Gluceat in omni uita, quem sitis professi. Expri-
 mite quem umbibistis, ille sobrietas, ille castitas, ille pax est, ille charitas est, istiusmodi amictus decet hanc Euangelij lucem. Quibus hactenus
 usi estis ad uoluptatem, posthac utamini ad cor-
 poris necessitatem, et quibus antehac turpiter in-
 dultum est cupiditatum arbitrio, de cætero per
 sobrietatem eatenus adhibeantur, quatenus na-
 turæ usus postulat. Corpus sic alendum est, ut
 ualeat ac uiuat, non ut lasciuat. Cibus ac po-
 tus sitim ac famē arceat, non libidinem inuitet
 ac nutriat.

Et carnis curam
 ne feceritis in
 desiderijs

Caput Decimum quartum

PORRO quanquam in harum rerum usu nullum est discrimen aut delec-
 tus apud eos, qui plene Christi fidem sunt asse-
 cuti, modo his, ut diximus, ad necessitatē utatur,
 non ad uoluptatem, tamen si quis erit inter uos,
 fortassis Iudæus genere, qui ob diutinam supe-
 rioris instituti, uitæq; consuetudinem sit adhuc
 supersticiosior, nec adhuc sic in eo fides adoleuerit,
 ut omnem pristinæ legis obseruationem excludat,
 is non est statim reiiciendus contemptu, sed hu-

Infirmum au-
 tem in fide sus-
 cipite

Non in discep-
tationibus

Alius enim
credit se man-
ducare omnia

manitate facilitateq; magis alliciendus ac fo-
uendus, donec et ille proficiat, fideiq; robur accipi-
at. **I**d commodius fiet beneuolentia, quam contē-
tiosis disputationibus. **S**iquidem in eiusmodi nō
conuenit protinus in malam partem interpretari,
quod citra uitium fieri potest. **Q**uo pax et cōcor-
dia undiq; constet inter uos, quædam dissimulan-
da sunt, quædam ferenda, quædam benignius in-
terpretanda. **M**agnam uim habet ad mutuam
uitæ societatem hæc commoditas candorq;. **N**unq;
pax cohærebit inter multos, nisi in nonnullis a-
lius alij uicissim concesserit, ut sunt hominum
uariæ sententiæ. **N**am qui uacat omni supersti-
tione, putat sibi fas esse, citra delectum ullum quo-
uis uesti genere ciborum, quippe nihil hic aliud
spectans, quam naturæ necessitatem. **R**ursum
qui infirmior est adhuc ac supersticiosior, uestitur
holeribus, ne incidat in aliquod piscium aut cœte-
rorum animantium genus, quod uel interdictū
sit iuxta Iudaicum institutum, uel simulacris
immolatum. **H**æc uobis non debent esse tanti, ut
ob ea scindatur fraterna concordia. **I**s qui firmior
est, et uestitur quibuslibet, ita fruatur sua firmi-
tate, ut tamen infirmiores, qui uesti metuit, nō
spernat. **A**c rursus qui animi sui infirmitati ob-
sequens, abstinet à certis ciborum generibus, ne

damnet ac iudicet sine delectu uescentem, quicquid
 appositum fuerit. **Q**uin potius firmus ferat in-
 firmum, sic interpretans. **E**rror est ex longa pris-
 tine uitae consuetudine relictus, subito reuelli nō
 potest, paulatim elabetur, et crescente uera picta-
 te, euanescet superstitio. **I**tem superstitiosulus ille,
 cum uescentem uidet quibusuis cibis, sic secum co-
 gitet. **M**ea nihil refert quid agat, et consentaneum
 est bono animo fieri. quandoquidem dominus illū
 sibi adiunxit, suumque fecit, cuius arbitrio uiuit,
 cuique peccat uni, si quid peccat in istiusmodi, quae
 per se mala non sunt. **Q**uod si crimen est arrogan-
 tia, fastidire superstitionem infirmi et simpliciter
 errantis, quanto intolerabilioris erit arrogantiae,
 si qui fide est infirmior, iudicet ac damnet meliorem
 se, iuxta uulgarem imperitorum regulam, qui inius-
 tum putant quicquid ipsi non faciunt, et sanctum
 existimant, quicquid amant. **N**onne huic merito
 dicitur: **Tu quis es, qui iudicas ac damnas seruum
 alienum.** **V**nus est omnium dominus **Christus**
Iesus, illi stat, si firmus est fide, illi cadit, si quid pec-
 cat, ut tu suspicaris. **N**on enim ob ista cadet, imo
 stabilietur, ut persistat in suae fidei robore. **S**iqui-
 dem dominus illius abunde potens est et idoneus,
 qui seruum suum fulciat, ne quid uacillet. **Q**uod
 de ciborum delectu dictum est, idem de sabbatorū

*Vt quisque autē
in suo sensu abundet*

ac neomeniarum observatione accipiendum est. **N**ā
qui infirmus est, ac imperfectæ fidei, is disceruit inter
diem et diem, quasi sit alius sacer, alius prophanus,
et in hoc nephās sit uesci cibis, aut opus facere, quod
in alio phās sit. **C**ontra qui firmus est, solidæq; fi-
dei, nullo delectu habet omnibus dies, uniuersum ui-
tæ tempus existimans pietatis officiis sacrum esse,
ac dedicatum. **O**b ista ne scindatur inter uos con-
cordia Christiana, sed suo quisq; animo fruatur,
non damnata alterius sententiā, præsertim cum
utrunq; uacet crimine, et in utroq; constet hoc, qd
est ueræ pietatis caput. **Q**ui sapit et sentit apud
se, quemuis diem ex æquo sacrum ac sanctum esse,
domino suo sapit, nec tua refert, quam ille sapiat.
Item qui credit inter diem et diem inter esse non ni-
hil, si errat, domino suo errat, ad te non pertinet.
Item qui citra delectum quibuslibet uescitur cibis,
domino suo uescitur. **S**iquidem gratias agit deo,
cuius beneficio uescitur, et cuius benignitas in
usum hominum condidit omnia. **R**ursum qui
ob infirmitatem animi à certis cibis abstinet, do-
mino suo abstinet, nec tua refert, præsertim cum
holeribus suis uescens, æque atq; tu gratias agat
communi domino. **Q**uod si is probat et acceptū
habet illius gratiarum actionem, cur tu de eo
pronuncias. **C**ausa diuersa est, res eadem, animi

idem, et idem dominus. **H**ic gratias agit, pro libertate uescendi quibus uelit, quod **E**uangelica lex animos discernat, non cibos; ille pro fructu continentiae, dum occasione infirmitatis fugit crapulam, et intra temperantiae cancellos coercetur. **I**n huiusmodi pares sumus omnes, neque quisquam pro sua sententia tuenda debet digladiari cum fratre: satis est, si dominus approbat, ad quem pertinet earum rerum iudicium, quae uel incertae sunt, uel pro temporum ratione ferendae. **N**ullum est ius Christiano in Christianum, nisi ut alter alteri prosit. **N**eque sibi uiuit quisquam, cum omnes sumus illius, qui nos afferuit a uitio ad pietatem, a morte ad uitam. **I**taque nemo sibi neque uiuit, neque moritur, non magis quam seruis alieni iuris, in quem heri potestas est et uitae, et necis. **Q**uod si seruus uiuit, non suo nec alieni, sed domini sui commodo aut incommodo uiuit. **S**i moritur, domini compendio, aut dispendio moritur, ut impudenter facturus sit, qui conseruus de conserui negotiis sese admisceat, si modo domino fiat satis. **N**onnullum mancipium inter mortales tam heri sui est, quam nos sumus **xpi**, qui nos non argento aut auro, sed suapte sanguine emit. **S**ive igitur cadimus, illi cadimus, siue stamus, illi stamus, siue uiuimus, illi uiuimus, siue morimur, illi morimur. **A**lia mancipia

In hoc enim
Christus mor-
tuus est et re-
surrexit

Omnes enim
stabimus ante
tribunal

fortassis desinunt esse domini, posteaquam mor-
tua sunt. **N**os siue uiuimus, siue morimur, do-
mini sumus, cui uiuunt omnia. **C**hristus ius
habet, non solum in uiuos, sed etiam in mortuos,
qui et uitam suam et mortem suam nobis ser-
uandis impendit. **S**iquidem idem mortuus est,
mea causa factus homo, atq; idem a morte reux-
it, ut pariter et morientium et uiuentium esset
dominus. **S**i uiuimus pietati, illi debemus.
Si mortui sumus iustis, illi debemus. **I**lle dñs
est, ille iudex est. **C**ur seruus in seruum sibi ius
uindicat, quod domini peculiare est? **T**u uero
qui superstitiosulus es, qua fronte iudicas frēm
tuum, te firmiorem, quia libere uestitur, aut
quouis die ex æquo utitur? **A**ut tu peritior,
quare spernis ac fastidis fratrem tuum infirmior,
perinde quasi dominus illius sis, ac non magis
conseruus? **C**ur aut hic aut ille domini uicem
usurpat, et iudicij diem præuertit? **N**on est alius
ab alio iudicandus. **V**nus ille qui omnium est do-
minus, pronuntiabit de omnibus. **N**am apud tri-
bunal **C**hristi aliquando sistendi sumus omnes,
illius uoce uel dammandi uel absoluendi, qui per-
spicit intimos ac retrusissimos aīorum recessus.
Interim ne sibi conseruus in conseruum dñatum
usurpet. **Q**uandoquidem hoc honoris uni sibi

seruatum esse uoluit, ut ipse testatur apud propheta
Esaiam: *Viuo ego, inquit, mihi curuabitur
 omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo.* **Hoc**
 interim pro sua quisque uirili studeat agere, quo
 pacto apud hunc iudicem pro se rationem reddat,
 nec alius alium iudicet in malum. **Quod** si quid
 hic iudicandum est, interea hoc magis est iudican-
 dum ac statuendum, qua ratione fieri possit, ut
 alius alij uicissim auxilio simus, neque cuiquam
 aut demus malum, aut occasionem mali, quoad
 licet, præbeamus. **Frīgamus** uacillantem, non dei-
 ciamus, et linum fumigans excitemus, non extin-
 guamus. **Dignitatis** ratio poscebat, ut imperitior
 obtemperaret peritiori, sed **charitatis** est **Christia-**
næ, ut peritior aliquoties cedat et obsecundet im-
 peritiori, non ut assentiatur erranti, sed quo uel
 corrigat, uel certe ne grauius offendat. **Tam** ut
 de me loquar exempli gratia, **Moses** olim quos-
 dam cibos designauit impuros, quos ille suo mo-
 re communes uocat, ceu **prophanos**, quibus
 uesci nefas erat, quosdam **mundos**, quibus uesci
 fas erat. **Nunc** scio ac persuasissimum habeo,
Christi afflatu, qui carnalem legis partē pror-
 sus abolitam uult, quod nihil suapte natura
 impurum, nec ullus sit omnino ciborum delectus.
Quod si quid impurum est, id ei duntaxat im-

Itaque unusquisque
 nostrum pro se
 rationem reddet

Scio et confido
 in domino Iesu

Si autem prop-
ter cibum frā-
ter tuus

Non ergo blas-
phemetur bo-
num nostrum

impurum est, qui tale putat esse, hoc est, infirmo
et superstitioso impurum est, firmo uereq; Chris-
tiano nihil est impurum, sed omnia pura puris.
Et tamen ab eo quod per se impurum non est,
fortassis abstinere prestat aliquoties, non quod
ita decernat lex **M**osaica, sed quod ita dicet fra-
terna charitas, quæ peculiaris est Christianorum.
Et enim si ob cibum corporis tui læditur, aut
moerore afficitur animus fratris tui, quæ oportebat
tibi æque charum esse, atq; ipse es tibi, uide-
ris tibi uiuere, nec satis meminisse mutuae chari-
tatis, qui lapsum et offensam infirmi fastidis ac
negligis, cum re leuicula possis mederi. **Q**uid
enim magni, si et paulisper a licitis abstineas,
quo periclitanti proximo succurras? **N**e tibi tā
uilis sit frater licet infirmior, licet imperitior, ut
cibi tui causa sinas eum perire, pro quo seruan-
do mortuus est **C**hristus. **S**i tanti fuit domino,
qualis qualis est, non est tibi ob rem leuis mome-
ti negligendus. **N**e uero satis esse putes, si rectū
sit quod tu facis, quin illud etiam curandum, ut
quod per se rectum est, non sit obnoxium suspicio-
ni criminis, et quod tibi bonum est, uertatur in
malum alienum, si uiderint homines inter uos
de cibo potuq; aut de similibus rebus exigui mo-
menti esse contentiones. **N**am quemadmodum

seculo futuro in regno Dei non erit esca neq; po-
 tus, quæ nunc mortalitatis nostræ subsidia sūt,
 ita doctrina Evangelica uitæq; uere Christiana,
 neq; ciborum delectu constat, neq; potus discrimi-
 ne, quæ nihil habent momenti ad pietatē. Illa
 potius nobis meditanda sūt, quæ nobiscū trans-
 ferri queant in uitam illam coelestem. Quæ sūt
 autem illa? Nimirum iustitia, pax, et gaudium,
 quæ non conferuntur ciborum obseruatione, sed
 spiritu sancto. Disceptatio de cibis parit iram ac
 dissidium, parit dolorem, parit offensam et queri-
 monias. Spiritus sanctus parit pro dissidio pacē,
 pro tristitia gaudium, pro offensa et iniuria offi-
 cium. Vt enim iustitiæ est, nemini uelle nocere,
 ita pacis est, cum nemine contendere, et charitatis
 est, neminem moerore afficere. Hæc spiritualia
 sūt, in his quisquis Christo seruit, is simul et
 Deo placet, ea sectans, quæ sūt illi gratissima, et
 hominibus probatur, dum obsequio uitat omnē
 mali suspicionem, aut occasionem. Carni serui-
 unt, qui de cibis ac diebus inter se digladiantur,
 Spiritu Christo seruiunt, qui non sua tuentur, sed
 alijs per charitatem obsecundant, et omnibus fi-
 unt omnia, quo omnes lucrifaciant, et omnibus
 sese attemperant, ut omnibus placeant. Nos igit̃
 qui spirituales sumus omissis istiusmodi discep-

Sed iustitia
 et pax

*Noli propter
escam destrue-
re opus Dei*

*Bonum est mi-
hi non mandu-
care carnem*

tationibus, ea sectemur, quæ ad pacem faciunt, quæ concordiam alunt, quæ mutuum amorem nutriunt, denique quibus meliores reddamur, mutuoque iuvenimur officio, non quibus offendatur quispiam. **H**oc est nostræ professionis caput. **T**u qui firmior es, ne committas, ut ob cibum humanum perdatur opus Dei. **T**ibi potius pereat cibus, quam ut per occasionem cibi tui pereat id, quod Deus morte filij sui redemit. **H**ominis negocium est cibus, Dei negocium charitas, cum alterutrum periclitatur, illud potius cedat, quod leuius est. **N**on quod in ipsis cibus sit ullum vitium, aut alius purus sit, alius impurus iuxta Iudæos, aut quod per se culpa sit, cibo quo velis uesci, sed tamen per occasionem fit culpa, non quod uesceris, sed quod uescendo fratrem offendis infirmum, atque ita cibus natura purus ob neglectum proximi periculum, fit impurus. **Q**uod nobis adeo negligendum non est, ut præstabilius sit, uel in totum abstinere à carnibus, et holeribus uesci, et in totum à uino temperare, quam ut uescēs aut bibens, fratri tuo sis occasio ruinae. **N**eq; uero mihi dixeris: **C**ur ille metuit, ubi nihil est opus? **N**e non reprehendit mea conscientia, quid mihi cum aliena infirmitate? **A**n uis ut mea relictæ sententia, in illius sententiam pedibus eam, et incipiam deligere ciborum genera? **N**equaquam, **N**ō istuc

postulo, ut illius infirmitatem uniteris, sed ut obsecundes pro tempore, hac spe, ut et ille proficiat, Probo tuam fiduciam, qua negligis ciborum discrimina, uerum istam cela ac tege, si quando conspexeris eius occasione periclitari fratrem, Satis tibi sit interim, si fortitudinem animi tui nouit et approbat Deus, Pa tamen tantisper dissimulanda est, dum uitas offendiculum proximi, tua firmitatem ad illius infirmitatem inclinans atq; accommodans, Atq; illud etiam uidendum, ut quod ciborum delectum negligere te praedicas, animi firmitas sit, non uoluptatis aut luxus praetextus, neu cum alterum contemnis ac reprehendis, quod ceu superstitiosus a cibis abstineat, ipse tecum haesites, et oratione firmus sis potius quam fide, Beatus est is, qui tantum fidei robur obtinet, ut in eo quod probat ac defendit apud alios, non sentiat intus reclamantem conscientiam, taciteq; in sinu pectoris damnantem, qd palam approbat, Quisquis enim haesitat, putans non licere uesci, is iudice conscientia damnatus est, Quare damnatus est? Quia quod facit, non facit ob robur fidei, animiq; constantiam sibi bene conscy, sed conscientia refragante, Quicquid at non proficiscitur a fide, cum uitio coniunctum est, Siquidem cum rem per se non malam, hesitas

Tu fidem quam habes, penes te metipsum habe

Beatus qui non iudicat semetipsum

malis sit nec ne, faciat tamen, declarat sese et tem-
per se malam facturum, si inciderit. **P**tenim uera
pietas refugit ab omnibus, quæ mali uel speciem
habent. Qui malicia peccat, meretur obiurgari,
et si se præbeat inemendabilem, uitandus est etiã.
Cæterum quoties error ex infirmitate nascitur, do-
ceri monerique meretur, qui errore tenetur, fasti-
dum aut ridere non meretur.

**Capitulum decimum
quintum,**

*Debemus autem
nos firmiores*

QUOD si nos
firmiores su-
mus ut sumus, adeo ut monitore non
sit opus, tamen cauendum, ne dum alterius leui-
culum errorem insectamur: superstitionis, ipsi in
grauiore culpam incidamus arrogantia: quin
potius, quo sumus firmiores, hoc magis æquum
est aliorum ferre infirmitatem. **V**t enim qui natu
grandiores sunt, aut corporis robore ualidiores,
non ideo protrudunt aut proculcant natu mino-
res, seu uiribus impares, quasi in hoc robur acce-
perint, ut quibus possint noceant, sed quo magis
præcellunt corporis firmitate, hoc turpius sibi du-
cunt, lædere inuolidam ætatem, aut ob senium
uiribus defectam: ita nos quo magis ualemus ad
iudicio doctrinaq, hoc magis oportet nosmetipsos
imbecillitati alienæ attemperare potius, quam
dum nostra scientia insolescimus, nobisq placemus,

fratris imbecillitatem exasperare malimus, quam
 uel ferre, uel mederi. **N**e quis igitur sua dote sibi
 placeat, uelut eam ad fastum acceperit, sed hoc poti⁹
 agat, ut sui contemptor, proximo morem gerens illi
 placeat, haud quidem obsequens ad quidi⁹, sed in
 hoc, ut illi prosit, ac meliorem reddat. **A**tq; hanc
 sanandi erroris alieni uiam **C**hristus ipse nobis a-
 peruit, qui cum fons esset omnium uirtutum, non
 tamen his usus est ad gloriam suam, ueluti sibi
 placens, sed quo subueniret errantibus et infirmis
 non solum neglexit suam, quam promerebatur glo-
 riam, uerumetiam probris affici sustinuit, quem-
 admodum et **D**auid eius afflatus spiritu, futurū
 prædixit psalmo sexagesimo. **I**mproperia eorum,
 qui tibi improperabant, inciderunt in me. **S**crip-
 tum est autem hoc in psalmis, non tantum ut scia-
 mus, sed ut imitemur quoq; atq; ex illius exemplo
 discamus, qua lenitate sit proximus sustinendus
 ac fouendus, donec in **C**hristo grandescat, et puer
 atq; imbecillis esse desinat. **Q**uemadmodum igit⁹
 ille se deiecit ad humilitatem nostram, ut nos
 paulatim ad suam sublimitatem proueheret, ita
 conuenit ab illo petere exemplum proximi ad ue-
 ram pietatem pelliciendi; atq; id exemplum nobis
 in sacris literis, uelut in tabula depictum, iugiter
 oportet habere præ oculis, ut quemadmodum ille

Quæcumq; au-
 tem scripta sunt

*Deus autem pa-
tientiae et solatii*

*Honorificetis De-
um et patrem*

non uulgaris mundi huius uia, sed tolerantia sua redemit ac seruauit nos, et per humilitatem pueri est ad ueram gloriam, ita et nos per lenitatem, qua toleramus infirmiores, et subsidia diuinorum uoluminum, ad exemplar Christi prouocantium, confidamus et nos assecuturos praeuium, quod manet eos, qui illius uestigijs ingrediuntur. Summa professionis uestrae pax est. Itaque praecor Deum, auctorem patientiae, qui nos per arcanas literas ad tolerantiam adhortatur, sine cuius auxilio nihil omnino possumus, ut uobis largiri dignetur, ut unus idemque sit omnium uestrum animus summoque consensu iungamini ad exemplum Christi Iesu, qui nihil nobis aeque commendauit, ac mutuum amorem mutuamque concordiam. Atque ita sane illustrabimus gloriam Dei, qui est pater Christi Iesu, si quod ille docuit et exhibuit erga nos, inuicem inter nos exhibeamus, atque ita intelligent homines uos esse uere Christi discipulos, si quemadmodum uno ore Deum praedicatis, ita mutuo consensu declaratis, uos animo eodem copulari. Quapropter ne sit ullum dissidium inter gentes ab idolis uocatas ad Christum, et Iudaeos ab umbra pietatis ad ueram religionem ascitos, quin potius mutuis obsequijs inuicem suscipite, ac porrectis uicissim dextris promouete, quem admodum Christus suscepit uos, nec uobis impu-

tauit pristinae uitae commissa, sed fraterna chari-
 tate complexus est, ad illustrandam inter homines
 gloriam Dei patris, ut et per uos inuicem presta-
 tes, quod ille praestitit in omnes, illustretur gloria
 eius, **Christus** autem utriusque hominum generi
 inservit, **Iudaeis** quidem, ut declararet Deum
 patrem ueracem, qui praestaret ea posteris, quae
 maioribus fuerat pollicitus, per oracula prophetarum,
 ut sibi gratulentur, quibus contigerit eorum ue-
 ritatem accipere, quae lex **Mosi** typis et umbris pre-
 figurarat, **Gentibus** autem quibus nihil erat
 promissum, ut praeter meritum ac praeter omnem
 spem sola Dei misericordia ad communem salutem
 admissi, diuinam praedicent bonitatem, **Illi** gau-
 deant, quod diu expectata tandem assecuti sunt,
 hi quod non expectatis potiuntur, **Atque** id ita
 fore iam olim destinatum erat consilio diuino,
Sic enim Patri loquitur ipse **Christus** apud **psal-**
mographum: **Propterea** celebrabo gloriam tuam
 inter gentes, et nomini tuo laudis hymnum canam,
Rursus in cantico **Deuteronomij**: **Extantini** gen-
 tes una cum populo ipsius, **Et iterum** **psalmo**
 centesimo decimosexto: **Laudate** eum omnes gentes,
 et collaudate eum omnes populi, **Idem** praedixit
Esaias: **Et erit** in die illo radix **Iesse**, et qui exoiet
 ad gubernandas gentes, in ipso gentes spem ha-

Dico autem
 Iesum Christum
 ministrum

*Tertius sum
autem fratres
mei*

*Propter gra-
tiam quae da-
ta est mihi*

bebunt. Porro Deus qui uobis hanc spem fecit
oraculis prophetarum, precor ut nunc praestet
assatum, quod olim se facturum ostendit, ut seclu-
so moerore dissidioq, impleat uos omni gaudio co-
cordiaq, idq, per fidem, ut spes uestra, quam de
Deo conceperitis, indies augeat fiducia bonae pu-
raeque conscientiae, corroborante uos spiritu sancto.
Haec uero loquor, non quod diffidam de ura uirtu-
te. Persuasum enim habeo de uobis, quod ipi ura
sponte summa charitate praediti estis, summa p-
diti scientia, ut etiam citra me monitorem, possi-
tis uos inuicem super his rebus admonere. Sed
tamen familiarius ac liberius aliqua ex parte
scripsi uobis, non uel ut ignaros docens, uel ut
inuicis imperans, sed ueluti commones faciens,
quid factu sit optimu, ut id quod intelligitis esse
faciendum, et iam uestra sponte facitis, meo hor-
tatu cumulatius faciatis, hac quidem in parte
meo fungens officio, mihi licet indigno per Dei
gratiam delegato, et obsequens uoluntati Christi
Iesu, cuius negotium ago studens pro uiribus,
ut illustrando Dei Euangelio inter uos gentes,
puram illi uictimam offeram. Opinor autem
illi sacrificium longe gratissimum futurum, si
uos illi obtulero dignos ipso, uelut hostiam non
carnalibus ceremonijs, sed spiritu sco purgata

ac sanctam, qui unicus est autor ueræ sanctimonice,
 Quod quidem cum uideam, me in nonnullis affec-
 tum est quod optimo iure gloriari possim, non memet-
 ipsum iactans apud homines, sed apud Deum gau-
 dens de felici prædicationis meæ successu; quæ mihi
 tamen, aut meæ industriæ non imputo, sed Christo
 Iesu, cuius et uices ago, cuiusq; præsidio prædica-
 tionis munere fungor. Non enim sustinet animus
 meus aliena gesta commemorare, ne uidear alie-
 norum factorum laudem mihi uindicare, tantum
 ea commemorabo, quæ meo ipsius ministerio effe-
 cit Christus, nimirum ut gentes antehac impia
 et simulacrorum cultui deditæ, iam pareant et obe-
 diant Euangelio, commotæ partim uerbis ac fac-
 tis meis, partim magnitudine uigæ signorum ac
 prodigiorum, quæ per me sunt ædita, ad confirma-
 dam doctrinæ meæ fidem, ædita uero non mea uir-
 tute aut uiribus, sed authore spiritu Dei, cuius
 ego nihil aliud quam organum sum ac minister.
 Ergo dum super successu meæ prædicationis glo-
 rior, Christi gloriam prædico, non meam. Atq; hac
 quidem ratione merito glorior, qui laudem officij
 mei sic Deo tribuo, ut hominum tamen nulli con-
 cedam. Non enim uulgari more prædicaui Eua-
 gelium, sed hactenus in his regionibus prædica-
 ui, ubi Christi nomen nondum erat auditum, eaq;

Habeo igitur
 gloriam in
 Christo Iesu

Non enim audeo
 aliquid loqui

In uerbo et
 factis

laudem ambij apud Deum, quo latius iacerentur
fundamenta Christianæ religionis, et illius ditio-
nis pomeria longius proferrentur: nec uisum est
fundamentis ab alijs Apostolis iactis superstruere,
quod ut difficilius erat religionis exordia parere,
quam semel parata tueri atq; augere, ita magis iu-
dicabam ad Euangelij negocium pertinere. Maxie
quod intelligerem ita iam olim prædictum oraculo
sanctissimi uatis **Esaiæ**. Quibus, inquit, nihil fue-
rat annuntiandum de eo, uidebunt, et qui non audie-
rant de eo, intelligent. Atq; hoc proferendæ fidei
Christianæ studium magnopere me distrinxit, adeo
ut non licuerit hactenus uos inuifere, licet iam
pridem cupidissimo, sed subinde conantem isthuc p-
ficisci, remorata sunt negotia, sic opinor uolente
spiritu Christi. Nunc uero posteaquam peragrata
Achaia et Macedonia, nullum in hisce regionibus
uideo locum superesse uacuum, in quo nō iecerim
fundamenta Christianæ religionis, et annis iā
compluribus stimulo cupiditate uisendi uestri,
dabitur (spero) occasio satisfaciendi desiderio meo,
ut cum in Hispaniam proficiscar, isthac iter fa-
ciens, uos in transitu uisam, deinde uobis dedu-
centibus eo pergam, quo institueram, at nō prius
quam aliquot dies apud uos commoratus, uestri
consuetudine aliqua saltem ex parte desiderium

meum explevero, **I**o breui futurum arbitror, uolente
 Christo, **C**eterum in praesentia destinatum est
 iter **H**ierosolymam, quo **C**hristianis **I**udaeis illic
 agentibus exhibeam beneficium **M**acedonum et **A**chaicorum mihi commissum, **S**ic enim illis iussu **Placuit enim illis**
 est, ut aliquanta pecunia promiscue collecta ab ijs,
 qui sponte conferrent, subleuarent egestatem quorū-
 dam **H**ierosolymis agentium, religione quidem opu-
 lentorum, ceterum facultatibus tenuium, **N**ullū
 eos ut facerent coëgit, sed ita iussum est illis, ac mea
 sententia, recte iussum est, quandoquidem illis obli-
 gati sunt acceptae primum ab eis religionis noīe,
Proinde cum **H**ierosolymitani **C**hristi doctrinā
 gentibus priores impartierint, par est, ut hi iustis-
 sim de pecunijs suis aliquid illis impartiant, ut
 rem omnium preciosissimam re uilissima utaq;
 pensent, **I**lli communicarunt gratis, quod ad aīe
 salutem pertinet, hi sponte ac uolentes comunicāt,
 quod ad corporis necessitates attinet, **H**ac igitur
 in re simulatq; meo fuero perfunctus officio, et
 hoc quicquid est compendij, quibus est destinātū,
 tradidero (**t**radam autem tui ipse tui obsigna-
 tam pecuniam, ne uel per alios dolo fraudetur
 aliquid, uel ipse possim cuiquam uenire in sus-
 picionem, quasi nonnihil inde arroserim, cum
 gratis alienum agam negocium) **i**stac iter fac-

turus proficiscar in Hispaniam. Et quanquam
propere Hispanis Euangelium prædicaturus, tamen
haud poenitebit huius moræ dispendiis, nihil enim
addubito, quin ubi uenero ad uos, ita uenturus
sim, et tales uos offensurus, ut aduentus meus ad
amplissimam Christi laudem pertineat, simul et
uobis, pro uestra pietate studiis alacribus nos ex-
pientibus, et nobis auxilio Dei, per omnia uestris
uotis respondentibus. Interim rogo uos fratres
per communem dñm nr̃m Iesum Christum, per
sinceram charitatem, quam ex illius hausimus
spiritu, ut quoniam præsentibus præsens nondum
frui possim, certe pijs uotis ac precibus ad dñm
effusis, me in tantis rerum difficultatibus laboran-
tem ac periclitantem adiungetis, quo eius ope libe-
rer ab incredulis, quos habet Iudæa, et Euangelio
Christi rebellibus, ne quid illorum malicia nr̃a
prædicationis fructus impediatur, utq; meū hoc
in reddenda pecunia officium, quo functurus sum
Hierosolymis, nullo interpellante sit gratum et ac-
ceptum sanctis, ut rebus his ex sententia peractis,
simul et meus aduentus uobis lætus sit, ita uolente
Deo, et ipse post exantlatos agones aliquantisper
refociller apud uos. Sed ut unde coepi finiam ex-
hortationem meam, precor ut Deus sincera pacis
concordiæq; parens, autor et tutor, semper apud

uos maneat, qui ut longe refugit ac resilit ab elatis ac discordibus, ita mutuo consensu conciliatur ac retinetur.

Capitulum Decimum sextum.
QUATERVVM his literis commendo vobis hinc ad uos profectam sorore nrām phoebam, cui has dedi perferendas literas, quæ modis omnibus inseruiuit et suppeditaui congregatio-
 ni credentium apud Senchyreenfes, rogans ut illā sic excipiat ac tractetis, ut decet à sanctis excipi mulierem optime de sanctis meritam, utque illi adsitis, in quocunq; negotio uestrum desiderabit officium. Pax est enim, ut illi adsitis, quandoquidem ipsa frequenter adfuit, cum alijs sanctis compluribus, tum mihi etiam ipsi. Salutate meis uerbis Priscam, et huius maritum Aquilā Pontici generis Iudæum, qui mihi ob Iudæorum insidias periclitanti, sunt opitulati, ne prædicatio Christi impediretur studio malorum, adeo ut pro tuenda uita mea, ipsi subierint uitæ discrimen, ceu meum caput suo capite redempturi: ob quæ merita non ego solus illis ago gratias, ueruetiam mecum agunt omnes ecclesiæ gentium, partim qd̄ similiter de cæteris mereantur, partim quod mei seruati beneficium ad omnes existiment pertinere. Nec hos tantum salutate, sed uniuersam etiā illorū

*Et ante me
fuerunt in
Christo Iesu*

familiam, **S**alutate Epænetum ob laudatissimos
mores, suo dignum nomine, atque hoc etiam nomine
mihi precipue charum, quod hunc Achaiae primi-
tias merito dicere liceat, ut quem primum omnium
apud Achaenos Christo lucrifecerim, **S**alutem dica-
te Mariae, quae non citra periculum ac molestiam,
multum officiorum in me contulit, **S**aluere iu-
bete Andronicum ac Iuniam, ut sanguinis cog-
natione, ita et captiuitatis mihi aliquando iudex,
qui sunt inter Apostolos insignes, et in numero
septuagintaduorum eminentes ornamentis ue-
rae religionis, qui et meipsum hoc dignitatis ti-
tulo precedunt, quod priores me Christo sunt in-
itiati, **P**ternum si iure deferimus honorem, qui
priores nati sunt a parentibus, quanto rectius
deferetur iis, qui prius nati sunt in Christo, **S**a-
lutate Ampliam, qui rarae pietatis commendatioe
cum primis charus est animo meo, **S**alutate
Urbanum socium et adiutorem laborum meorum
in negociis Euangelij Christi, et huius sortem
Stachyn, mihi magnopere charum, **S**alutate A-
pellem multis afflictionibus pro Christo toleran-
dis exploratum spectatumque et probatum,
Salutate quotquot ad Aristobuli familiam per-
tinent, **S**alutate Herodionem cognatum meum,
Salutate domesticos Marcissi, praesertim eos qui

iam in Christo renati sunt, Salutate Tryphæ-
nam et Tryphosam, quæ suo studio curasq̃ iuuat
rem Euangelicam, Salutate Persidem unice in
dilectam, ut quæ multum sudoris impenderit
iuuando Christi Euangelio, Salutate Rufsum
pietate ac religione eximium, simulq̃ matrem il-
lius, quam mihi cum illo communem esse duco,
Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermen,
Patroban, Herman, cæterosq̃, qui illis diuncti
sunt fratres, Salutate Philologum, et illius con-
iugem Iuliam, Nereum ac sororem eius, et Olym-
pam cæterosq̃ sanctos omnes, qui in illorum ui-
uunt contubernio, Salutate uos inuicem osculo
Christianis digno, quod et castum sit, et simulatio-
ne careat, sed ueræ concordie non mendax sit
argumentum, Salutant uos omnes ecclesie Christi,
quarum omnium ego noui propensissimū erga
uos studium, Illud autem rogo uos fratres, ut
obseruetis eos, qui dissidia et offendicula serunt
inter uos, conantes uos in aliud doctrinæ genus
inducere, præter id quod iam accepistis, ac studen-
tes Iudaismum cum Christianismo miscere, Istos
agnoscite, ut agnitos uitetis, Nec erit omnino
difficile agnoscere, Non enim sincere, qđ rectum
est, docent, nec pure Christi negocium agunt, sed
suo uentri, suisq̃ compendijs seruiunt, dum

*Matrem eius
et meam.*

blandis sermonibus et suauibus magis quam salutaribus dictis seducunt animos simplicium, quibus facile imponunt simulatæ pietatis prætextu. Nam uestra quidem obedientia passim est diuulgata, quo sanie nomine de uobis gaudeo. Primum enim ad pietatem gradus est obtemperare. Sed etiam atque etiam circumspectiudum cui obedias. Simplicitas laudanda est, sed tamen quoniam suspicione nescit, sæpe obnoxia est imposturæ. Proinde uolo uos ita simplices esse, ne cui noceatis, aut ne quem circumueniatis, ut tamen sapientes et oculati sitis, ad ea sectanda, quæ bona sunt, et declinanda, quæ pietatis sinceritatem uitiant. Non me clàm est esse multos, qui aduersantur Euangelio Christi, per quos sathanas conatur salutem mortalium impedire. Alij persecutionibus impetunt, alij falso religionis prætextu, a Christo alienant, et ad Mo sen pelliciunt. Vos modo perseuerate, non defutur⁹ est uestris conatibus Deus, quo propugnatore, nihil est quod formidatis. Is enim ut potentior, conteret, comminuetque satanam oppugnatorem, ac uictum prostratumque pedibus uestris, sua uirtute subiciet, idque breui, fauor domini nr̃i Jesu Christi uobis oibz semper aspiret. Salutat uos Timotheus Derbensis in Euangelij prædicandi munere collega meus, cumque hoc Lucius et Iason Thessalonicensis, et

Deus autē
pacis conte-
rat Satanam

Sosypater Pyrrhi filius, Beroënsis, cognati mei,
 Saluto uos ego nomine Tertius, qui Paulo hanc
 dictanti Epistolam, studio pietatis scriptoris operam
 commodo, Salutat uos Caius, unus inter pau-
 cos, quibus administraui baptismum, apud que-
 nunc diuersor: nec ego solum, uerumetiam uni-
 uersa congregatio credentium, cui ille benignum
 prebet hospitem, cum est opus, Salutat uos E-
 rastus Corinthiorum urbis quæstor ærarius, Pre-
 terra Quartus frater, Fautor dñi nr̃i Jesu xpi
 uob̃ omnibz sp̃ adsit, quæ mea uota, rata firmaq;
 faxit Deus, ¶ Si uero, qui et citra nr̃am opam
 potest uos firmare ac stabilire in isto uitæ insti-
 tuto, quod iuxta meum Euangelium, quo Jesum
 Chrm̃ p̃dico, accepistis, per qd̃ non lex Mosai-
 ca prorsus est abrogata, sed arcanum, qd̃ pluribz retro
 seculis celatum fuit, nunc iuxta pph̃arū priscorū
 oracula profertur et apitur Euangelio coruscante,
 idq; ordinatiōe iussuq; Dei, qui nob̃ p̃dicādi mun⁹
 et efferendi secreti negociū delegauit, ut puulgato
 iam apd̃ oēs arcano religionis Euangelicæ, per
 quā abrogatur oīs demonū cultus, ac cessat Mosai-
 cæ legis ceremoniæ, oēs p̃ fidē obediāt, seseq; Deo sub-
 mittant, qui soluere sapiēs est, gr̃as agimus per
 Jesum Christum, cui gloria in om̃ie æuum. Amen,
 Paraphrasis in Epistolā ad Romanos finis

Qui scripsi
 Epistolam
 in domino

Amen

Appendix

*Argumentum in Epistolam ad Galatas
per Erasmus Rotterodanum*

Galatæ Græci sunt, sed ex
Gallis oriundi: unde iuxta di-
uum Hieronymum, originis in-
genium ingenij tarditate refere-
bant. Quandoquidem et Hila-
rius Gallus ipse, in hymnorum
carmine Gallos indociles uocat. Et Paulus
illos obiurgans *αἰσχροὶ* appellat: ad quorum
ingenium, suum attemperans sermonem, acerbius
illos castigat, quam illos in ceteris epistolis: et
reprehendit magis quam docet: ut quibus ratio
suadere non poterat, reuocaret autoritas. Agit in
hac Epistola, quod nusquam non agit, ut à legis
Mosaicæ seruitute inuitet ad Euangelij gratiam.
Quod idem agit in epistola ad Romanos: nam
utrisq; idem error acciderat, sed diuersa ratione.
Nam Romani primum in Iudaismum inducti,
postea resipuerunt. Galatæ recte ab Apostolo in-
stituti, pseudapostolorum opera in Iudaismum
retracti fuerant. Quod Romani perperam insti-
tuti sunt, simplicitatis erat: quod mox admoniti

relinquerunt, prudentia. **C**ontra quod **Galatae**
Christum amplexi sunt, facilitatis erat; quod pro-
 tinus in **Iudaismum** relapsi, leuitatis atq; stul-
 ticia; ad hos igitur subierant pseudapostoli, uelut
 a **Petro** et **Iacobo** summatis **Apostolis** missi, et
Pauli auctoritatem calumnijs eleuabant, nega-
 tes illi fidem habendam, qui sibi non constaret,
 nunc legis utens ceremonijs, susceptis uotis rasoq;
 capite et circumciso **Timotheo**, nunc cum ethnicis
 legem negligens ac damnians: potius audiendos,
 qui apud **Petrum** et **Iacobum** uersati fuissent, quia
 dominum **Iesum** in carne uidissent, cum **Paulus**
 nec uidisset **Christum**, et discipulorum duntaxat
 discipulus esset, non **Christi**. **P**roinde **Paulus**
 uehementi et acri oratione (neque enim ulla
 epistola concitatiores) salubriq; austeritate et de-
 menti seruitia, simul et **Galatarum** errori me-
 detur, et suam asserit auctoritatem, et pseudaposto-
 lorum fraudulentiam aperit, in ipso statim eplę
 limine testatus sese uel summis **Apostolis** parem,
 aut etiam superiorem in hoc, quod **Euangelij**
 prædicandi auctoritatem à **Christo** iam immor-
 tali coelitus accepisset, atq; hoc autore fretum in
Arabia, et **Damasci** aliquandiu prædicasse **Xpm**,
 prius quam cum quoquam **Apostolorum** contu-
 lisset. **D**einde **Hierosolymis** uidisse quidē **Petru**

ac **Jacobum** diebus perpaucis, neq[ue] quicquam
tamen ab illis adiutum esse: sub hac in **Syria** et
Cilicia quatuordecim annis **Christi** præconem
egisse, donec admonitus diuinitus **Hierosolymam**
reuersus, una cum **Barnaba** ac **Tito**, cum prima-
rijs **Apostolis** contulit **Euangelium** suum: non
quod de tot annorum prædicatione iam uenisset
in dubium, sed ut ex eorum comprobatione, quoru[m]
summa erat apud omnes autoritas, magis con-
firmarentur cæteri: sed ita contulisse cum **Petro**,
ut ab illo nihil accesserit, quod ad **Euangelij** re-
attineret: et adeo non fuisse se compulsu[m] a **Petro**,
ut gentibus legis onus imponeret, ut **Antiochia**
Petrum cibis communibus uescentem, ubi se me-
tu superuenientium **Iudæorum** e conuiuio sub-
duceret, palam in os reprehenderit, docens ex fide
contingere salutem **Euangelicam**, non ex obserua-
tione legis iam antiquatæ, **Id** ueluti **Petro** dici
coeptum latius prosequitur uersus ad **Galatas**,
demonstrans legem **Mosaicam** ad tempus modo
fuisse datam, et ad unum **Christum** illa spectas-
se omnia: in illa fuisse carnem, in **Euangelio**
spiritum: in illa seruitutem, in **Euangelio** liberta-
tem, **Omentia** uero esse gustatis potioribus ul-
tro recidere ad deteriora, **Hæc** agit cap. **I. 2. 3.** et
quarto, **Deinde** grauiter interminatus eis,

ne circumcisione recepta turpiter se dedant in ser-
uitutem legis, ostendit Christianam libertatem
non esse peccandi licentiam, sed ultroneam functio-
nem officiorum pietatis, quæ charitate dictante,
non lege iubente, præstantur. **P**ostremohorta-
tur ad Christianam concordiam, ac subleuandos
infirmiores, aut lapsos, ad benemerendum de ijs,
qui nos fidem edocuerunt. Huiusmodi factis, quo-
niam spiritus sunt, æterna deberi præmia, cum
ceremonijs temporarijs temporaria sit gloria, o-
biter in odium uocans pseudapostolos, qui nõ ob
aliud studebant circumcidi Galatas, nisi ut su-
per hoc gloriarentur, uelut autores huius facino-
ris. Qui morbo affines sunt, qui hodie novos cul-
tus, et prodigiose insignes reperiunt, ut dicatur,
hoc hominum genus ille instituit. Hanc eplam,
ut apparet, Paulus quo singularem erga Gala-
tas affectum testaretur, totam sua manu scripsit,
cum in alijs soleat duntaxat subscribere.
Nostre argumenta scriptam testantur à ciuita-
te Epheso. Græcorum inscriptiones, ab urbe Ro-
ma.

Argumenti finis XXX

**In Epistolam Pauli Apostoli ad Gala-
tas paraphrasis per Erasmus Rotterodami
Caput primum**

Aulus Apostolus, et apls
non quilibet, ne quis me ut
inferioris notæ apostolum co-
temnat, aut aliorum Aposto-
lorum autoritate premat,
Neque enim hæc functio mihi
ab hominibus delegata est

quemadmodum alijs quibusdam, qui cum aplo-
rum discipuli sunt, pro eximjs Apostolis sese gerunt:
aut qui redemptis hominum fauoribus in Aposto-
licum munus ingerunt sese. **N**eq; per ullum ho-
minem quamlibet preminentem mandata est Eua-
gelij prædicandi autoritas, sed per ipsum Iesum
Christum Dei filium, qui me non humanis sussta-
gijs Euangelij præconem esse iussit, sed suapte vo-
ce iam immortalis coelitus euocauit ad hoc nego-
cij, nimirum ex sententia et autoritate Dei patris,
qui filium Iesum excitauit a mortuis. **N**eq; eni
ideo uiuere desijt, quod à nobis uideri desierit.
Inio si merito pro magnis Apostolis habentur,
quos ille mortalis adhuc inter homines, hoïem
agens designauit: certe non inferior habendus ui-
deor, quem e coelis, non ut homo iam, sed ut Deus,
ad Apostolicum munus obeundum excitauit. **S**i q-
dem in hoc par sum etiam primarijs Apostolis,

Actorum. 13.

quod ab eodem Iesu Christo sum institutus: illud
 prerogativa mihi iure possum asserere, quod illos
 adhuc nostri corporis iniurijs obnoxius delegeit,
 me seorsum unum seuocarit, posteaquam omnē
 humane conditionis imbecillitatem exuisset, **P-**
aulus igitur ille ego apostolus, et talis apostolus,
 scribo uobis hanc epistolam, quicumque per omnē
 Galatiam in Christi doctrinam conspirastis: nec
 ego solus, ne forsitan unius leuis sit autoritas,
 sed quotquot hic sunt (est autem immensus nu-
 merus) qui mecum unanimiter Christi nomen
 profitentur: et relictā Mose lege, fidem ac doctri-
 nam Evangelicam amplectuntur, optamus uo-
 bis omnibus, primum gratiam, deinde pacem
 et concordiam: gratiam, quæ præstet, ut semel
 gratis exempti pristinis peccatis, posthac inno-
 centem ac puram agatis uitam: Concordiam,
 ne quid dissentiat a reliquis ecclesijs, aut etiā
 a uobis ipsis: quorum utrumque nobis sperandū
 est, non a Mose, aut ab ullo mortali, sed ab ipso
 Deo patre, unde uelut a fonte nostra salus oīs
 proficiscitur, et ab huius filio domino nrō Iesu
 Christo, per quem ille nobis omnia largiri uoluit,
 cui conuenit acceptum ferri, quicquid malorum
 effugimus, et quicquid bonorum sumus cōsequuti,
 # Neque enim circumcisio Mosaica cuiquā restituit

*Et qui me-
cum sunt*

Gratia et pax

A Deo

**Qui dedit se
metipsum**

innocentiam, sed ipse **Christus** ultro semetipsum in mortem obtulit, quo nostra commissa dependeret, ut sic per **Euangelij** gratiam praeberet, quod obseruatio legis **Mosaicae** praestare non poterat, ut huiusmodi beneficio liberati a uitijis ac noxijs cupiditatibus, quibus hic mundus obnoxius est; posthac nec turpitudini, nec humanis ceremonijs seruimus. Ita uisum est **Deo**, patriq[ue] nostro, a quo primum conditi, nunc posteaquam uitio nostro in uis alienum relapsi fueramus, denuo sumus asserti, ac ueluti renati, quodammodo coelestes e[ss]e terreis facti, e[ss]e carnalibus redditi spirituales. Huic igitur, a quo nobis felicitatis nostrae summa perficitur, sit honos et gloria, non temporaria, quemadmodum contigit **Mosaicae** legi, sed nullis unquam seculis intermoritura. Amen. **E** Id cum sit a me nup[er] uobis praedicatum, cumq[ue] uos semel amplexi sitis, demiror quid acciderit, ut a tam benigno patre desciscatis, et desciscatis tam cito, alienati ab eo, qui condonatis gratuito commissis omnibus, uocauit et inuitauit uos ad aeternam salutem, non per op[er]a legalia, sed per gratiam ac beneficentiam gratuita **Iesu Christi**, ac subito in seruitutem legis **Mosaicae**, uelut in aliud **Euangelium** conuersi, cum nullum omnino sit **Euangelium** praeter id, quod a nobis est praedicatum. Unde tanta inconstantia. Unde

**Miror quod
tam cito**

ista leuitas, ut gratis datam libertatem ultronea
seruitute uelitis commutare. Vestrum ingenium
incusare non libet, magis arbitror imputandum
pseudapostolis quibusdam, qui **Mosi** præcones ue-
rius quàm **Christi**, imponunt simplicitati uestre
uosq; magnificis summorum Apostolorum titu-
lis perturbant, metum ac terrorem incutientes
animis uestris, quasi sine circumcisionis admini-
culo, non possitis salutem consequi: non tam re-
nouantes prisca legis ceremonias, quas iam anti-
quatas atq; abolutas esse oportuit, quàm hoc præ-
textu subuertentes **Euangelium Christi**, Quod cū
per fidem ac uitæ pietatem perfectam salutem pol-
liceatur omnibus quicunq; uoluerint illud am-
plecti, uanum ac fallax habebitur, si (quod isti
docere conantur) non patet aditus ad æternam
salutem, nisi iuxta **Mosaicum** ritum amputetur
præputij pellicula. Absit ut ullius hoīs auctoritas
uos ab **Euangelij** sinceritate dimoueat, Et adeo
uos non commoueat **Petri** aut **Iacobi**, **Ioannisq;**
quantumuis magna uocabula, quibus abutuntur
quidam ad illaqueandos uos legis oneribus, ut e-
tiam si quis **Angelus** ē coelo uobis prædicarit **E-**
uangelium diuersum ab eo, quod à nobis prædica-
tum est, non solum non audiatur, uerumetiam
execrabilis et abominandus habeatur uobis. **ad. 2.**

*Nisi sunt ali-
qui qui uos*

*Sed licet
nos aut*

*Sicut prædica-
uimus uobis*

Modo enim
hominibus

Quod dixi, ne quis per iracundiam animus impo-
tentiam mihi putet excidisse, etiam atque etiam
repeto, quisquis ille fuerit, siue **Angelus**, siue quan-
tumuis indyltus **Apostolus**, qui uobis predicauerit
diuersum ab eo, quod a nobis accepistis, execrabilis
et abominandus habeatur. Nullus enim hois,
imò ne angeli quidem autoritas apud nos ualere
debet, quoties de rectitudine fidei agitur. Qui pre-
dicat **Euangelium Christi**, Dei negotium agit,
non hominis. Cur igitur uerear ullius hominis
autoritatem? **A** Deo non ab homine mihi com-
missum est **Euangelium**, Id utrum quaeso, sic trac-
tare debeo, ut hominibus satisfaciam, an Deo, quē
unum autorem ac dominum agnosco? **Iudæi** quo-
dam affectu humano student omnibus obtrudere
titulos suos, quo uidelicet ipsi pluris fiant hoc pre-
textu, ut quisque prædara uideri cupit, in quibz
ipse fuerit institutus. Proinde quidam horum
gratiam captantes, circumcisionem suadent, præ-
dicant sabbata ac ciborum delectus: perinde q̄si
rem eximiam tradant, cum ista tradunt. **Sed** ab-
sit, ut ego eousq; placere studeam **Iudæis**, huāna
magis quam diuina sectantibus, ut patiar **Eua-**
geli sinceritatem admixtu **Iudaismi** uitiari,
Quoniam addictus **Iudaismo** genti meæ placebam,
modis omnibus persequens eos, qui **Christi** no-

men profiterentur. **S**ed dum hominibus placeo,
Deo displiceo, qui **M**osen antiquari, **C**hristum fili-
um suum illustrari uoluit. **Q**uandiu legi serui-
ebam, **M**osi præscripta seruare curæ fuit, et laude
ab hominibus persequerbar, nunc alio me uoca-
uit **D**eus, cui soli probari cupio. **Q**uod si post-
hac etiam eandem laudem captarem ab hoībus,
Christi seruus esse desinerem. **N**am qui seruus
huius uideri possim, si plus tribuam hominū
studys, quā eius præceptis, si magis metuam
offendere **I**udæos, quā **D**eum **C**hristi patrem,
et **E**uangeliū autorem? **P**osteaquam semel ad-
dixi me **C**hristo, nunquā seruui **M**osi cere-
monijs, quas ob **C**hristi lucem antiquatas scie-
bam. **Q**uanquam enim semel atq; iterum ad
sedandum tumultum quosdam ritus patrios
apud **I**udæos agens obseruaui, nunquā tamē
in his ullum salutis præsidium constitui, sed ideo
memet ad tempus accommodaui meorum affec-
tibus, quo plures **C**hristo luctifacerem. **C**eterū
ubi conspicio meum obsequium ab istis alio/de-
torqueri, ac rem eo uenisse, ut non uereantur
legis obseruandæ sarcinam ceu necessariam im-
ponere his quoque, quos à legis onere liberos
reperit **E**uangeliū, palam ac libere reclama-
dum **M**osaicis ritibus, et aperte detestandum,

*An quæro ho-
minibus placere*

Notum enim
uobis facio

Rendaret fi-
lium suum

quod in Christi damnum cedit. Nec me deterrebit
ullius Apostoli quamlibet insignis autoritas, fre-
tum autore Christo, cuius præscriptum per omnia
discrimina sequor. Porro quo magis intelligat
me non temere descivisse a Mosaicis ritibus, tan-
taq[ue] fiducia nunc prædicare libertatem Euange-
licam, nolum uos latere fratres. Euangelium qd
uobis tradidimus, non esse autoritatis hūanæ,
ut ad cuiusquam hominis uoluntatem debeat
immutari, uelut ab homine profectum. Qui
uobis prædicant circumcisionem, unde suum
sumpserint Euangelium, ipsi uiderint. Neum
certe Euangelium nec ab homine sum mutuatur,
nec ab homine sum edoctus, ut cogar uel ab au-
tore pendere, uel alicuius interpretatione spec-
tare. Christus ipse mihi dignatus est aperire
ueteris abolitæ, nouæq[ue] legis inductæ mysteriū,
ne quis me putet uel temere mutatum, uel a
parum graui autore sumpsisse Euangelium, qd
prædico. Christus sic homo est, ut mortalis non
sit, nec mortalium affectibus obnoxius. Sic ho-
mo est, ut idem sit Deus: huius arcana uis, et
afflatus me subito mutauit in alium uirum,
alioqui addictior eram legi Mosaicæ, cuius uene-
rationem ac religionem a maioribus imbibera,
quàm ut ulla persuasione humana potuerim

ab ea distrahi, nisi numen aliquod afflasset animum meum. **Q**uod narro non arbitror obscurum esse, nam opinor id uobis fama cognitum, quo studio me gesserim olim in Iudaismo, amore legis, intantum abhorrens ab Euangelio Christi, cuius arcanum nondum acceperam, ut nouam congregationem, quæ tuum in Euangelicam doctrinam afflatu Dei colligi coeperat, modis omnibus insectarer, ac prorsus hostili animo depopularer, existimans me rem egregiam, Deoque gratissimam facere, dum inscius aduersus Deum gero bellum. **E**t sane succedebat res, nam in Iudaismo, quem tuum solum scis ac pium esse iudicabam, tantum laudis assequutus sum inter meos, ut plerosque meæ ætatis antecellerem, hoc habitus religiosior, quo pertinacius hærebam institutis à maioribus traditis, Iudicio siquidem errabam, non affectu, studioque legis auctori legis repugnabam. **A**tque id quidem Deus arcano quodam suo consilio passus est ad tempus, uidelicet quo mox è tanto legis propugnatore, repente mutatus in Euangelij præconem, plures exemplo meo pertraherem ad Christum. **P**roinde simulatque uisum est Deo, qui me iam olim à matris utero destinarat, ac selegerat in hoc negotium, declarare suam in me uoluntatem, meque nil tale promerentem, sua gratuita bonitate uocauit.

Audistis enim

Et proficiebam

Non acquievi car-
ni et sanguini

ad hoc muneri, ut per me uelut organum, no-
tum redderet filium suum Iesum, Iudæis adhuc
perpaucis, gentium penè nulli cognitum, inter
quas potissimum me uoluit **E**uangeliū præconē
esse, quid me fecisse creditis? Num hæsi maiori
instituti? num contatus sum aggredi delega-
tum munus? num diffusus sum oraculo Christi?
num cum meæ gentis Apostolis ullis contuli mei
Euangeliū? aut quenuquam omnino mortale
consultaturus adij? num **H**ierosolymam pro-
fectus sum, ut eorum autoritate, qui quoniam
me priores ad Apostolicam dignitatem uocati sunt,
proximi sunt, meum fulciretur **E**uangeliū?
Minime, Neque enim existimabam hominis
autoritate comprobandum, quod ipsius Christi
iussu delegatum esset, Quin protinus ubi cogno-
ui errorem meum, ubi mandatum accepi coelitus,
nihil moratus profectus sum in Arabiam, nihil
ueritus Christi nomen adhuc uel obscurum, uel
inuisum, etiam feris ac barbaris nationibus in-
gerere: nec minore studio prædicare gratiam
Euangeliū, quam antea **M**osaicam legem præ-
dicaram, **R**ursus Arabia relictā, **D**amascum
reuersus sum, ubi mox à baptismo coepērā Chri-
stī nomen profiteri, **D**einde peracto triennio, ueni
Hierosolymam, **P**etri uisendi gratia, potius quā

cum illo conferendi. **C**ommoratus sum autem
 apud illum dies non plus quindecim, quod is in-
 ter **A**postolos primas tenere uideretur. **N**eq[ue] quen-
 quam aliorum **A**postolorum studui uisere, præter
Jacobum cognomento **I**ustum, qui ob insignē uitæ **Actuum 21.**
 sanctimoniam frater domini dictus est: nam is
Eccl[esi]æ **H**ierosolymitanæ primus omnium **E**pisco-
 pus est datus. **T**antum abest, ut **E**uangelio meo
 diffusus ad humana præsidia confugerim. **N**ihil
 horum fingere me, testis est ipse **D**eus, cuius iussu
 negocium **E**uangelij prædicandi suscepī. **P**ost-
 hæc contuli me in regiones **S**yrice **E**ilicieq[ue], nus-
 quam non profiteris nomen **C**hristi. **N**am in his
 quoq[ue] regionibus coeperant aliquot **I**udeorum
 greges conspirare in **C**hristi doctrinam: uerum his
 de facie quidem parum eram notus, licet ipse na-
 tus **I**udæus, tantum illud rumore cognouerant,
 me esse illum, qui repente mutatus nutu diui-
 no, ex persecutore **C**hristianæ fidei, nunc fact[us]
 essem præco **C**hristianæ fidei, quam pridem pro
 peribus oppugnaram, nunc capitis periculo de-
 fenderem. **Q**uamobrem duplici nomine **D**eo mu-
 tationis huius auctori gratabantur: et quod
 graui persecutionis molestia liberati essent, &
 quod professionis suæ talem essent nacti propug-
 natorem.

Deinde post
annos quatuordecim

Capitulum Secundum

Quaterum ubi iam per annos quatuordecim gentibus potissimum Euangelii doctrinam praedicasset, rursum me recepi Hierosolymam comitibus Barnaba et Tito, quos huius rei testes esse uolebam. Id autem feci, non iam officii gratia, quemadmodum prius, sed iussus oraculo diuino, quo magis liqueret Iudeis, non iam e circumcissione petendam salutem, sed ab Euangelica fide, posteaquam uiderent tam multos e gentibus absque circumcissionis praesidio uocatos ad communem salutem. Cum his igitur contuli meum Euangelium, quod hactenus auctore Christo praedico inter ethnicos, sed praecipue cum his, qui plurimum apud Iudeos pollebant autoritate: ne quisquam eorum, qui credebant adhuc legem Moisaicam cum Euangelio Christi miscendam esse, iactitaret me in euangelico stadio, uel hactenus frustra cucurrisse, uel nunc etiam currere, quod absque mentione circumcissionis per fidei donum illis essem pollicitus eandem salutem, quam nos circumcisi, Christo freti speramus. Tantum enim abest, ut circumcissionis onus gentibus duxerimus imponendum, ut ne Titus quidem cum et Hierosolymis, et inter Iudeos circumcissionem mordicus tenentes uersaretur, a Iudeorum primoribus

Apostolis compellus sit circumcidi, propterea quod
 Græcus esset, non Iudæus. Quo minus uobis id
 est faciendum in uestra Galatia, compellentibus
 huc pseudapostolis. Qui inter apostolos primas
 tenebant, non exigerunt a nobis, ut Græcum cir-
 cuncideremus: tumurum id agentes, ut seruitus
 legis paulatim antiquaretur, et Euangelij con-
 stabiliaretur libertas. Verum irrepperant in coetum
 nostrum quidam falso nomine Christiani, cum
 id urgeant, quod Christus uoluit obsolescere, In-
 sidiose uero sese insinuarant, ut explorarent liber-
 tatem nostram, quam nobis peperit Euangelium
 Christi, cui inuidebant, id agentes, ut nos in ser-
 uitutem legis per circumcisionem retraherent.
 Ab his potius, quoniam instabant odiose, compel-
 lendi uidebamur, ne quid tumultus existeret.
 Quamquam ne his quidem eorumque cessimus, ut
 illis uel ad tempus obsequentes, Titum circum-
 cideremus, idque fecimus uestra causa, ne quod
 in Tito factum esset necessitate, uos citra necessita-
 tem imitantes, ab Euangelij ueritate excideretis,
 in Iudaismum prolapsi. Quod si quidam, quo-
 rum est præcipua autoritas, aliquando circum-
 cisionem a quibusdam, uel exegerunt, uel pmiss-
 runt: recte ne id fecerint an secus, mea non refert:
 mihi satis est, quod uetere sententia relicta, nunc

Sed propter sub-
 introductos fal-
 sos

Quibus neque ad
 horam cessimus

Quales ali-
quando fuerint

Actuum. 15.

mecum sentiunt, **A**pud homines personæ ualeat
opinio: apud **D**eum sola ueri ratio est, **S**int illi
me præcellentiores autoritate: certe, quod ad **E**uā-
gelij sinceritatem attinet, adeo nihil mihi contu-
lerunt, ut à me potius illis aliquid accesserit, **E**te-
nim ubi communicato cum illis **E**uangelio meo,
perspexissent mihi æque à **C**hristo commissū **E**uā-
gelij prædicandi munus inter gentes, atq; **P**etro
delegatum erat inter **I**udæos, meamq; prædica-
tionem non minus efficacem fuisse citra circumcisi-
onis administraculum, quam **P**etri fuerat adhibita cir-
cuncisione, cumq; nobis referentibus, parem **E**uā-
gelij gratiam mihi quoq; collatam cognouissent,
Petrus, **I**acobus et **I**oannes, nam hi uidebantur
apud illos esse columnæ: tantum abest, ut damna-
runt **E**uangelium nostrum, ut potius datis dextris
mecum, et cum **B**arnaba foedus ac societatem ini-
erint, ut idem **E**uangelium concordibus animis
in sua quisque portione prædicarem: nos inter
gentes, illi inter **I**udæos, **N**eq; nobis iniunxerunt,
ut quenquam e gentibus ad circumcisionem uoca-
remus, **T**antum rogauerunt, ut inter gentes præ-
dicantes **E**uangelium, pauperum qui **H**ierosoly-
mis agebant, memores essemus, si qui quid in ho-
rum subsidium conferre uellent, **Q**ua quidem in
re, quoniam non abhorrebat ab **E**uangelica doctrina,

studiose parauimus illorum mandatis, haudqua-
 quam parituri, si de circumcidendis **G**raecis nobis
 mandassent. **N**eq; enim æquum est, ut tantum
 apud nos ualeat cuiusquam mortalis autoritas,
 ut in illius gratiam parum recte consulamus **E**-
 uangelico negotio. **E**t enim quemadmodum initio
 res ita ferebat, ut his, qui ex **I**udaismo sese conuer-
 tissent ad professionem **E**uangelicam (quoniam
 a maiorum institutis, quorum religionem a pu-
 eris imbibebant, prorsus auocari non poterant)
 nonnihil indulgeretur ad tempus, ne per hanc
 occasionem complures alienarentur a **C**hristo.
Ita conandum erat, ut aliquando, monitis iuris
 edocti, desinerent hac uti indulgentia, præsertim
 cum longe plus periculi, quam lucri uideretur
 allatura. **S**iquidem per quam exiguus est nu-
 merus eorum, qui ex **I**udeis **E**uangelij fidem
 amplexi sunt, præ his, quos ex gentibus **C**hristo
 lucrificimus. **A**tq; ex his in posterum quoq; mul-
 to uberior spes arridet, cum gentium tot nationes
 latissime pateant, **I**udeorum genus angustis
 admodum finibus circumsepiatur. **N**onã maxi-
 ma pars sic abhorrebat a circumcissione, ut citius
Christum aspernaturi fuerint, quam legis odiose
 iugum subituri. **Q**uin et illud periculi est, ne si
 diu passimq; hac utantur indulgentia, fiat ut

beneficium salutis gratuitum, quod Deus suae bo-
nitati, nostraeque fidei uoluit acceptum ferri, uidea-
tur magna ex parte deberi legis ceremonijs. Quas
si conspexerint à primarijs Apostolis obseruari,
interpretabuntur, qui superstitiosiores sunt, abs-
que his non satis esse fidem Euangelicam ad con-
sequendam salutem. Nam factum uident omnes
animum non uident. Et est fere in peiorem partem
suspiciax mortalium animus. Ita quod illi fecerit
pro tempore, morem gerentes quorundam inui-
cibili superstitioni, contraque animi sui sententia,
id alij iudicabunt religione, non obsequio factum.
Tolerata est ad tempus Iudaeorum excusabilis in-
firmitas, à qua paulatim oportebat illos proficere.
Ceterum nullo modo permittendum est, ut à genti-
bus exigatur, quod in Iudaeis pro tempore toleratum
est. Iudaeos primum excusabat à maioribus hausta
persuasio, diuturnus usus, cuius uis natura aeq-
uat, auctor Deus aliisque permulta, quorum nihil
gentibus patrocinari poterit, si Christum cum Mose
miscuerint. At gentium mihi peculiaris cura de-
legata est, quemadmodum Petro Iudaeorum. Con-
uenit autem ut utriusque sua prouincia potissimum
cordi sit. Quia quidem in te nullius auctoritati
cessurus sum, adeo ut cum Petrus uenisset Antio-
chiam, quanquam uiderem huius inter Aplos

Actorum nono.

Cum autem
uenisset Cephas

primam esse auctoritatem, tamen non ueritus sum
 palam et in os obfistere, pluris habens **E**uangeli-
 j negocium, quam illius dignitatem, **N**eq; dubitavi
 metum illius ac uacillationem quam p̄ se ferebat
 coram omnibus reprehendere, cum ipsa res uel hoc
 nomine reprehensibilis esset, quod in grauem mul-
 torum perniciem uergeret, secus interpretantium,
 quam ille sentiret, **V**idelicet quasi superstitione mo-
 tus id faceret, non studio consulendi **I**udæorum in-
 firmitati, **E**tenim cum prius accumbens in conui-
 uio quorundam, qui ex gentibus accesserant **E**ua-
 gelicæ professioni, promiscuis cibis unâ cum illis
 uesceretur, mox ubi superuenerunt aliquot ex **Iu-**
 dæis à **J**acobo missi, subducebat sese à conuiuio, dis-
 simulans se communi cum illis usum mensa, uide-
 licet metuens, ne quid offenderet animos eorum, q̄s
 adhuc supersticiosiores esse suspicabatur, quam ut
 in totum ciborum delectum possent contemnere, pa-
 rumq; pium esse ducentes, **I**udæum cum ethnicis
 habere mensæ quoq; communionem, **E**a **P**etri simu-
 latio, quamuis ab animo pio proficiscebatur, tamē
 inconsultior erat, et in manifestam perniciem mul-
 torum uergebat, adeo ut non solum **I**udæi ceteri, q̄
 nobiscum accumbebant, assentirentur simulanti
Petro, uerum et **B**arnabas quoq; collega meus,
 motus auctoritate **P**etri, se etiam unâ cum **P**etro

Et simulationi
 eius consenserunt

Quod non
recte ambula-
rent

subduceret e conuiuio, Quorum simulationem non dubitabam, quin ceteri fere omnes fuerit imitaturi, ni acriter, manifestaq; obiurgatione fuisset itum obuiam, Itaq; cum uiderem, quod quidam nunc gentibus, nunc **Iudæis** sese accommodantes, ueluti claudicarent: neq; satis recte, aut **Istanter** ingrederentur ad **Euangelij** ueritatem, quæ iam sic eluxerat, ut tempus esset eam libera fronte, constanterq; profiteri, legis ceremonias antiquatas esse, neq; quicquam conferre ad salutem euangelicā: ut omnium periculo mederer, restiti **Petro** coram omnibus, ut castigato capite, ceteri ad illius exemplum resipiscerent, ubi conspexissent illum obtemperantem admonitioni nostræ, Restiti autem his uerbis, **Quid agis Petre?** quo consilio te subducis? **E**xur dum tuis inconsulto metuis, hos meos in perniciosam iudicis superstitionem? **E**tenim si tu cum natura **Iudæus** sis, et tamen contempta gentis tuæ superstitione, gentium more uiuis, nihil impurum ducens, quod **Deo** non sit impurum: augid et antehac feceris cū centurione **Cornelio**, ac modo nobiscum, cur nunc tui dissimilis, parūq; **Istas** subducis te e conuiuio: perinde quasi qd antehac ciborum delectum ac gentium commercium neglexeris, non certo consilio iudicioq; feceris, sed humana facilitate: nec sentis exemplum istud tuū

Actorum 10.

eo tendere, ut non solum **Iudæi** in sua superstitione confirmantur, quam abolitam oportuit, uerum etiam ex gentibus adiuncti **Christo**, tuo qui primus es inter **Apostolos**, exemplo cogantur **Iudæis** onerari ceremonijs, à quibus **Christus** eos liberos esse uoluit: nec hos modo, quos **Euangelij** gratia liberos reperit, uerum etiam **Iudæos** ipsos, quos obnoxios reperit. **Nos** qui non sumus ex gentibus orti, quas omnes **Iudæi** pro peccatoribus et impuris dicunt, quosq; idololatrias reperit **Euangelij** prædicatio, sed genere sumus **Iudæi** nati sub lege cui recte pro tempore seruimus, tamē edocti, quod per eius legis obseruationem non contingat cuiquam homini uera iustitia, sed potius per fiduciam, qua salutem speramus nobis ex **Christi** gratuita beneficentia, diffisi legi maiorum, ad **Christi** fidem confugimus, cuius præsidio nobis ueram iustitiam, quæ nos non hominibus commendet, sed **Deo**, pollicemur, quam legis obseruatio, uelut inefficax præstare non potuit. Et posthæc gentibus auctores erimus, ut **Christo** diffisi, ad legis præsidia confugiant, cum habeant ipsa re compertum, neminem omnino mortaliū legis beneficio ueram consequi posse iusticiam. **Alioqui** quid erat opus ad **Euangelij** fidem transire? Quod si semel amplexi fidem **Euangelicā**,

Nunquid
Christus pec-
cati minister
est.

Preuaricatorē
me constituo

nihilo secius comperimus nos adhuc peccato
obnoxios, ut rursus alio remedio sit opus, id quod
nobis usu uenit in lege **M**osaica, ac frustrati spe
cogamur ad legem semel relictam denuo refuge-
re, quid dicemus? an quod **C**hristus, quem auto-
rem perfectæ iustitiæ credidimus, potius iniusti-
ciæ fomes sit, qui non solum non auferat inius-
ticiam pristinam, uerumetiam per occasionem
addat iniusticiæ cumulo, et adeo non conferat
speratam salutem, ut grauiorem insuper adducat
condemnationem, quandoquidem huius fiducia
legem reliquimus: ad quam si cogimur redire, ui-
demur eam uitio et inconsulte reliquisse, atque huius
mali **C**hristus uidetur occasionem dedisse. **S**ed
absit, ut quisquam ita sentiat, existimetque **E**uan-
gelicæ gratiæ quicquam deesse, quod à **M**osi lege
sit petendum, ad consequendam salutem. **E**tenim
postea quam **E**uangelij legem amplexi sumus,
rursus ad **M**osi legem recurrere, defectio quædam
est à **C**hristo, et **E**uangelij contumelia: imò quicquid
Iudæus, aut proselytus id facit, declarat sese **M**osai-
cæ quoque legis transgressorem. **N**am si ea pertine-
bat ad consequendam salutem, cur reliquit? si nō
pertinebat, cur repetit? **S**i demolitus ædificium,
rursus ab iisdem fundamentis erigo, quod destruxe-
ram, nonne uitium meum ipse prodo qui instaurē,

quod non recte sum demolitus. **N**ihil est igitur
 causæ, cur semel amplexi fidem **E**uangelicam, p
 quam **C**hristi benignitas perfectam, et iustitiam,
 et salutem nobis conferri uoluit, ad crassæ legis
 præsidia respiciamus, cui iam desuimus esse ob-
 noxi. **N**am quemadmodum mors alterius con-
 iugum superstitem liberat à iure matrimonij,
 ita mihi **I**udæo cum lege negocium erat, donec du-
 tante iure mutuo, et mihi uiuebat lex, et ego legi.
Verum simulatq; per **C**hristi mortem ac sacrum
 lauacrum addictus sum legi fidei, quæ spiritalis
 est, quodammodo mortuus sum legi crassæ: nec
 ita mortuus illi, ut desierim uiuere, sed ut felicius
 coeperim uiuere. **A**ntheac uiuebam **M**osi, nunc
 uiuo **D**eo, **D**eus enim spiritus est. **Q**uemadmodum
Christus antea uixit mortalis, corpus nr̃is ma-
 lis obnoxium circumferens, is mortuus carni,
 mortuus hominibus, nunc uiuit **D**eo patri, li-
 ber ab omnibus mortalitatis iniurijs. **A**t ego
 per baptismum una cum **C**hristo sum crucifixus,
 una cum illo mortuus, rebus hisce crassioribus,
 quæ carnem potius quam spiritum sapiunt, adeo
 nō teneor, ut illis sum mortuus. **N**ecq; enim uiuo
 ego ille quondam crassus et carnalis, et humanis
 cupiditatibus obnoxius. **M**ortuus est **S**aulus ille
 legis propugnator, et **E**uangelij persecutor, atqui

*Per legem legi
 mortuus sum*

Quod autem
nunc uiuo in
carne

hauisto **C**hristi spiritu, melius uiuo. Imo non uiuo
ipse, qui ex me quidem nihil aliud quam carnalis
sum, sed uiuit in me **C**hristus, cuius spiritus omnia
mea suo arbitrata moderatur. Porro quod nondum
prorsus ab omni mortalitatis contagio sum immu-
nis, sed adhuc corpus hoc circumservo, nonnihil ob-
noxium humanis affectibus, ac mortalitatis in-
iurijs, quodammodo tamen uiuo uitam immorta-
lem, certa spe conceptam, idque fretus promissore fi-
lio **D**eī, cuius gratuita beneficentia mihi contigit
donum fidei, per fidem iustitia, per iustitiam con-
tinget immortalitas, non ex obseruatione crassae
legis, sed ex inaudita charitate **C**hristi, qui suapte
sponte nihil promeritum dilexit, adeo, ut pro me-
is peccatis crucis supplicium dependerit, pro mea
salute semetipsum in exitium dederit. Gratuitū
est totum, quod ille largitus est. Voluit ille nos
salutem nostram suae debere benignitati, non legis
obseruationi. Vltro defert ille beneficium hoc
omnibus. Aufert peccata, largitur innocentiam,
Nonne sum ingratussumus, imo, nonne contume-
liosus in **C**hristum, si quod offert, reijciam? An
non reijcit autem, qui post baptismum acceptum,
ad legis praesidia respectat, quasi mors **C**hristi
non sat efficax sit ad abolenda peccata mundi to-
tius, et omnibus conferendam salutem eternam.

Non abijcio
gratiam

Stenim si per innocentiam contingit immortalitas, unde nobis quæso speramus utrumque? a fiducia legis, an ex beneficentia Christi? si ex huius beneficentia, cur adhuc a lege pendemus? si ex legis observatione, Christus frustra mortuus sit necesse est, quandoquidem id, cuius gratia mori uoluit, p̄ illius mortē non assequimur.

Vlgo male **Caput tertium**
auditis stulticia, facilitatisq; nomine, sed hac in re o uere stulti Galatæ, quibus res usque adeo absurda persuaderi potuerit, ut cum ludæos ab onere legis liberarit Euangelij fides, uos liberi nati, ultro dedatis uos in seruitutem? Quicquid est hic mali, non totum uobis imputo: uestram credulitatem facilitatemq; accuso, sed magis accuso quorundam maliciam, qui uros a uos huc induxerunt, quos utinam sequi maluissetis, quam pestilens aliorum consilium, Quis fuit ille, qui uestræ inuidens felicitati, qua hactenus fruebamini per libertatem Euangelicam, fascino uos læsit, ac pristinam mentem Christo dignam excantans, istam incantauit dementiam, ut ueluti Christo diffisi, ad frigida legis præsidia confugiatis? ubi nunc illa prædara fiducia, qua per mortem Christi sperabatis perfectam iustitiam

Suaserat
Galatæ

Quis uos fascino
incauit

An te quorum
oculos **Chri-**
stus **Iesus** pro
scriptus
gratias
gato hi

Hoc solum a vo-
bis uolo discere

ac salutem, absque legis auxilijs? Quorum autem
sic erat impressus **Iesus Christus**, unicus auctor to-
tius salutis, sic illum cernebatis oculis fidei, per
crucem suam patri reconcilians mundum uni-
uersum, quasi aut depictus fuisset conspectibus
uestris, aut uobis testibus res acta fuisset, que acta
est, **Hierosolymis**, Plus uos uidistis, quam **Iudei**,
qui pendentem in cruce conspiciati sunt, et abnega-
runt, **Inter** uos uere crucifixus erat, qui ex illius
morte sperabatis eternam salutem, **Ad** teneum
serpentem in stipite præfixum uertebatis oculos,
a quo solo sperabatis remedium peccatorum omnium,
Nunc subito mutati, quo nam auertitis oculos
uestros? **Si** quid adhuc sanæ mentis superest,
uel illud perpendite, quod in promptu est, quodque
uel cæco possit esse perspicuum, ne subtilibus ac
longe repetitis argumentis uobiscum agam,
Reministis uos nuper ad prædicationem **Eua-**
gelij per baptismum, et manuum uestrarum im-
positionem concepisse spiritum **Christi**, **Non** erat
inanis persuasio, **Linguarum**, **prophetiarum**, **sanatio-**
rum, **ceterarumque** dotium miracula docuerunt
rem esse uirtutis diuinæ, non humani præstigi,
Nunc autem spiritum unde tandem accepistis,
ex circuncisione **Mosæica**, an ex eo, quod per me
credidistis **Euangelio Christi**? **Alienis** a lege

Mosaica **C**hristus tamen efficacem spm suum
 ob fidem uobis impartiuit, certum arrationem pro-
 missæ felicitatis. **E**x nunc aliunde speratis salu-
 tem, quam unde pignus salutis habetis tam eui-
 dens? **S**i circumcisionem uobis prædicaui, et hu-
 ius fiducia uobis contigit spiritus coelestis, nihil
 obsto, quo minus aliquam salutis portionem ac-
 ceptam feratis legi **M**osaicæ: si nihil præter **I**esu
Christum a me didicistis, et in hunc unum dic-
 ta fiducia, easdem doteis in uobis experti fuistis,
 quas per baptismum accipiunt **I**udæi, quid est
 causæ, cur uobis putetis **I**udaismum grauem
 et inutilem accersendum in contumeliam **C**hri?
Sordatorium est, ab utrunq; coeptis ad meliora
 proficere: uos contra, a tam præclaris oris ad
 deteriora relabimini. **I**udæi sub legis crassæ ser-
 uitate nati, relictis maiorum ceremonijs, ad spi-
 ritualem **E**uangelij doctrinam se conferunt. **V**os
 contra, cum ab **E**uangelio uestram possessionem
 sitis auspicati, in **I**udaismum degeneratis. **I**lli
 ex **I**udæis fiunt **C**hristiani, uos cupitis e **C**hri-
 tianis fieri **I**udæi? **S**i lex **M**osaica confert salu-
 tem, quid opus erat dare nomina **C**hristo? **E**x
 nunc relinquitis eum, cuius gratia tantum
 afflictionum estis passi ab ijs, quibus inuisum
 est **C**hristi nomen? **D**esciscit enim a **C**hristo, qd qd

*Si tamen
sine causa*

*Sicut scriptum
est, Abraham
credidit Deo*

Gene. 15.

ex circumcisione sibi promittit salutem. Ergo ne
committetis, ut tantum malorum ob Christi pro-
fessionem frustra passi uideamini? Sed absit, ut
frustra pertuleritis ista. Errastis hactenus iudi-
cio, non affectu, alieno impulsu uacillastis, non
uestra malicia. Nature resipiscetis, nec patiemini
pristinæ fidei uestre perire fructum. Deus igitur
qui impartit uobis spiritum suum, qui miracu-
lorum argumentis declarat uim suā per uos,
utrum id facit conciliatus uobis obseruatione
legis Mosaicæ, an potius ex eo, quod nobis xpm
prædicantibus credidistis? Si proselytos, qui coop-
tantur in Iudaismum ubi circumcisi sunt, comu-
tatur ea uis signorum, quæ uos comutatur, est cur
legem putetis expetendam: sin hæc solam euange-
licam fidem comutatur, cur aliunde speratis finem,
quam unde uidetis ortum initium? Princeps
circumcisionis et autor est Abraham, cuius filios
se gloriantur esse Iudæi, qui ad illius exemplum
circumciduntur. At ne is quidem ueræ iusticiæ
laudem consequutus est ex circumcisione, uerum ex
fide habita promittenti Deo, cum nondum esset
circumcissus. Neque enim legimus in Genesi, cir-
cumcissus est Abraham, et iustus factus est: sed cre-
didit Abraham Deo, et imputatum est illi ad iusti-
ciam. Itaque, quod posteris Abrahamæ promissum est

olim, non pertinet ad istos, qui præter circumcisi-
 nem nihil habent **Abramæ**, sed qui tanquam germa-
 ni filij, fidem parentis referunt, credentes **Euangelio**,
Porro qui circumcissione tumidi, filios **Abramæ**
 iactitant sese, frustra gloriantur, cum nothi sint,
 non legitimi filij **Abramæ**. Nam apud Deum hi de-
 mum sunt filij **Abramæ**, qui ad illius exemplum
 toto pectore credunt, fiduntq; Deo, nobis p **Euange-**
lium loquenti, quocunq; genere ducant originem,
Siquidem hæc propinquitatis non sanguinis affi-
 nitate, sed æmulatione mentis censetur. **Animad-**
 uertite uero, quam id quod tunc dico, iam olim
 scriptura præsenferit ac significarit, uidelicet ius-
 titiam omnibus sperandam ex fide, non paucis ex
 circumcissione, **Quod** hodie uobis prædicatum est
 per **Euangelium**, id tot retro seculis **Deus** pmise-
 rat **Abramæ**, dicens, **Omnes gentes** laudem ac **Gene. 17. et. 18.**
 benedictionem consequentur in te. **At** fieri non po-
 tuit, ut omnes gentes ex **Abraham** nascerentur,
 et tamen omnibus per illum promittitur benedic-
 tio, tanquam illius posteris, non utiq; ob sanguis
 propinquitatem, sed ob æmulationem fidei, **Si-**
quidem filiorum est exprimere parentem, **Proin-**
de qui diffusi legis ceremonijs atq; operibus, fidunt
Euangelicis promissis, hi tanq; ueri filij **Abramæ**
 cum parente fidei, benedictionem illi, pmissam

Deute. 27.

consequentur, exclusis ijs qui circumcisionis fidut
praesidio, ceu nothis et adulterinis, ad quos magis
pertinet execratio, quam benedictio. **P**tenum quicunq;
pendent ex observatione legis **M**osaicæ, quam ta-
men non observant, obnoxij sunt execrationi, **I**psi
Iudæi non possunt inficias ire, quando constat ita
scriptum in libro **D**euteronomij: **E**xecrabilis sit
quisquis non perstiterit in omnibus, quæ scripta
sunt in libro legis, ac præstiterit ea, quæ lege iubetur.
Non promittitur iusticia seruanti legem,
at denunciatur execratio non seruanti. **Q**uis
autem est, qui totam legem præstare possit, quæ
cum uetando iritet peccandi libidinem, nõ fert
tamen robur ad uincendam animi cupiditatem.
Deniq;, ut maxime totam præstet aliquis, fortas-
sis hic iustus habebitur apud homines, apud **D**eum
non item: apud quem si nemo iusticiæ laudẽ me-
retur per legis observationem; palam est numi-
rum esse uerum, quod scripsit **A**bacuc propheta,
Iustum ex fide uiuere. **S**iquidem ut peccatum
mortis est seminarium, ita uita fons est innocẽ-
tia. **L**ex autem non nititur fide, sed observatio-
ne præscriptarum ceremoniarum: eas qui serua-
rit, uitam quidem assequetur, at non æternam
uitam, quam pollicetur fides. **Q**ualis est iusti-
cia, quam præstat lex, talis est uita. **A**pu

Abacuc. 2.

homines iustus est, qui legis præscripta non uiolat,
 apud homines uiuit tutus à supplicio; at apud
 Deum nec iustus erit, nec uiuus, nisi fidat **Euan-**
gely promissis. **S**olus omnium **Christus** execra-
 tionu non fuit obnoxius, qui totus innocens le-
 gi nihil debebat. **N**os eramus obnoxij, ac p hoc
 execrabiles, uerum ille nos obnoxios execratione
 liberauit, noxiam uertens in innocentiam, & ex-
 crationem in benedictionem. **T**antum abest, ut
 uos uoluerit ad legis seruitutem ptrahi. **Q**uo-
 modo autem liberauit? **N**imirum nr̃is admissis
 debitum supplicium ipse dependit innocens, et ex-
 ecrationem quæ nos tenebat obnoxios, in se trans-
 tulit, ipse alioqui liber, et benedictionis particeps.
An non in se transtulit, qui pro nobis inter no-
 centes, ut nocens ignominiosum crucis supplicium
 nobis redimendis subiit? **S**ic enim legimus in li-
 bro **Deuteronomij**: **E**xecrabilis est quisquis pen-
 det in ligno. **Q**ur autem id fieri uoluit **Deus**?
 nimirum ut sublata execratione quā inuehebat
 lex, benedictio per fidem succederet quondā **Abra-**
hæ promissa. **S**uccederet autem non solum **Iu-**
daeis, uerumetiam gentibus, non per legis bene-
 ficium, quam **Christus** abolitam esse uoluit, sed
 per benignitatem **Iesu Christi**, cuius morte recon-
 ciliati **Deo**, et à crassæ legis onere liberi, p fidem

Deuterono. 21.

Hoc autem dico,
testamentum
confirmatum

assequamur benedictionem Evangelicam Abraham posteris promissam, posteris inquam non iuxta carnem, sed iuxta spiritum. Tuto fidamus Deo, non enim frustrabitur quengquam. Quod pollicitus est prestabit. Id quo magis intelligatis, adducam humanum exemplum. Nam cum inter Deum et homines nulla sit comparatio, tamen hominis testamentum aut pactum, ubi semel est comprobatum ac ratum, nemo rescindit, aut addit aliquid præter uoluntatem testatoris. Quo magis oportet esse rata pacta promissaque Dei. Is Abraham pollicitus est benedictionem, quæ cotingeret omnibus gentibus per illius semen. Semen dixit scriptura, non semina, ne per Moysen, aut Dauid, aut alios promissum expectaremus, sed unicum illud semen designauit, ac uerum semen Abraham patris æterni, Iesum Christum, in quem nos insiti per baptismum, et spiritus communionem, eadem per illum expectamus, quæ illi iam præstitit Deus. Sed ut propositum conferamus exemplum, quod Deus semel pactus est Abraham, ante quam lex esset lata, idem pactum ratum esse uoluit, non potest irritum facere lex succedens promisso. Atqui id fieret, si benedictionis hæreditas Abraham posteris promissa, deberetur ex legis obseruatione, cum in pacto nulla sit legis conditio. Nam qui potuit esse, cum lex ipsa

nondum esset. Alioqui fingite legem non successisse, nihilo secus præsstitisset Abraham posteris Deus, quod illi pactus fuerat. Quod si huius felicitatis hereditas debetur ex promisso, et promissum ante legem, nullam habet admixtam legis observandæ conditionem, cur ab eo secludimus alienos a lege, sed non alienos a fide. Nam si legis beneficio contingit hereditas, videtur irritum reddi pactum Dei, quod præstare nolit, nisi conditio legis accesserit. Perinde quasi quispiam cum homine pactus se daturum illi filiam suam uxore, contractu rite peracto, post neget se daturum, nisi is iuissim sororem suam ipsi locet, cum pacti tempore soror illi nondum esset nata, nec in pacto fuisset ulla mentio mutui coniugii. Gratuitum erat Dei promissum, solaque fidei conditione ratum erat, eam quisque præstat, promissi ius habet. Et dixerit quispiam, si hunc erat speranda salus, quo consilio postea Deus addidit legem inutilem? Non prorsus inutilem: nam tamen non confert innocentiam, tamen coercet peccandi licentiam, dum malas cupiditates ceremonijs, ceu cancellis quibusdam cohibet. Nec data fuisset ea lex, nisi compulisset hominum effrenis malicia: nec tamen in hoc data est, ut tota quoslibet in æternum obstringeret, sed ad tempus a Deo præfinitum, typis interim Christi

Quid igitur lex?

delinians, supplicis deterrens a peccando, et promissis inuitans ad innocentiae studium, in hunc usum instituta lataq; per angelos authore Deo, donec euolutis seculis ueniret semen illud unicū, per quod Deus Abraham promiserat salutem omnibus legitimis Abraham filijs. Sic autem lata est per angelos, ut totius legis potestas esset penes Christū, qui sic medius intercessit inter Mosaicam legem et Euangelij gratiam, ut illius esset finis, huius initium: sic medius interponens se inter Deum et homines, ut ipse naturam in se utranq; complecteretur, utranq; alteri conciliaturus. Atqui conciliator, qui intercedit, inter plures intercedat oportet. Nemo enim secum ipse dissidet. Deus autem unus est, qui cum dissidium erat humano generi. Proinde tertio quopiam erat opus qui naturae utriusq; particeps utranq; inter sese reconciliaret. Deum placans sua morte, et homines sua doctrina ad uerum Dei cultum pelliciens. Num igitur lex pugnat cum promissis Dei? Nequaquam. Nec enim succedens irrita reddit promissa Dei, sed homines in expectatione promissorum continuat, quo magis capaces essent euangelicae gratiae. Nec ideo nunc cessat lex quod aduersaretur promissis diuinis, sed quod aequum esset umbras cedere ueris, et rem

inefficacem efficaci. **N**am si lex eiusmodi data
fuisset, quæ uere uitam largiri posset, tum nec e-
rat futurum cur abrogaretur: nec opus fuisset E-
uangelijs præsidio, cum ex lege uere contingeret ho-
mini iusticia. **S**atis igitur fuisset huic fidere, qui-
cunq; salutem ambirent eternam. **N**unc ne suis
operibus freti negligeret Christi gratiam, in hoc
data lex est, quæ præscriberet, quid agendū, quid
uitandū, ut omnes intelligerent sese peccatis
obnoxios, dum quod per legem didicerunt esse ne-
farium, non uitant tamen, nimirum uicti suis
præuis cupiditatibus, atq; ita morbum agnosce-
tes suum auidius amplecterentur oblatū Euan-
gelicæ gratiæ remedium. **N**am ante præscriptū
legis impune peccabant, cum licere uidebatur,
quod libebat: et habebant, quod admissis suis præ-
texerent. **N**am lex sic eos constrinxit, ut nō pos-
sent elabi, quin faterentur se commeriuisse poenā,
quando negari non poterat, honestum esse, quod
lex præscriberet. **H**oc consilio, cum Deus nobis
nostri fiduciam adenuisset, ac malum nr̄m nobis
posuisset ob oculos, declaratum est promissū illud,
quod pollicitus est Deus Abraham, quodque soli
Iudæi, ueluti sibi peculiariter promissum expec-
tabant, tanquam soli Abraham filij, ad omnes
pertinere, quoscunq; fiducia erga Deum reddidit-

Si enim lex
data fuisset

Sed conducit
scriptura

Vt promissio
ex fide Iesu

Sub lege custo-
diebantur

Conclusi in
eam quæ

set ueros **A**brahæ filios, non ex merito legis obser-
uatae, sed ex eo quod sincero pectore crederent **E**ua-
gelio, per mortem **I**esu **C**hristi, et innocentiam oibz
contingere, et uitam ac salutem. **E**t ad hanc quoqz
rem pro tempore seruiebat lex **M**osaica, quæ **I**-
udaeos partim minis suppliciorum, partim expec-
tatione promissorum, partim adumbratione ue-
turi **C**hristi, ceu uallo septos coërcebat, ne presum-
in omnem impietatem dilapsos, neqz dignos, neqz
capaces euangelicæ gratiæ **C**hristus adueniens
offenderet. **E**x legis igitur promissis utcunque
somniaabant **E**uangeliij mysterium. **H**uius igit
custodia tantisper fulciebantur, donec aperiretur
quod lex adumbrasset per inuolucra, iamqz ui-
gilantes clara luce cernerent exhiberi, qd ante
ceu per somnium expectassent. **L**ex igitur non
præstabat iusticiam perfectam, sed rudi populo
ceu pædagogus erat addita, ut quos honesti ra-
tio nondum poterat in officio continere, eos sup-
plicij metus arceret a magnis flagitijs, atque
ita paulatim proficientes ad **C**hristum perdu-
cerentur, a quo solo ueram expectarent iusti-
ciam, pristinis diffisi ceremonijs. **P**ædagogus
autem non sic additur pueris ut semper adsit,
sed tantisper donec aduult iam, suapte sponte
ferantur ad honesta: nec opus habeant, ut

metu mali coërceantur à flagitijs, sed patris hortatu sponte uolentesq; rapiantur ad ea quæ sunt honesta, uicissim imperantes pædagogo, cuius austeritatem ad tempus salubrem ptulerant. Quemadmodum igitur pater, tametsi liberos habet uiuice charos tamen cogit ad tempus seruire pædagogo, cui mox sunt dominaturi: ita Deus populum suum eundem adhuc et crassum, legis austeritate coërcuit, donec concepta fide euangelica iam sibi redditi, desineret esse sub iure pædagogi, sed tanquam ingenui filij, sub benignissimi patris clementia libere uiuerent. Neq; uero solos **Iudeos** Deus pro filijs suis ducebat, quâq; his solis datus est pædagogus: uno quicunque per fidem **Euangelicam** inseruntur corpori Iesu xpi, eiusq; spiritum hauriunt, hi redduntur filij Dei, posteaquam idem cum **Christo** facti sunt. Quod si id, per quod **Christo** iungimur, commune est omnium, qui minus **Deus** omnes ex æquo filios agnoscat. Per baptismum autem, non per circuncisionem hausistis spiritum **Christi**, Quotquot igitur baptizati estis, in **Christi** consortium transistis: hac parte nihilo inferiores **Iudeis**, qui circuncisionis priuilegio sese uenditant, Cæteris in rebus, quæ ab hominum indulgentia pendet, conditionis, ac personarum discrimen habetur, hoc suum beneficium **Deus** ut gratuitum esse uoluit,

**Omnes enim
filij Dei**

**Quicunq; in
Christo baptiza-
ti estis**

ita uoluit omnibus esse commune. Per baptismum
renascimur, ac subito uelut in aliam creaturam
transformamur. Nec imputatur cuiquam, quod
quidem ad hoc donum pertinet, quid quis fuerit
ante baptismum. Iudæus an Græcus, seruus an
ingenuus, masculus an foemina. Omnes p bap-
tismum transistis. Christi corpus, ex æquo parti-
cipes huius doni, uelut a capite in omnia mēbra
dimanantis. Quod si Christus est illud semen A-
brahæ, per quod Deus pollicitus est oībus gentibz
benedictionem, uos quoqz Christo inſiti, posteritas
Abrahæ ſitis oportet. Si poſteri Abrahæ, igitur
uelut hæredes in ius promiſſi uenitis. Si nomen
filij datur per Christi conſortium, et in hoc oēs ex
æquo recipiuntur per fidem ac baptismum, hæ-
reditas ad omnes ex æquo pertineat necesse est.

Tuus iam olim *Capitulum Quartum*
quidem debebatur ex promiſſo, ſed nunc demum
in illud admittimur: quod, ut ante diximus, quē
admodum iuxta leges humanas, hæres quādiu
minor eſt, non exercet ius ſuum, imō nihil diſſert
a ſeruo, cum natus ſit dominus omnium, ſed me-
tu cohibetur, ſed alieno arbitrio ducitur, ſub tuto-
ribus et actoribus agens, uſqz ad ætatem adultā,
quam legis aut patris uoluntas pſcripſerit. Itidē
et nos olim, cum nondum eſſemus capaces huius

doni, quod animos plane coelestes requirit, nec
 mentes nostræ iustum etiamnum robur collegis-
 sent, puerorum in morem crassioribus quibusdā
 legibus continebamur, ac commodis uidelicet im-
 becillitati nræ: ut qui nondum coelestem illā doc-
 trinam saperemus, sed his tantum cōmoueremur,
 quæ corporeis oculis cerni possent: quod genus
 sunt ista, quæ constant elementis huius mūdi
 crassioris, ueluti dierum discrimina, delectus ci-
 borum, cultus differentia, pecudum uictimæ, nota
 corporis. His omnibus ad tempus paruimus ser-
 uorum ritu, donec maiorum nondum eramus ca-
 paces. Verum simulatq; impuberes esse desimus,
 posteaquam ad ætatem adultam uenire contigit,
 exacto temporis modo, quod pater æternus arca-
 no suo consilio præstituerat nobis, non passus est
 nos Deus amplius seruire præceptis crassioribus:
 sed in hoc misit Deus, non Moſen, aut prophetā,
 sed unicum filium suum Iesum Christum. Visit
 autem non per somnium aut uisum, sed palam
 omnibus sensibus nrīs exhibuit, hominem ex
 muliere nasci uoluit, nostræ naturæ malis ob-
 noxium, quo præsens nostris calamitatibus me-
 deretur, quem et circumcidi, reliquamq; legis ser-
 uitutem pati uoluit, ut Iudæos, quos legi repperit
 obnoxios, à legis onere redimeret, ne quisq; postea

uelut impubes, tanquam sub actoribus seruiret,
sed omnes in libertatem filiorum ascisceremur: nam
seruitus pugnat cum filij uocabulo. Atq; ut certo
argumento doceret diuina bonitas, nos in libertate
filiorum esse assertos, amoto suppliciorum metu, spi-
ritum unici filij sui infudit intus cordibus nostris,
qui nobis certissimus testis est, quod sumus filij Dei.
Siquidem aliud spirat, aliud clamitat spiritus ser-
uilis, aliud filiorum affectus. Ille deprecatur ira
domini, hic ingenti fiducia clamitat: **Abba** pater.
Nec dubitamus quin Deus agnoscat pietatis et
charitatis, non metus appellationem. Quod si ser-
uus esset, neq; Christus suos appellaret fratres: neque
docuisset, ut communem Deum patris uocabulo co-
pellaremus. Pater noster, qui es in caelis. Proinde
cuicumq; Deus filij sui spiritum impartit, is iam
non seruus est, sed filius. Quod si filius est per xpm,
per eundem et haeres sit oportet. Quisquis enim
adoptat alterum in nomen filij, is in ius haeredita-
tis asciscit. Sed quemadmodum Iudaei pro tpe
crassa religione, uel superstitione magis cohibebat,
ne prorsus ab omni religione dilaberentur: ita
uos quondam cum Deum uerum ignoraretis, ex
maiorum instituto coluistis daemones, qui cum
dij credantur, re non sunt dij: quod propior iudea-
tur uerae religioni, qui falsa religione tenetur,

Sed tunc qui-
dem nescien-
tes Deum

quam qui prorsus credens nullum esse numen,
 nullo religionis affectu tangitur; **I**udæis non
 imputatur, quod pro ratione temporis maiorum
 institutis seruierint, a quibus tamen ad uerum
 pietatis studium sese contulerunt, posteaquam
 meliora sunt edocti. **N**ec uobis imputatur cultus
 simulacrorum, quæ rati numen habere per erro-
 rem adorastis, posteaquam per euangelicam doc-
 trinam uerum **D**eum cognouistis: uno, ut melius
 dicam, posteaquam ab eo cogniti estis. **N**ec enim
 ille a uobis repertus est, sed ipse uos ad se pertraxit
 afflatu, quemadmodum quod illum nunc ut prem
 diligitis, non aliunde est, nisi quod ille prior dilexit
 uos. **E**rrori pristino facile ignotum est, uerum in-
 expiabile flagitium sit, post cognitam ueritatem, ultro
 ad pristinum errorem relabi. **I**udæi cognito uero
 cultu pietatis, a suis desciscunt ceremonijs: uos ab
 idolorum cultu reuocati, ac per **E**uangelium ueram
 edocti pietatem, accepto coelesti spiritu, rursus ad
 Iudaicam seruitutem uosmet præcipientes datis: ut
 cum liberi sitis, tamen ultro seruire cupiatis ele-
 mentis huius mundi, quæ nec uim habent ad co-
 ferendam iustitiam, nec efficacia sunt ad salutem.
Non enim eo relabimini, dum Iudaica superstitione
 obseruatis dies, menses et annos, aliasque temporum
 differentias, perinde quasi sabbatismi, neomeniæ,

Inio cogniti
 sitis a Deo

Estote sicut
ego, quia et
ego sicut uos

Nihil me la-
sctus

dies festi, aliisque tempora, in quibus Iudaei certa
quedam exercent, aut a certis rebus, ceu nefastis
abstinent, quicquam conferant ad ueram salutem,
cum omnia tempora libera sint Christianis ad
cultum pietatis. Si uere Christo fiditis, unde ista
superstitio? Si non fiditis, uereor ne frustra tan-
tum laboris susceperim, in uobis instituendis.
Siquidem exciditis a Christo, si Iudaismum ad-
miseretis. Ne committatis, ut et ego meam opam
luserim, qui per uarias afflictiones uobis Euan-
gelium tradidi, et uos tantum malorum frustra
pro Christo passi sitis. Quin potius tales sitis, quales
me uidetis esse, neglecta legis obseruatione
soli Christo fidentem. Quandoquidem et ipse quo-
dam fui, quales uos nunc estis, arbitrans exi-
miam quandam esse pietatem, circumcidi, seruare
sabbata, delectum ciborum, pecudum uictimias,
quarum rerum zelo tum persequabar Ecclesiam
Dei, quae omnia nunc, ut inutilia negligo. Fratres,
quod haec uehementius uobiscum expostulo,
uestrum, mihi credite, non meum ago negotium.
Ipse poteram recti conscientia contentus esse. Non
ideo uobis infensus sum, quod me affeceritis in-
iuria. Vestri me miseret, si a coeptis tam preclaris
degeneretis. Facite ut sitis constantes, semperque ad
meliora proficite potius, quam ad deteriora rela-

banum. Ego me **(**primum prædicans uobis Eua-
gelium **Iesu Christi)** ad uestram imbecillitatem de-
ieci, uos uicissim nunc ad meam firmitatē assurgite. **Per infirmita-**
tem carnis
nolite præclaram illam fidei ueræ gloriā amittere.
Nostis enim quod pridem cum uobis traderem Eua-
gelium, nihil magnificum præ me tulerim, sed hu-
milis et abiecti homunculi speciem gesserim. Vide-
batis hominem tenuem, obnoxium malis, multis
iniusum ob Christi nomen, multis afflictionibus
diuexatum, ad hæc simplici rudiq; sermone. Nihil
aliud prædicavi uobis, quam Iesum Christum pro
uobis crucifixum, et tum tanta erat promptitudo
fidei uestræ, ut hisce rebus nihil offensi non reiece-
ritis, neq; spreueritis euangelium nr̄m, cum ex
eius fide immortalitatem polliceremur. Imo
summo studio, summoq; cum honore excepistis
me, non ut Paulum, sed ut angelum Dei, imo ut
ipsum Iesum Christum, propterea quod intellige-
retis, non humanam esse doctrinam, quam ad
uos adferebam, sed diuinam, neq; me meum ipsi-
us agere negotium, sed Iesu Christi. Deum igit̃
in me, Christum in me uenerati estis. Hæc docent
fidem uestram spectatissimam aliquando fuisse,
quæ tam prompta fuerit, quæ tam constans, ut
nullis meis malis, nulla specie humilitatis po-
tuerit languescere. Gratulabar uobis isto noie.

Vbi est ergo bea-
tudo uestra

beatos iudicabam, me foelicem ducebam, qui ta-
les haberem discipulos. **Q**uod si poenitet uos
coeporum, ubi uestra illa felicitas, ubi mea, cū
et ego mihi de uobis, et uos uobis de me gratula-
bamini. **N**am illud uere de uobis testari debeo,
tanta erat animi uestri erga me propensio, ut
uel oculos uestros erutos daturi fueritis, si res
ita tulisset. **V**nde nunc à nobis alienati, nouos
Apostolos uobis asciscitis, à quibus Iudaismum
discatis. **I**lli fucis ac blandiloquentia uos illec-
tant, sibiq; conciliant, non eā prædicantes, quæ
uestræ saluti conducant, sed quæ ad iporū questū
ac fastum faciant. **E**rgo ne ob id factus sū uobis
inimicus, quod simpliciter ac uere monuerim,
quæ uidebam ad uestram salutem pertinere.
Equidem uideo **G**alatæ quid agatur, ambiunt
uos quidam, ac ueluti mihi inuidentes captāt,
at non sincero animo. **N**on enim hæc faciunt,
quo uobis consulant, sed ut uos ab euāgelij liber-
tate seducos retrahant in Iudaismum, cui ipsi sūt
obnoxij. **Q**uerunt enim alios sui similes reddere,
quo uideantur ipsi rem prædaram ac mirifica
sectari pariter ac docere. **N**e putetis quidiuis in
quouis æmulandum esse, uerum quod rectū est,
deceat æmulari, idq; constanter, non modo cum
præsens sum apud uos, uerumetiam cū absū,

Æmulantur
uos non bene

Æmulamini
in bono semper

Vidistis me legis ceremonias negligere, nihil præ-
 dicare præter Christum, æmulabamini præsentem,
 Si id rectum erat, cur nunc absente me uultis ali-
 os æmulari in ijs, quæ recta non sunt? Utinam
 liceret uobis oculos uestros in pectus meum inse-
 rere, cerneretis nimirum, quanto cum animi do-
 lore scribam hæc, Filioli mei, semel uos genui xpo,
 non sine multo iuxta ac molestia, nunc desciscetes
 à Christo denuo parturio, donec plene formetur
 in uobis, Semen bonum ieceram, unde pure Chris-
 tianos nasci conueniebat, sed nescio quo fascino de-
 generatis in Iudeos, et in aliam formam transitis,
 Christus coelestis est, spiritualis est, uos terreni ac
 carnales esse tenditis. Sed affectum animi mei
 non satis exprimit epistola, Utinam nunc liceat
 apud uos esse, ut quod literis utriusq; significo,
 possim uiua uoce uobis aperire, Nonnihil adde-
 ret uultus, nonnihil lachrymæ, nonnihil ipse
 uocis ardor, In omnia me mutarem, quo uos re-
 uocarem ad Christum, nunc blandiens, nunc ob-
 testans, nunc obiurgans, Orationem melius
 ad uarietates animorum et ad rem præsentem
 accommodarem, Experiret omnes remediorum
 uias, donec omnes ad salutatem reuocassent,
 Nunc cum uideam uos partim ad Iudaismum
 relapsos, partim huius periculo proximios esse,

Vellem au-
 tem esse

Confundor
in uobis

Gene. 20.

partim, ut spero, constantes in eo quod à nobis di-
dicistis, in uarias curas metusq; mihi distrahit
animum, neq; satis consilij est, qualibus literis
tanto malo queam mederi. Jam ut eos peculiari-
ter appellem, quibus omnino cordi est, in legis serui-
tute reuolui, quaeso ut mihi respondeatis: Si
lex Mosi placet, cur non huius auctoritatem sequi-
mini, si parum creditis Euangelio? Siquidem
ipsa quoq; lex Mosi, uult eos qui cooptantur in
societatem Christi, liberos esse à seruitute legis,
Accipitis legem, et non audistis legem, aut si au-
distis, non intelligitis, quoniam haerentes in cor-
ticæ literæ non penetratis ad medullâ spiritus,
Scriptum est enim in libro Geneseos, Abraham, qui
princeps ac pater credentium fuit, duos fuisse filios
quorum maiorem, uidelicet Ismaëlem, sustulit ex
ancilla Agar, minorem Isaac, ex uxore legitima
Sara. Verum is qui natus est ex ancilla, iuxta
morem hominum communem natus est, nec q̄cūq;
aliud erat, quam filius Abraham, quemadmodum
sunt et Iudæi, quamlibet à Christo alieni, Is uero
qui natus est ex uxore libera, præter communem or-
dinem naturæ, ex effoeta matre, ex uetulo patre,
iuxta diuinum promissum natus est, et quibz ætas
et corporis imbecillitas hæredis desperationem in-
gerebant, his promissio diuina certam fiduciam

prolis addidit. Itaque prior ille filius naturæ de-
 bebatur, hic fidei. Neque uero fabula hæc, p̄ter gesta
 rei narrationem nihil habet retrusioris mysterij.
 Nam huiusmodi ferme est lex Mosaiica, ut quem-
 admodum in homine, sub crasso corporis operculo
 latet animus corporis moderator, ita sub historia
 penitus quiddam ac sublimius tegatur. Scrute-
 mur igitur, quid nobis significant per Allegoriam
 duæ matres, quid duo filij. Nimirum duæ matr-
 es adumbrant duo Testamenta, quorum alterū
 credidit populum seruituti legis obnoxium, alterū
 populum per fidem liberum ab onere legis. Siqui-
 dem Sina mons est in Arabia, quæ Chaldaeorum
 lingua Agar ancillæ nomen refert, confinis mōti
 Sion, in quo sita est ciuitas, cui quondam erat no-
 men Iebus, nunc Hierusalem dicitur. Porro qui
 montem accolunt Agar et hodiernis temporibus ser-
 uitutem seruiunt, ueluti gentis autorem conditio-
 ne referentes. Exterum Hierosolyma, quæ cessit
 posteris Isaac, nescit seruitutem. Ea ciuitas quo-
 tuam in ædito sita est, coelestem illam patriam, in
 cuius municipium asciti sumus, adumbrat. Ea
 mater est non solum Iudaeorum, sed omnium etiam
 nostrum, qui Christo credimus. Lex Mosaiica terre-
 na est, lex Euangelica coelestis, nimirum e coelis
 profecta. Ut corpus seruit animo, ita qd̄ crassum

Quæ sunt per
 Allegoriam
 dicta.

Allegoria

Esaiæ 53.

est, seruale est, quod spirituale, cum libertate coniunctum est. **L**ex Mosaica prior suum credidit fortium, lex euangelica, tametsi seruis enixa est, tamen quanto copiosiore sobolem genuit Deo. Illa duntaxat unicam gentem produxit, nec eandem admodum numerosam. **H**æc totius orbis nationes complectitur. **A**tq; id ne fortuito quis putet accidisse, iam olim fore prædixit **E**saias, qui prophetico spiritu prospiciens gentium multitudinem ad **E**uangelium **C**hristi undiq; conuolantem, exultat hisce uerbis. **L**ætare sterilis, quæ non paris, **E**rumpe in gaudij uocem, et clama quæ non parituris. **N**am longe plures tui filij, quæ orba et effoeta uidebaris, quam eius quæ uirum habet, ac miram posteritatis spem de se pollicebatur. **P**er paucos **I**udaismus olim commendauit Deo, plurimos autem fides euangelij Deo conciliat, ac sine fine conciliatura est. **V**idetur duas matres, uidetur duos filios, duarum gentium autores. **Q**ui legem Mosaicam adhuc mordicus tenent ad **I**smælem ex ancilla natum ptinent. **N**os uero qui relictæ legis fiducia, per fidem sinceram ab uno **C**hristo pendemus, ad **I**saac ptinemus, qui ex libera non secundum carnem natus est, sed iuxta **D**ei promissum. **N**ec enim ideo recipimur ad salutem **E**uangelicam, quod sub lege nati sum?

sed quod Deus olim promiserit salutem oībus,
 qui per fidem accederent in consortium filij sui
Iesu Christi. Quin hac quoq; parte pulchre con-
 gruit allegoria, quod utroq; posteritas sapit origi-
 nem suam. Siquidem quemadmodum olim **Is-**
mael natus grandior, qui iuxta carnem duntaxat
 fuit filius **Abraham**, tenerum adhuc **Isaac** perse-
 quebatur, ex promisso Dei natus, iam tunc in-
 ter colludendum plus sibi vindicans, quā requi-
 erat. Ita nostris quoq; temporibus, qui carnali
 legi hærent, inuisos habent eos, qui spiritualem
Euangelij legem amplectuntur, ysq; præire co-
 nantur, quasi vindicantes sibi ius primogenito-
 rum, quod uni debebatur **Christo**: ac uetustatis
 prærogatiua, matris ingenuæ filios in servitu-
 tem communem pellicere conantur, uidelicet q̄
 ipsi serui maiores, minoribus quodammodo do-
 minentur. **¶** At non probat mater ingenua com-
 mercium hoc. Non uult misceri dissimuliter na-
 tos. **¶** Clamat enim protinus indignata, quemad-
 modum refert scriptura: **Ecce ancillam & filium**
 eius, nec enim patiar, ut hæres sit filius ancille,
 cum filio meo **Isaac**. **¶** Numium hæret **Synagoga**
 ijs, qui crediderunt **Euangelio**. **¶** Numium urget
Iudæi Christianos, quorum inuident libertati,
¶ Si mater serua non uult sponte discedere, pellat

Sed quomodo
 tunc is. qui se-
 cundum carnem
 natus fuerat

Gene. 31.

potius, quam commercio serui filium corrumpat
merum, Isaac promissa est, ac debetur eterne salutis
hereditas, Agar efferat si uelit secum hydriam in-
sipida legis, quam deamat, Deus Isaac efficacem
Euangelicæ doctrinæ succum bibens feliciter ado-
lescet usq; donec euadat in uirum perfectum, Pro-
inde fratres mei, sinite ut Iudæi, quibus nimium
pertinaciter placet lex seruilis, suam sibi habeant
seruitutem, nec à matris ingenio degenerent, Nos
qui et ipsi fuimus aliquando seruituti legis obnoxij,
et tanquam filij Agar ancillæ, persequuti sumus
ingenuos ecclesiæ filios, nunc exempti sumus à
seruitute pristina, et cooptati in ius filiorum Saræ,
Hanc libertatem Christo ferimus acceptam, cui p
fidem sumus insiti, sic ut in commune ius heredi-
tatis promissæ venerimus, In eam libertatem, in
quam nos Iudæos Christus suo precio, ueluti post-
liminio restituit, uos gentes uocauit per Euāgelium,

Nihil superest, **Capitulum quintum**
nisi ut in eo quod semel estis assequuti,
persistatis, Nam quæ dementia sit, à
libertate, quæ uobis gratuito contigit Christi bene-
ficio, ultro in seruitutis iugum inferere colla ura,
Nos experti seruitutis molestiam, gratulamur
nobis, quibus tandem contigerit libertas, uos li-
bertatem pertesi, ultro seruitutem affectatis.

State et
nolite iterum

Fortassis sic uobis ipsis blandimini. Non desciscimus à Christo, sed legem cum Christo copulamus, quo certior sit salutis expectatio. Christus totum hoc beneficium, ut omnibus esse uoluit commune, ita sibi soli acceptum ferri uoluit: non patitur in hoc negotio consortium. Atq; ut intelligatis quanto periculo meditemini Iudaismum: En ego uobis non ignotus Paulus gentium Ap[osto]lus, et Apostolus institutus ab ipso Christo, palam edico uobis, si circumcidamini, Christus nihil uobis profuturus est. P[er]tenim si uere creditis ab hoc perfectam salutem omnibus preestari posse, cur accersitis circumcisionem? Sin diffiditis, nodum agnoscitis beneficium Christi, cuius participes esse non possunt, qui diffidunt: nam soli fidei datur, non meritis operum. Aut plane Iudei sitis oportet, abdicato Christo, aut plane xpiani sitis oportet, reiecto Iudaismo. Non fert ille claudicantes utroq; pede, non uult uinum noui infusum utribus ueteribus, non uult uetus infusum nouis utribus. Non fert assutum pannum nouum uestimento ueteri, non fert uesti noua ueterem pannum admixtum. Si leuis esset seruitus, fortasse negligi poterat, si grande premium esset seruitutis, poterat conditionis onus mercedis magnitudine pensari. Nunc præterquã

Testificor autem
 cunctis omni
 homini

Testificor autem
 omni circum-

Vniuersæ le-
gis faciendæ

quod onus est molestissimum, adeo nihil est
lucri, ut damnum maximum sit capiendum.
Neq; uero uobis ipsi blandientes, uos ipsos falla-
tis. Non illigabimus nos vniuersæ legis sarcinæ
tantum aspergemus aliquid ex lege, ne prorsus
simus alieni, recipietur circumcisio duntaxat,
uictimæ pecudum, cæteraq; id genus non recipi-
entur. **E**go contra, ne quid inscientes erretis,
clara uoce testor omnibus hominibus, quisquis
se circumciderit, siue **I**udæus sit, siue secus, obnox-
ium se facit obseruandæ toti legi. Quæadmodum
enim per baptismum toti dedicamur **C**hristo, ita
qui circumciditur, totus dedicatur legi. **N**am
hac ueluti tessera, in genus **I**udaicū cooptatur.
Liberum est ex lege quædam decerpere ijs, qui cir-
cuncisi non sunt. **C**æterum circumcisos tota lex
habet obligatos. **Q**ui circumcisio placet, huic et
uictimæ, et sabbata, et neomeniæ, et lotiones, et
ciborum delectus, et statuta ieiunia, aliq; id genus
placeant oportet. **T**antum onus ultro accersere,
nonne manifestariæ cuiusdam dementiæ est,
præsertim hac mercede, ut ob molestissimam et
inutilem seruitutem, à **C**hristo libertatis ac sa-
lutis unico auctore desciscatis? **E**tenim, ut sæpe
iam dixi, si ueram iusticiam expectatis à legis
præsidio, quæ per operis fiduciam promittit qua-

Euacuati estis
Christo

lenicunq; iusticiam, nimirum alieni facti estis
 a consortio Christi, qui suum donum gratior esse vo-
 luit, non meriti. Quod si disceditis a Christi con-
 tubernio, ne lex quidem uobis erit usui, imo perni-
 ciam adferet. **E**t iterum si quem usum habebat ante
 lucem euangelicam, eum totum amisit euulgato
 iam euangelij mysterio. Si lex apud uos ualet,
 Christus est antiquatus. Si ualet Christus, lex
 antiquata sit oportet. Cum legem dico, crassam
 illam atq; carnalem **M**osaicæ legis partem in- NB
 telligo, quam solam mordicus tenent Iudæi, ex
 obseruationibus ad corpus pertinentibus sibi
 pollicentes perfectam iusticiam, existimantes
 quod pecudum sanguis aspersus, expiet animū
 a peccatis, aut aquæ lauacrum mentium sordes
 abstergeat, aut cibus purus, aut impurus cum
 expurget, aut inquinet. Nos contra spiritualem
 legis portionem amplexi, non ex huiusmodi re-
 rum corporalium superstitiosa obseruatione pro-
 missam iusticiam ~~obseruamus~~ expectamus, s;
 ex eo quod per euangelium credimus ueram in-
 nocentiam, veramq; salutem per Christi mortē
 nobis gratis donari. Nihil autem refert, utrū
 circumcissus uenias ad Christum, an incircum-
 cissus, quando totum hoc negocium non ab ob-
 seruatione legis, sed a fide pendet, cui licet desunt

Nos autem
 spiritu ex fide

*Currebatis
bene*

opera legis **M**osaicae, non est tamen ociosa, ue-
rum occultos impetus addit ad omnia pietatis
officia, non ex praescripto legis, sed ex charitate,
quae nullius iussu, suapte sponte, multo plus praes-
tat, quam ulla lex possit extundere uel minis,
uel supplicijs. **H**aec cum adest, quorsum opus le-
gis praescripto? si non adest, ad quid conducit le-
gis observatio? **B**ene currebatis in euangelij sta-
dio, ad aeternae felicitatis brauium recta prope-
rantes, **Q**uis impediuit cursum uestrum? **E**ur quod
semel placuit non probatis constanter? **E**ur uero
decreto rescisso, in alienam sententiam pedibus
itis? **P**auete ne cuiusquam hominis autoritas
tantum ualeat apud uos, ut ab instituto cursu
cessetis, **S**emel credidistis ueritati, turpissimum
est nunc ad umbras deflectere, **Q**uod ego docui
uos, autore **D**eo docui, **C**eterum qui uobis di-
uersa persuadere conantur, qui fidei uestrae cursu
interpellantes, ex transuerso auocant ad Iuda-
ismum, non sequuntur autorem **D**eum (qui uos
ad gratiam uocauit per fidem, non ad Iudaismum
per circumcisionem) sed sequuntur humanas
cupiditates, suo quaestui, suae gloriae, suaeque tyran-
nidi seruientes, **E**tiam atque etiam cauendum
ab istorum oratione, **P**auci sunt, sed hi pauci
ni uidentur, periculum est, ne totam multitudinem

inficiant, ac totius uestre congregationis uiti-
 sinceritatem, quemadmodum uidetis a paululo
 fermenti, totam conspersionem acidam reddi cui
 fuerit admixtum, paulatim acorem suum p oem
 farinam antea sinceram diffundens. **Q**uantu-
 lacunq; portio **I**udaismi, si cum **E**uangelio mis-
 ceatur, totius fidei uestre sinceritatem uitiabit.
Sed quandoquidem hactenus alieno impulsu
 coepistis uacillare, certam spem de uobis concipio,
 quod in pristina sententia perseverabitis, parti-
 quidem fretus animis uris pridem mihi pspici-
 tis et exploratis, sed multo maxie auxilio xpi,
Is dedit, ut alacriter inciperetis. **I**dem dabit, ut
 fortiter perseveretis. **C**eterum quisquis est ille,
 qui uestre fidei tranquillitatem puritatemque
 noua doctrina perturbat, non effugiet iudicium
 Dei, quamuis sefellerit homines. **I**n presentia
 certis de causis, nec prodo qui sit, nec in illum
 seruiro, **D**eo tamen cui non est ignotus, quicq; nul-
 lius autoritate commouetur poenas dabit, que
 laetit potius, quam me. **N**eque uero uos moueat,
 si quidam iactitant, me quoq; non abhorcere a
 legis obseruatione, qui serpenumero **I**udaeus factus
 sum **I**udaeis, ac **T**imotheum circumciderim, **C**om-
 pulsus id feci, atq; identidem reclamans, illique
 tum temporis cessi, quo neq; periculi multum

Ego confido
 in uobis

Qui autem
 conturbat

Ego autem
fratres,

adhuc uidebatur imminere, si fecissem, et grauis
tumultus, si fecissem. Nunc diuersa temporis ratio,
diuersum consilium postulat. Postremo aliud est
pati circumcisionem, aliud predicare circumcisionem.
Passus sum, ut Timotheus circumcideretur: nunquam
docui oportere circumcidi. Ita frequenter cum
Iudæis agens a uetitis lege cibis abstinui, nunquam
prescripsi cuiquam ciborum delectum. Immo contra
docui, nihil referre quibus cibis uescaris, modo so-
brie cum actione gratiarum. Erat tempus cum
nonnihil dandum esset inuincibili persuasioni Iu-
dæorum, nunc quando satis eluxit Euangelium,
et pertinacibus animis hoc agunt Iudæi, ut gētes
etiam in suam pertrahant superstitionem, neque
rectum est, neque tutum uacillare, sed libere fronte
predicandum est, cessasse legem Mosaicam, am-
plectendam omnibus libertatem Euangelicam.
Nam si uerum est, quod isti dictitant me circumci-
sionis autorem ac præconem esse, quid igitur est,
cur me Iudæi tam obstinatis odijs in hodiernum
usque diem persequuntur? Nam hinc omne gētis
odium in me, quod sic predicem euangelium xpi,
ut doceam cessare legem Moysi. Illi putant se
pluris habendos apud omnes, si Iudaici ritus ad-
miserentur Christo. Nunc discruciantur inui-
dia, quod omnibus per fidem ad eam gratiam

admissis, ipsi circumferunt inutilem circumcisi-
Ataq; hæc præcipua causa, cur iam pridem obsti-
 tis animis mihi perniciem struunt, quod per
Christi crucem omnibus pollicear perfectam sa-
 lutem, absq; circumcisiōis præsidio, **Q**uod si
 circumcisiōem adhuc prædico, quemadmodum
 quidam calumniantur, cur non cessant me lu-
 dæi persequi, cum sublata sit causa, cuius gratia
 fueram illis inuisus? **M**ihi credite **G**alatæ,
 semper eadem fuit, et futura est mea prædicatio,
Videte, ut fides uestra itidem sit eadem, **T**antum
 enim abest, ut assentiar istis, qui circumcisiōem
 docent, ut si non queant à sua lege distrahi, dis-
 trahantur penitus ab **E**uangeliij consortio, po-
 tius quàm uos labefactent, et à recto statu sua
 persuasione dimoucant, **S**i tam pertinaciter placet
 istis circumcisio, faxit **D**eus ut non solum circun-
 cidantur, uerum etiā prorsus abcidantur, ut
 assatim habeant, quod amant, **P**ræstat illos pe-
 rire solos, quàm alios tam multos in ruinam
 secum trahere, **F**ruantur sua pudenda seruitute,
 si ita collubritum est ipsis, **N**os fratres non in
 seruitutem, sed in libertatem estis uocati p **E**uan-
 gelium, **N**eq; quicquam aliud restat, nisi ut ca-
 ueatis, ne libertatem acceptam per **C**hristi spm,
 per occasionem accommodetis ad carnis cupi-

*Ergo euacua-
 tum est*

*Utinam et
 abcidatur*

Omnis enim
lex

Leuiti. 19.

ditates. **N**am ita sublata est seruitus legis, ut
in huius uicem successerit charitas Evangelica,
quæ plus impetrat à uolentibus, quam lex excul-
pebat ab inuitis. **N**ec tamen dominatus aut ser-
uitus est inter amantes, inter quos mutuum est
obsequium. **L**ex non præcipit, ut pro capite amici-
tuum caput opponas, ut tuum defraudans geni-
um, fratris inopia subuenias, ut firmus infirmo,
doctus indocto, melior deteriori obsecundes, et tñ
hoc imperat charitas, quæ sic ubiq; dicat, quid sit
agendum, ut ultro facias, quod dictauerit. **P**orro
quod lex tot præscriptis, tot muneris non efficit, id
compendio sola præstat charitas, totius legis vim
ac summam in sese complectens. **S**iquidem q̄cqd
uerbosissima lex innumeris præceptis conatur
efficere, id totum unico breuiq; sermone impletur,
nimirum hoc, quem legimus in **Leuitico**, **Dilige**
proximum tuum sicut teipsum. **P**roinde si mu-
tua charitate conglutinabimur inter uos, mu-
tuis officijs omnes fulciemur, mutuis obsequijs
adiuuabimur. **R**ursum si, quod inter carnales
fieri solet, mutuis odijs inter uos dissidentes, nō
solum non subleuatis alij alios, uerumetiam ob-
trectationibus mordetis inuicem, nec mordetis
modo atq; arroditis, uerumetiam, quod imma-
nium est ferarum, deuoratis, quod quidem in

uobis est, etiam atq; etiam metuendum est uobis,
 ne beluarum ritu uos inuicem laniantes, ad earu-
 dem exemplum mutuis uulneribus conficiamini,
Huc prolabuntur, qui **E**uangelicæ charitatis ex-
 perti hærent legi carnali, dum omnia suis commo-
 dis metuuntur, cum contra **C**hristiana charitas
 alienis seruiat commodis. **H**orum autem que dic-
 ta sunt, huc tendit summa, ut posteaquā exempti
 estis a seruitute legis **M**osaicæ, quæ carnalis est,
 iuxta spiritualem euangelicæ charitatis legem
 vitam agatis. **I**d fiet, si nec ceremonijs **I**udaicis me-
 tiemini iustitiam, et a carnis cupiditatibus tem-
 peraueritis. **N**on desieritis esse legi obnoxij, si per-
 seueretis esse obnoxij cupiditatibus. **P**roinde date
 operam, ut iuxta spiritus ductum vitam agatis,
 id si feceritis, abstinebitis ab his factis, ad quæ solli-
 citant carnis cupiditates. **E**t enim quemadmodū
 in uno homine corpus est crassum ac graue, anim⁹
 celestis et immortalis, utq; in eadem lege crassum
 quiddam est, quam dicimus literam, atq; ē diuer-
 so coeleste quiddam, quod spiritum appellamus. **I**ta
 in eodem hominis animo, uis quædam inest ad ho-
 nestā uocans; rursus altera huic diuersa, cognā-
 taq; corpori ac literæ, quæ nos ad diuersam uitā
 incitet. **I**nter has res perpetuum bellum est, dum
 caro spiritui, spiritus carni aduersatur. **C**aro coër-

ceri potest, prorsus opprimi non potest, quin in-
tatur aduersus spiritum. Quæ si uincat, fit a-
liquoties, ut cum iuxta spiritum expietat ea quæ
sunt pietatis, tamen superatus à carne faciat ea
quæ nouit esse fugienda. Quod si spiritus Chri-
uos impellit uolentes ad ea, quæ sunt honesta
piæ, nihil uicis in uos habet lex Mosai-
ca. Ac res quidem inuisibilis est spiritus, res in-
uisibilis caro, de qua loquimur in præsentia.
Neg tamē difficile est colligere, carnis arbitrio
seruiat aliquis an spiritus ductum sequatur.
Eiusmodi sunt fontes, eiusmodi sunt ea, quæ
proficiuntur à fontibus. Vita, mores, factaque
hominis testantur habitum animi. Ac ne de
dubijs, aut occultis in præsentia loquamur. Hæc
sunt quæ palam declarant hominem adhuc car-
ni seruire, etiam si baptismum adeptus sit, ac le-
gis seruitutem effugerit, adulterium, scortatio,
immundicia, lasciuia, simulacrorum cultus,
ueneficium, simultates, lis, emulationes, ira,
contentiones, factiones, inuidia, ebrietates, co-
messationes. His quisquis obnoxius est, quam-
libet baptizatus, tamen nondum uere liber est,
sed cupiditatum malorum seruus est. Nec est
quod uobis ob baptismum, aut cedita miracula
blandiamini. Olim præsens uos monui, ac

nunc rursus per epistolam denuncio, quicumque
 talia patrant, sedudentur ab hereditate regni
 coelestis. **C**ontra, qui uere liberi sunt, et spiritus
 arbitrio ducuntur, huiusmodi fructibus dignos-
 cuntur. **S**iquidem adsunt comites, charitas, ga-
 udium, pax, animi lenitas, benignitas, bonitas,
 fides, mansuetudo, temperantia. **H**ec qui suap-
 te sponte præstant, ijs nihil opus est adinuere
 legis stimulos, nam hos ipsorum innocentia
 liberos reddit à lege. **P**orro qui uere **C**hrī sūt,
 ut spirituales decet, carnem suam crucifixerūt
 cum suis uitijs et concupiscentijs. **S**iquidem p
 baptismum **C**hrīsto communimur, simulq; cum
 eo sepelinur. **N**on conuenit medios inter carnē
 et spiritum fluctuare. **S**i corpori uitā impartit
 spiritus, æquum est, ut corpus spiritus regatur
 arbitrio. **S**i nos uitam accepimus à spū **C**hrī,
 non à lege, iuxta spiritus eiusdem instinctum
 uiuamus. **S**i uere hausimus **C**hrīsti spiritum,
 huius fructus ædamus, ac procul absumus à
 carnis operibus. **N**e sumus inanis glīæ cupidi,
 huius gratia nos inuicem prouocantes ad cer-
 tamen, nobis inuicem inuidentes. **S**iquidem
 hac uitia frequenter obrepunt etiam ijs, qui
 pietatis studium profitentur, cum tamen sint
 præcipua pestis ueræ pietatis.

OSTENDI *Capitulum Sextum*
fratres, quo sit omnibus emendandum,
quicumque semel Christo dedere nomen,
Et tamen quando baptismus non aufert nobis,
ut homines simus, si quis fuerit per humanam
infirmiorem in culpam aliquam prolapsus,
uestre partes erunt, qui spiritu robusti, non ces-
sistis cupiditati carnis, ut hominem huiusmodi
blande leniterque restituatis, erigentes, ut resur-
gat, non seuis dictis proculcantes, ut desperet.
Hypocritarum est huiusmodi supercilium ac se-
ritia. Christi spiritus, quoniam cupit omnes
saluos fieri, mansuetudine pellit ad resipisce-
dum. Ac sepe flectit et humiles reddit lenis
fraternaque correptio, quos proorsus alienat iux-
gatrix austeritas. Lex Mosaiica sic corripit peccatum,
ut tollat peccatorem. Christiana charitas me-
detur vitis, non extinguit hominem. Quo me-
lior es, hoc clementius accommoda te fraternae
infirmiati. Ad id si te parum hortatur exem-
plum Christi, qui suos lenissime pertulit, donec
resipiscerent, saltem illud te adhortetur, quod in-
telligis fieri posse, ut in te recidant uices. Accidit
huic humanum quiddam, memineris et te ho-
minem esse. Huius lapsus te doceat, non tibi
fidere, non efferre cristas. Sic age cum lapso, quo

tecum agi cupias, si quid simile tibi uerisset usu.
Et homini potest usu uenire quicquid humanum
 est. **Q**ui uacillarunt impellentibus pseudaplis
 non sunt per seruitiam alienandi, sed per chari-
 tatem reuocandi ad pristinam firmitatem. **N**on
 fieri potest, ut illi uicissim iam robusti, uestre sub-
 ueniant inbecillitati. **Q**ui laborat sub onere,
 subleuandus est, non deiciendus. **Q**uare uicissim
 aliorum si alij baudabitis onera, tum uere pre-
 stabitis legem charitatis, quæ peculiariter **C**hristi
 lex est. **I**s cum nec peccatis esset obnoxius, nec af-
 finis esset peccandi periculo, tamen nostras ini-
 quitates ipse portauit, ac benignitate sua sanauit,
 non condemnauit austeritate. **N**emo sibi pla-
 ceat tanquam iustus, et hac fiducia despiciat fra-
 trem aliquo delicto præuentum. **N**am hoc ip-
 sum argumentum est falsæ iustitiæ, sibi iustum
 uideri. **P**roinde si quis sibi uidetur esse aliquid
 cum nihil sit, ipse sibi imponit. **N**ec enim ideo
 quisquam iustus est, quod alteri lapsso se præferat,
Nec ideo contaminabitur alieno commisso, si se
 demittat, ut lapsum erigat. **N**ec ideo bonus est,
 quod se conferat deteriori, **E**t suis quisque factis
 æstimandus est. **N**eminem tamen oportet suis
 factis fidere, sed explorandum, num quod recte
 facere uidetur, sit huiusmodi, ut probari **D**eo

possit. **Q**uod si te non remordet animus tuus,
ne gloriaris ob alienam imbecillitatem, sed ob tuam
firmitatem, et gloriaris apud te, tibi gratidans
de dono diuino, ne uero iactes apud alios, qui
eos despicias, qui tuum robur non assequuntur.
Succurre si potes: si non potes, suo illum iudici
relinquito. **N**ec delictum illius tuum diminuet
præmiu[m], nec tu pro alieno commissio plecteris,
sed apud Deum iudicem, sua cuius sarcina tollen-
da erit. **C**eterum quamdiu sumus in hoc sclo,
mutuis officiis nos inuicem fulcire debemus.
Atq[ue] ut eorum qui præcellunt dotibus partes
sunt, doctrina, consolatione, atq[ue] exhortatione
fratris imbecillitati succurrere, ita quibus
subuenitur, meminerint se non ingratos p[re]bere
de se bene meritis. **I**ta fiet, ut sit inter vos o[mn]i
bonorum communio, si qui doctrina ualent
euangelica, erudiant, erigant, fulciantq[ue] rudes,
atq[ue] hi uicissim de suis facultatibus imparti-
ant doctoribus ac monitoribus suis, ut officio-
rum fiat commutatio. **V**ideant autem qui
docent, ut digna Christo sint, quæ tradunt, et
Christi spiritum sapiant, alioqui præstat non
assentiri doctori. **P**orro qui perperam tradi-
ta doctrina euangelica, præmiu[m] accipit ab
eo quem instituit, hominem quidem fallit,

imò seipsum fallit, cæterum Deum non fallit.
 Quare moneo, ut sincere doceatis, nam Deus no-
 uridetur. Sed cuiusmodi sementem fecerit homo,
 huiusmodi quoque messem facturum est. Qui
 carnalem tradiderit doctrinam, pro carnali se-
 mente fructum demetet periturum. Qui uero
 spiritualem impartierit doctrinam, ex spirituali
 celestis doctrina mercedem adfundem referet,
 vitam æternam. Itaque perpetuum studium sit
 nobis, bene mereri de omnibus, nec unquam ces-
 semus à benefaciendo, siue gratos nanciscamur,
 siue ingratos, siue respondeat præmium ab hoibz,
 siue non videat. Nam suo tempore fructus con-
 tinget à Deo nunquam interiturus, proque tem-
 porarijs officijs merces reponetur æterna. Non
 semper erit sementis tempus, ueniet dies, cum
 neqz nostris benefactis, nec alienis subleuabimur.
 Quamdiu uersamur in hoc mundo, licet Deum
 benefactis demereri, licet alijs opitulari: In die
 iudicij nec benefactis locus erit, nec benemerē-
 di de quoquam facultas erit. Proinde dū tps
 habemus, utamur tempore, benemereri studen-
 tes, cum de omnibus, tum uero præcipue de ijs,
 quibus cum nobis religionis ac fidei contuber-
 nium est. Iudæus non agnoscit nisi suos, Chris-
 tianus ad exemplum Christi, de nemine non

cupit benemereri. **V**idetis **G**alatae, quantopere
mihi res cordi sit, qui tam prolixam epistolam
uobis ineapte manu scripserim. **A**gnoscat is no-
tulas digitorum meorum. **N**on est quod suspice-
mini subditiciam epistolam, tota mea est, mei
pectoris apud uos index. **F**acite ut haec plus pon-
deris apud uos habeat, quam pseudapostolorum
oratio. **E**t enim qui sunt huius animi, ut prius
habeant hominibus morem gerere, quam **D**eo,
hi pertrahunt uos ad circumcisionem, ut simul
et gentibus inuisi sitis, ob **C**hristum, et **I**udaeos
habeatis inuersos, ob praeputium. **J**udaei sunt,
et suae gentis odia metuunt, si **C**hristum absque
praeputio profiteantur, ueluti legem abolentes.
Si magis uerentur homines, quam deum, ma-
gisque ueniantur gloriam apud homines, quam
apud **D**eum. **M**etuumt ne sincera professio
crucis **C**hristi, persecutionem aduersus ipsos ex-
citet eorum, quibus **C**hristi nomen est inuisum,
ne parum gloriosi doctores habeantur, si propter
crucifixum nihil doceant. **R**eges enim simplici
legis studio faciunt ista, quemadmodum ego quon-
dam errans amore patriae legis, seruiēbam in gregē
Christi, quando ne ipsi quidem **I**udaei legem seruāt,
tamen si circumcisi sunt a maioribus. **S**ed abutū-
tur uestra simplicitate, uobis imponentes onus

circuncisionis, ut se de uobis iactiterent apud
 suos, quod ipsis autoribus ac magistris Iudaif-
 mum receperitis. **H**ac arte placare conantur
 inuidiam suorum, indigne ferentium, per Eua-
 gelium Christi, legem aboleri. **E**go nec Iudaeo-
 rum inuidia deterreor, nec gentium insectatioe,
 quo minus sincere praedicem Euangelium xpi.
Absit autem, ut alia quapiam de re glorier, qua
 de cruce domini mei Iesu Christi. **S**cio crucem
 huius probrosam esse apud gentes, uniuersa apud
 Iudaeos, in hac una tamen mihi satis est omne
 gloriam meam ponere, quem ne tantulum quide-
 iam tangit mundi gloria, utpote cui p baptismu
 in Christi corpus inuito, mundus mortuus est, &
 ego uicissim mundo, nec malis illius territor, nec
 commodis titillor, nec odium metuo, nec plausu
 moror, nec ignominiam formido, nec gloria affecto.
Christus mihi pro omnibus, et aduersus omnia
 satis est. **N**on huius professionem nihil refert cir-
 cuncisus uenias ex Iudaismo, an incircuncisus
 ex gentibus. **Q**uisquis enim in illius corpus p
 fidem cooptatur, ita repente transit in alium ho-
 minem, ut noua fiat creatura, eoque renasci dicit.
Facessant igitur humana discrimina. **Q**uisq;
 Christum profitetur, tantum hoc meminerit, qd
 Christianus est. **H**aec esto regula immobilis,

hanc quicumque sequuti fuerint, his pacem precor,
ac misericordiam precor: conuenit enim his idem
precari, quod **Dauid** precatur **Israelitis**, cum ait
in **Psalmis**, **Pax super Israel**. Verum duo sunt
Israelitarum genera. Sunt **Israelitæ** secundum
homines, sunt **Israelitæ** iuxta Deum. Non pro-
tinus uerus est **Israelita**, quisquis præputium
habet amputatum, sed qui mentem habet circun-
cisam, quique per fidem Deo fortis est. His igitur
Israelitis, quorum de numero et uos estis, opto
pacem ac misericordiam. Valeant autem falso
nomine **Israelitæ**, qui pertinacibus odijs decer-
tant aduersus euangelium **Christi**. Ne certe
nunquam dimouebunt ab hac sententia, Quod
prædicauimus, semper sum prædicaturus. Quare
super hac re nemo posthac mihi facessat nego-
cium. Tantum enim abest, ut ab euangelica
ueritate probris ullis, aut afflictionibus queam
diuelli, ut ignominiam ob **Christum** iniustam mihi,
ut carceres, ut uirgas, ut uincula et lapidationes,
cæteraque mala, quæ pro **Christi** nomine pressus
sum, ceu notas, stigmataque domini mei **Iesu xpi**,
mecum ubique circumferam in corpore meo, ueluti
trophæa quædam ostentans, ac gloriæ mihi du-
cens, quod quia licet, imitari merear **Christi** crucem,
quam prædico, Favor ac beneuolentia domini

nostri Iesu Christi semper adsit spiritui uestro
fratres, ut illius praesidio persistatis in Euan-
gelij sinceritate: Quod uotum, ut ratum sit,
faxit ille, cuius afflatu haec scribo.

*Paraphraseos D. Erasmi Roterodami in
Epistolam Pauli Apostoli ad Galatas finis,*

Reuerendissimo in Christo patri ac
domino, D. Laurentio Lampe-

gio S. R. E. T. T. S. Tho-
mae in Parione Cardinali, & R.
2 *Noties inconstantiam*

rerum humanarum intue-
or *laurenti* Cardinalicij
Ordinis non infimum decus,
uideor mihi proorsus Euripi-
quendam uidere, aut si quid Euripo instabili?
A deo uicibus irrequietis, sursum deorsum uol-
uuntur ac reuoluuntur, nec possunt eodem
in statu diu consistere, Cum ad summa uentum

est, recurritur ad relicta, donec rursus eo ueniat, ut à fastigio iam intolerabili cursum deflectere cogamur. Porro si quis mari conetur obsistere, aut huius cursum alio deriuare, nunquam id fecerit sine graui discrimine rerum, ingentisq; tumultu. Sic olim Romanorum monarchiam excepit democratia, aut certe oligarchia, quæ et ipsa tandem eo licentiæ processit, ut tribunus plebis ac dictatoribus foret opus: mox etiam Imperatoribus, quorû potestas in uniuersum euecta fecit, ut rursus pristini reipublicæ status desiderarentur. Sed infinitum fuerit, ad hunc modum conferre singula rerum genera, surgentium uicissim ac cadentium, florentium, iacentium, ac denique reflorescentium, nouaq; subinde specie repullulantium. Illud magis mirum, sacris etiam studiis, quæ maxime decebat sibi consistere, suas esse uices æstuarias. Olim credebatur philosophia Christiana, non disputabatur. Et pia simplicitas hominum, sacrorum uoluminû oraculis erat contenta. Nec egebat uariis præscriptis ultro prompta charitas, omnia credens, nusquam hærens. Mox Theologiæ procinui capeſſebant humanis instructi disciplinis, sed ferme his, quas hodie Rhetoricas uulgus ap

pellat, **B**aulatum magis ac magis adhiberi
 coepit philosophia; primum **P**latonica, mox **A**ri-
 stotelica. **C**oeptum quæri de multis, quæ uel ad
 mores, uel ad coelestium rerum speculationem
 pertinere uidebantur. **Q**uæ res primum uisa
 est propemodum necessaria, **A**t sensum eo succe-
 uit, ut plerique neglecta linguarum ac politio-
 ris literaturæ peritia, imò neglectis diuinis
 uoluminibus, in curiosis, superuacaneis, & im-
 modicis questiunculis, uelut ad **S**ireneos sco-
 pulos consenserent. **I**am ars esse coepit **T**heo-
 logia, potius quam sapientia, **T**heatrica uerius,
 quam ad ueram pietatem accommoda, **H**anc
 præter ambitionem, auaritiameq; uitiarunt
 et aliæ pestes, adulatio, contentio, ac supstitutio,
Quibus rebus ubi tandem eo uentum est, ut
Christus ille purus, propemodum esset obrutus
 humanis argutationibus, ac limpidissimi
 quondam euangelicæ doctrinæ fontes, **P**hiliste-
 orum scrobe oppleti, diuinæq; scripturæ certis-
 sima regula, nunc huc, nunc illuc detorta, uis
 seruiret affectibus, magis quam gloriæ **C**hristi,
 quidam pia certe mente conati sunt orbem ad
 pristinam studiorum simplicitatem reuocare,
 atq; a lacunis iam fere turbidis, ad uiuas illas
 ac purissimas scatebras reducere, **E**am ad rem

conficiendam, linguarum ac bonarum, ut uo-
cant, literarum cognitio uisa est in primis co-
ducere, quarum neglectu uidemur huc prolap-
si. Atq; hic protinus ingens tumultus in ipo-
terum confinio, dum altera pars nimium mor-
dicus tenet ea quibus assueuit; altera uiolen-
tius irrumpit, hosti, quam hospiti similior.
Ita utriusq; malo peccatur utrinq;. Sic olim
Euangelicæ doctrinæ uisum auersabantur
Iudæi, ueteri uino Mosaicæ legis assueti, et co-
tumeliam interpretabantur, quo prior illa lex
et perficiebatur, et ornabatur: ac nouitatem
habebant uisam, cum potius ad priscam ue-
tustatem reuocarentur. Porro sic fit, ut bene-
ficium uertatur in dispendium, cum et medicus
indementer, atq; incommode admonet remediū,
et ægrotus saluti consulentem pro hoste ducit.
Conueniebat magis, ut qui profitentur has
litteras, quæ uulgo laborant inuidia nouitatis
cum sint antiquissimæ, ciuilitate irreperent po-
tius quam hostiliter irrumperent: neq; statim
ueluti sexagenarios de ponte depellerent, sed
paulatim coalescerent noui hospites cum ue-
teribus colonis. Neque enim in hoc adhibentur
literæ politiores, ut aboleantur disciplinæ, quæ
cum maximo generis humani bono traduntur

in publicis scholis, sed ut purgatiores sunt, magisq; sobriæ, quàm hactenus fuerint apud quosdam. **S**it sane regina Theologia. **S**ed nulla regina tam potens quæ pedissequarum recuset officium. **A**b alijs admoneri se patitur, ab alijs comi, et ad suam gloriam pertinere credit, si famulas habeat quàm honestissimas. **Q**uod si qui bonarum literarum præsidio ueterem eruditionem studerit ornare, comiter et placide suum adhiberent officium, et hi, qui in pristinis studijs conseruauerunt, nec sibi, nec iunioribus inuiderent, sed novos aduenas in ciuitatis suæ consortium humaniter reciperet, futurum esset, ut utraq; res alteri sit, tum ornamento, tum usui futura, nimirum duplicato lucro, mutua commutatione bonorum. **N**unc dum nos inuicem luto conspergimus, uno dum inuicem nos lapidamus, perit utrisque suus fructus, et utraq; pars magno cum malo discedit. **I**n libellis, quibus alteros alteri lacerant, plus est conuictorum, quàm argumentorum. **I**n scholasticis diatribis plus est dentis, quàm eruditionis, plus conuictus, quàm iudicij: plus studiorum, quàm libertatis. **I**n sacris actionibus **E**uangelica doctrina, quàm oportebat esse purissimam, humanis affectibus uitiatur. **N**ec

cant, qui odiose uociferantur in hactenus re-
cepta studia, licet infantia. Sed grauius peccat,
qui consensu suggesto, unde solet audiri tuba e-
uangelica, Christi gloriam personans, seditiose
clamitant. Arcete liberos uestros a Græcis
litteris, hinc nascuntur hæreses. Ne tangite li-
bros illius et illius (neq[ue] enim a hominibus
temperant) qui corrigit præcationem diuinam
qui castigat canticum Magnificat, qui eni-
dat Euangelium sancti Ioannis. Adeste præ-
fecti, succurrite ciues, tantam pestem arcete re-
bus humanis. Quæ cum dicuntur apud im-
peritam multitudinem, quid fingi possit seditio-
sius? Si apud eruditos et cordatos uiros dica-
tur, quid insanius? Et tamen qui hæc pub-
lice faciunt, haberi uolunt Christianæ religio-
nis columnas. Nec interea perpendunt, quod
Christi doctrinam profitentes, dum incessunt
famam benemerentium, aut certe studentium
benemereri, ex diametro dissident ab eo quod
profitentur. Præterea non cogitant interim
operæ suæ fructum magna ex parte perire,
cum ipsis, tum populo, dum hisce rebus sibi
fidem abrogant apud auditores. Quis eni-
credat odium et similitatem præ se ferenti?
Et diuerso lucubrationes eorum, qui suis

uigilijs et studijs et ueræ pietati pro sua iurili
 consulere student, minore cum fructu leguntur.
Nisi parui referre putamus, integro animo li-
 brum sumas in manum, an inuimica persuasio-
 ne, aut certe imaginatione occupato. **P**ostremo
 pro semine euangelico, pessima Sizaria seritur,
 dissidiorum atq; odij, quæ ubi semel occupauit
 hominum animos, haud facile reuellitur. **N**ec
 facile quis credat, e quantulis scintillis par-
 latum gliscentibus quam ingens incendium
 sæpe nasci soleat. **N**ihil est autem in rebus hu-
 manis tam florens, quod non uertat in prauit
 discordia. **E**t eam nusquam magis uitatam
 oportuit, quam in studijs, præsertim sacris, q̃
 auctoritate præcipue tumultus humanarum
 cupiditatum sedari par erat. **Q**uid enim a-
 liud, quam pacem docet, qui **C**hristum docet?
Quod si contigerit salem esse insulsum, quid su-
 pererit, quo condiantur insulsa? **S**i lucem
 euangelicæ philosophiæ cupiditates obscurant
 humanæ, quid erit, quod discutiât animum nri
 caliginem? **Q**uis autem nescit bonam religio-
 nis nostræ partem pendere à studiorum ratione?
At nunc hanc quoq; uitæ nostræ paradysum
 sic suo ueneno uitiauit ueterator ille serpens,
 ut mihi non paulo præstabilius uideatur, quæ

uis hortulorum colere quam literas, uidelicet
cepis et caulibus plus allaturis fructus cul-
tori suo, quam ad lucernam uigilatis noctibus.
Sed iam dudum obmurmurat mihi tuus
animus. Quorsum tandem hæc tam multa?
Videlicet, ut tuo cuiusque similitudinem admonitus,
Leo noster **S. M.** circulum immortalis
lucæ gloriæ, quam feliciter orsus est, absoluat.
Iam pridem rem diuinam præstitit orbi **Chris-**
tiano, qui reges ac populos impijs bellis inter
se tumultuantes in concordiam redegerit, fortas-
se non minus insignie beneficium præstaturus,
si studijs quoque suam restituat tranquillitatem.
Res enim tam amaris odijs, tam uirulentis
linguis, tam cruentis conflictationibus agi-
tur, ut mihi nondum liqueat, maiore ne ma-
lo constiterit humano generi ille tumultus ar-
morum, an hæc dissidia studiorum. Quod se-
retissimus Angliæ rex **Henricus**, eius nris
octauus, una cum Achate suo **R. D. Thoma**
Cardinale Eboracensi: nec dubito, quin te quoque
consultore, præstita lucæ Britannicæ, id **Leo**
præstare debet Orbi terrarum: cui præsidet,
Christi uicibus fungens, cui nulla res magis
cordi fuit, quam concordia. Non opinor cuiusque
ueterum Regum aut Imperatorum titulum

speciosiore erectum fuisse, quam hic est nostro
Leoni positus, ut ferunt, **Leoni** X. ob pacē orbi
 Christiano restitutam, Quid quod hæc res nō
 solum generali quadam ratione ad illum per-
 tinet, ad quem pertinet, quicquid ad religiōis
 ac pietatis negocium pertinet, sed peculiāter
 etiam illius refert, ne quiduis quibuscumque li-
 ceat in linguas ac bonas literas, quibus ipse
 suo grauissimo iudicio tantum tribuit, ut tā-
 tis impendijs suis conducat iudicē, qui Ro-
 mæ profiteantur, sic existimans, urbi tot or-
 namentis indytæ, non mediocre decus hinc
 etiam accessurum, Nimirum perspicit pectus
 illius oculatissimum, linguarum cognitione
 non solum ad disciplinarum professionem esse
 necessariam, uerum etiam ad Christianæ diti-
 oris pomeria, uel propaganda, uel stabiliēda,
 Quod enim unquam regnum aut coadui, at
 diuturnum fuit absq; linguarum cōmuniū
 glutino, Iam ipse iudica, quantopere illius in-
 ter sit, si nouum testamentum, quod illius hor-
 tatu suscepi, quod eiusdem hortatu denuo re-
 cognoui, quod Christo et ipsi dicaui, licebit cui-
 us rabulæ indocto apud indoctos traducere,
 Be sane mei nominis iactura leuiter comouet,
 modo Christo suus constet fructus, **Leoni** sua

gloria, **Q**uod si ratio sarcinenda concordiae
queritur, ita rem confici facillime posse arbitror,
si per illius oraculum edicatur, ut suam
quisque professionem orniet efferatque, citra contu-
meliam alienae, ut utrinque coërceatur lingua
calamitatis rabies, potissimum ab his, quos magis
debet haec moderatio, **Q**uod si quid dissentietur,
ut est frequenter, quemadmodum in palatis,
ita et in uirginis quoque dissensio, omnis conten-
tio intra ciuilem conspectum consistat, in rabie
ne exeat, **P**orro si quid ad fidei sinceritatem mag-
nopere pertinebit (neque enim huc obtorto collo
pertrahenda sunt omnia) primum res agatur
per eos, qui uere norunt fidei mysteria: deinde
qui non sunt tales, ut sub praetextu fidei suum
agant negotium, postremo ut res moderatis
iudicijs, non seditiosis clamoribus agatur, **N**eque
enim omnibus fortasse libet, quorumlibet arbi-
trio Christianos esse, **H**aec non dubitabam, quin
tibi facile persuasurus essem, cuius eruditus
candor, et eruditio candida, non sum nescius, quam
abhorreat ab omni uirulentia, **N**ec difficile
T. X. D. persuadebit **S. D. N.** leoni, siue quod
is te ob eximias dotes tuas optimo iure facit
plurimum, siue quod ipse suoapte ingenio ad pacem
et concordiam iure propensus est, **H**uius opella

quam petimus, si parum iustum uidetur p-
 mium, quod omnibus seculis tota literatorū
 cohors **Laurentij Campegi** nomini laudibz
 uehet, en addo et ipse meo nomine quaecūq;
 auctarium, Paraphrasin in quinq; Paulina
 epistolas, quas ex omnibus illius germanis
 reliquas hoc impetu proximo absolui, Neq;
 enim ordine labor hic mihi peractus est, nec eode
 tempore, nec eodem impetu, Ita factum, ut alias
 partes alijs dedicarim, **M**ihi bona spes est, hoc
 certe uicturum opus, utpote, quod probatur et
 ab ijs, qui uelut ex professo nostra omnia solet
 arrodere, Simul autem iustum est, fidem meam
X. T. D. obstrictam, aliqua saltem ex parte li-
 berare, Neq; enim excidit, et quantum debeam
 inaudita tuae humanitati, et quid illi per lite-
 ras sum pollicitus, Hunc igitur arrabonem
 boni consules, Opusq; corrasero, unde summa
 quoq; resoluam, **B**rugis à coena hac oratione
 (memini) dimisit me **X. T. D.** quaecūq; aula
 habitura esset **L. Campesium** considerem esse
 illic amicum ex animo bene uolentē **Erasmio**,
 At ego uicissim quaecūq; tellus habitura esset
Erasmi illic **X. T. D.** credat esse mancipiū
 sibi deditissimum, Bene ualeat **X. T. D.** Iouani
 Nonis Februarij Anno J. S. 19. **XXX.**

**In Epistolam Pauli Apostoli ad Ephe-
sios Argumentum per Etas-
mum Roterdanum.**

Ephesus metropolis quondā
erat Asiæ minoris, ciuitas sup-
stitiose dedita cultui dæmonum,
et præcipue Dianæ, unde et in
Actis Dianæ neocoros dicitur,
non illius uenatricis, cui poëtae sagittas et ar-
ma tribuunt, sed multimammæ, quā Greci
polymaston appellant, quam uolebant omnium
animantium esse nutricem, ut indicauit Hiero-
nymus. Nam de templo Ephesiæ Dianæ,
toto orbe celebratissimo, passim etiam ethnici
meminere scriptores. Hos curiosarum artium
tenebat studium. Unde legimus, ad prædicationē
Apostolorum magicos libros ab eis cōportatos
igni traditos fuisse, et supputato precio, corruptum
fuisse quinquagies mille nummum argenti,
sicuti refertur in Actis cap. 19. Ut igitur a tā-
tis erroribus illos abduceret, triennium apud
illos egit: nihil interim non faciens, quod ad
illorum salutem conducebat, magno studio re-
clamantibus et obstrepentibus multis, sicut

ipse testatur alicubi, ubi et bestiis obiectus est:
 quemadmodum ipse memorat in secunda ad
 Corinthios eplā. **E**t discedens, **T**imotheū apd
 eos remanere iussit, **A**bundabat autem ea ci-
 uitas, ut curiosis et magicæ deditis, ita doctis-
 simis viris, **U**nde **P**aulus, ut ad omniū mo-
 res et ingenia sese attemperat, de daemonibus
 ac spiritibus crebro meminit, bonorum ac ma-
 lorum differentiam indicans, **A**d hæc retrusa
 quædam aperit, **N**ec enim est ulla epistola,
 quæ tam abditos habeat sensus, ut ob hæc po-
 tissimum **P**etrus scripsisse uideatur, **S**icut et
 charissimus frater noster **P**aulus secundum
 datam sibi sapientiam scripsit uobis, sicut in
 omnibus epistolis loquens in eis de his, in quibus
 sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti
 et instabiles deprauant, sicut et cæteras scrip-
 turas, ad suam ipsorum perditionem, **H**os
 igitur, quoniam in fide perstiterant, hortat
 ut pergant, et ad perfectionem proficiant, cō-
 monefaciens cuiusmodi fuerint, cum uitis
 addicti seruirent impijs spiritibus, et quales
 nunc facti sint, in siti **I**hristo, docens interim
Euangelijs gratiam consilio diuino, licet **I**udæ-
 is promissam, in gentes quoque recte ppagatā,
 et huius muneris se ministrum à **D**eo institutū,

Quoniam autem scripsit e carcere, hortatur
ne deiciantur animo, ob ipsius afflictiones,
uetum eas potius sibi gloria ducant. **H**æc
agit capite primo, et secundo, In cæteris tribus
uitæ formam illis præscribit, demonstrans
quid sequendum, quid fugiendum, quæ officia
maritorum in uxores, uxorum in maritos, quæ
parentum in liberos, liberorum in parentes:
quæ dominorum in seruos, seruorum in dños.
Scripta est Epistola ab urbe Roma per Tychi-
cum diaconum, cuius meminit in calce, fide-
lem ministrum eum uocans. **A**mbrosius ad-
dit scriptam e carcere, cum Hierosolymis Ro-
mam deductus, sub fideiussore degeret extra
castra in suo conducto. **Argumenti finis.**

**Paraphrasis Epistolæ Pauli Apostoli
ad Ephesios, per Erasmus
Roterodamum.**

P. **A**ulus legatus nō Mōsi,
aut ullius hominis, sed Iesu
Christi, cuius ago negociū,
legatus autem nō ineapte
occupatione, aut hominū
delegatione, sed authoritate

iussus Dei patris, qui me per filium suum iussit
 Euangelicæ doctrinæ inter gentes esse præconem,
 hanc epistolam scribo omnibus qui viuunt Ephe-
 si: et ita viuunt, ut et ab huius mundi uitijs
 ac sordibus sese tueri studeant immunes, et syn-
 cero pectore credant euangelio Iesu Christi, non
 aliunde sperantes innocentia sanctimonieque
 præmium, quam unde sumpserunt exemplum:
 nec ab alio præstolantes felicitatis suæ summam,
 quam unde profectum est exordium, **I**nterim
 opto uobis, non quæ solent ijs, qui felicitatem
 suam huius mundi præsidijs nectuntur: sed
 opto, ut Deus autor bonorum omnium, quæ
 iam patrem etiam nostrum appellare possumus,
 non solum ob id quod ab eo conditi sumus, ue-
 rum multo magis, quod in siti corpori Christi
 cooptati sumus in ius filiorum, indies auge-
 at in uobis suam beneficentiam, qua gratis
 uos a pristina uitæ conuulsis assertos, ex im-
 pijs fecit innocentia iusticieque cultores, ues-
 tramque concordiam tueatur, ut inter uos si-
 tis unanimis; et semel Deo reconciliati, caue-
 atis ne iterandis peccatis, rumpatur inuitum
 cum illo foedus, idque per Iesum Christum illius
 filium, per quem, et qui cum nobis largitur
 omnia, quem merito dominum nunc posthac

Gratia uobis
 et pax

Pax

Et dominum
 Iesu

appellabimus, postea quā præcio sacrosancti
sanguinis illius, assertos a tyrannide diaboli,
sibi nos vindicauit, et ab illius seruitute emā-
cipatos in suum ius asciuit. **Felix** seruit⁹ qua
conglutinamur Christo. **Neq;** casu contigit
hoc nobis, neq; merito nostro. Sed omni gene-
re laudis ferendus nobis est Deus, et idem pat^r
domini nostri Iesu Christi, qui gratuito fauorē
omnem benignitatem in nos effudit: non solu
impartiens nobis hæc, quæ ad huius uitæ u-
sum, quæq; ad corporis præsidia pertinent, ue-
rumetiam eas dotes, quæ ad animi salutem
et ad uitam faciunt immortalem, quæ uita
nos manet in coelis, idq; per Christum, p^r quē
pater nobis aperuit aditum ad superos. **Ne**
uero quærat aliquis, unde hic tantus fauor,
unde tam inaudita beneficentia? Sic illius bo-
nitati æterno consilio decretum erat, etiā ante
quā orbis conditi fundamenta iacerentur.
Iam tum delegerat nos, ut per filium suum, per
quem et condidit, et gubernat, et restituit uniuersa,
abolitis pristina uitæ uitijis, efficeremur scī
et inculpāti, non solum apud homines, sed etiā
apud ipsum Deum, qui ex occultis animi affecti-
bus æstimat hominem, idq; non metu Mosaicæ
legis, cuius seueritas ad hoc reperta est inefficax,

sed Evangelica fide et charitate, quæ plus
impetrat à uolentibus, quàm lex extunde-
bat à coactis. Non est autem perfectum officium, quòd
à seruis extorquet metus mali, aut ira domini,
sed quod à filiis impetrat ultronea charitas pi-
etasq̃. Id nostris uiribus præstari non poterat,
nisi ille æterno suo decreto sibi nos adoptasset
in uicem et ius filiorum, idq̃ per Iesum Chrm̃,
cui sic nos conglutinauit per fidem et charitatē
ut illius membra facti, sumus uiuum cum illo,
per cuius consortium consequimur, quod nostris
meritis non debebatur. Non est quod hinc no-
bis quicquam laudis tribuamus. Sic illi pla-
cuit, qui natura bonus est, quo gratuitam
suam in nos beneficentiam redderet orbi magis
illustrem ac dilucidam. Nos quod ad nostras
uices attinebat, nihil aliud esse poteramus,
quàm inimici Dei, serui reprobis: sed ille per eū,
quem ineffabiliter diligit, nos sibi reconciliauit,
et ex odio dignis seruis, filios fecit gratos et cha-
ros. Quamdiu sceleribus obnoxij membra
eramus diaboli, non poteramus nec amare
Deum, nec ab illo diligi. Ceterum ubi charissi-
mus illius filius, sacrosancti sanguinis sui
precio nos redemit à seruitute uitiorum, sibiq̃
ceu membra conglutinauit, non potest nō amare

pater, quos filij consortes esse uoluit. Inestimabile beneficium, sed sic uoluit opulenta largitas optimi Dei, quæ cum nusquam non prouit sese, tunc uero in nos peculiariter etiam exuberauit, dum æternæ uoluntatis suæ arcana, tot iam seculis orbi celatum, nunc nobis tanquam propicius pater filiis suis aperit, quod nosse summa sapientia, summaq; prudentia est, longe præstantior ea, quæ hactenus cæteris mortalibus antecelluistis, humanarum disciplinarum eximie periti. Arcana naturæ puestigat humanum ingenium, nec tamen protinus beatos reddunt peruestigata. Hoc arcanum nulla mentis humanæ ratio poterat assequi, ni Deus ipse nobis aperuisset, et cognitum ad ueram felicitatem adducit. Quod si quis roget, cur hoc tamdiu celatum, nunc demum aperiat: nihil habeo quod respondeam, nisi qd sic uisum fuerit illius optimæ menti, quæ nihil potest uelle, nisi quod optimum est, cum sit ipsa bonitas. Quod nobis nunc nouum est, apud illum nouum non est. Quod nunc misso filio patefecit orbi, hoc ab æterno decretum erat patri et filio: uerum id certo et inenarrabili consilio secretum et abditum esse uoluit, donec impleretur tempus ab ipso præfinitum, huic

arcano mortalibus aperiendo: quo iam aboli-
 tis superiorum temporum dispendijs, per quæ
 felicitas frustra quærebat, alijs per observa-
 tionem legis **M**osaicæ, alijs per studium phiæ,
 alijs per supersticiosam religionem cultumq;
 demonum, summa cunctorum, quæ ad uerā
 innocentiam ueramq; beatitudinem ptinent,
 conferretur in unum **C**hristum, extra quem
 nihil iam esset cuiquam expetendum, cum ab
 hoc unico fonte peti posset, quicquid bonorum
 uel cælum habet, uel terra, **H**unc enim pater
Deus caput omnium esse uoluit, ab hoc uno
 uoluit omnes pendere, ab hoc sperari, quicquid
 uere sit expetendum, huic acceptum ferri, quicquid
 nobis sua benignitate largitur, **P**er quem et
 nobis contigit tanta felicitas, ut in sortem et
 hereditatem immortalitatis adoptaremur,
 non ex nostris meritis, sed quoniam ad id olim
 destinati fuerimus decreto illius, cuius arbi-
 tratu, cuiusq; ui geruntur, ac temperantur
 uniuersa, consilio nobis inscrutabili iuxta uo-
 luntatem illius: qui cum sit optimus ac sa-
 pientissimus, non potest uelle, nisi quæ sunt
 optima et sapientissima, **S**ic autem illi uisum
 est, ut nullis nostris meritis, sed gratuita illius
 benignitate uocaremur ad hanc hereditatem,

Christique consortium, nos qui innotui propheta-
tarium uaticinii quodammodo spem tuam
fixeramus in Christo nobis promisso etiam
antequam illucesceret **E**uangelij ueritas,
quo beneficium hoc non ascriberetur obser-
uatore legi **M**osaicæ, sed tota laus redundaret
in gloriam bonitatis diuinæ: cui sic uisum
est, ut hæc per filium suum nobis gratis lar-
giretur. **N**ecq; uero soli nos **I**udæi uocati su-
mus ad promissum **C**hristi consortium, qui
diffisi **M**osaicæ legis umbris, ueritatem eua-
gelicam sumus amplexi, unde ueram spera-
mus salutem, etiam citra legis præsidia: qui
et uos licet incircumcisi, tamen postea quam
eidem credidistis **E**uangelio, ad idem **C**onsortium
estis adoptati. **N**ecq; enim circumcisioni debe-
mus, quod ad immortalitatis spem recipim;
sed credulitati, quæ si uobis est cum **I**udæis
communis, quid est, cur à beneficentia **D**eï si-
tis alieni? **A**mputata præputij pellicula,
signum est, quo **I**udæum ab ethnico dignoscas.
At **E**uangelij signum latius patet, neq; cor-
pori imprimitur, sed animo. **H**oc ex æquo ob-
signatur omnes, cuius cuius nationis fue-
runt, qui doctrinam euangelicam amplecten-
tes credunt illius promissis. **R**ogabit q̄spiam,

quodnam hoc signaculum, quod **C**hristianos
discernat ab impijs. ~ **V**icinitum spiritus sc̃s
et affectus non seruilis, sed qualis esse solet in
pijs filiis, qui hoc agit in nobis, ut toto pectore
fidamus **E**uangelijs promissis, etiamsi hic no-
dum appareant. **S**iquidem hereditas, in qua
sumus insiti, non tota praeſtabitur, nisi cum
erit corporum resurrectio: sed interim tamen
spiritum suum nobis impartit, cœu pignus et
arrabonem promissæ hereditatis. **H**oc signo
certi sumus, nos à **D**eo pro filiis haberi: neque
dubium est, quin is sibi vindicaturus sit suos,
quos filij sui morte redemerit. **C**upit etiam di-
uina benignitas quàm plurimos lucrifacere;
cupit suam magnificentiam quàm maxime
notam et illustrem esse mortaliū generi:
quæ quo latius patuerit, hoc à pluribus præ-
dicabitur. **Q**uoniam **I**udæi peculiariter erant au-
reæ **D**eo, quod hos ex **E**gyptiorum seruitute li-
berasset. **S**ed parum erat in una gente celebra-
ri **D**eī bonitatem: uult ab omnibus prædicari,
cum omnes à peccatorum seruitute gratis
redemerit, idq̃ existimat ad suam gloriam p-
tinere, si non **I**udæi tantum, sed omnes totius
orbis nationes per fidem euangelicam par-
ticipes fiant salutis. **H**as ob res nihil equide

timor in uobis circumcisionem, cum uideā
manifesta iudicia salutis **E**uangelicæ: pri-
mum, quia fiduciam urā collocastis in do-
minio Iesu: deinde charitatem uere **C**hristia-
niam declaratis erga scōs omnes, **C**hristi
membra, **P**roinde non desino grās agere
pro uobis, **P**acit enim hoc **E**uāgelicā pietas
ut alienis bonis, non secus atq; nrīs gra-
tudemur, semperq; urī mentionem facio
in præcibus meis, quibus quotidie **D**eum
interpello, pro prouehēdo euāgelij negocio,
ut is qui ex æquo est **D**eus omnium genti-
um, atq; etiam **I**esu **C**hristi, iuxta naturā hu-
manam: unde et **C**hristus habet, ut sit **D**eus,
cui tanquam auctori, fortig; bonorum om-
nium gloriæ summa debetur, magis ac ma-
gis impartiat uobis arrabonē, de quo dixi,
spiritum suum, qui mentibus urīs inspiret
coelestem hanc sapientiam, et huius arca-
ni cognitionem, ut agnoscatis eum, qui lar-
gitor est unicus salutis, eumq; interim quo-
dammōdo cernatis oculis, non quidē corpīs,
sed cordis ac mentis, fidei luce perspicacibus,
quibus ea quoq; cernuntur, quæ futura sūt,
quæq; crassius oculis cerni non possunt, quo
scire possitis id, quod nulla humana docet

philosophia, quam foelix sit hereditas, ad cuius
 spem ille uos asciuit, quantaq; dignitas
 huius opulentissimæ hereditatis, quam ac-
 cepturi sunt sancti, quantaq; sit amplitudo,
 quamq; eximia magnitudo potentia illius:
 quam et nunc declarat in nobis, quæ uis qua-
 dam occulta et ineffabili, sic à uetere instituto
 transformauit nos, ut ceteris omnibus spre-
 tis, illi soli fidamus, conceptisq; his quæ uide-
 mus, ea speremus ab illo, quæ non uidemus:
 et ante palam declarauit in capite nostro xpo,
 quem potentia sua è mortuis reuocauit ad
 uitam immortalem, tantumq; habuit hono-
 ris, ut eum collocaret sibi ad dexteram in regno ce-
 lesti, prælatum omni reliquo principatui, po-
 testati, uirtuti ac dominationi: aut si quod
 aliud est dignitatis potentiaue nomen quod
 dici possit, his etiam quæ dixi magnificētius,
 siue in hoc seculo, siue in futuro, ut præsideat
 non solum rebus omnibus corporeis, ac terre-
 nis, uerumetiam spiritualibus, ac celestibus,
 Ad eo citra omnem exceptionem, omnia subiecit
 pedibus illius. Atq; quo certiores nobis faceret
 spem, nos quoq; uenturos ad huius gloriæ con-
 sortium, eundem sic uniuersis rebus prælatum,
 uoluit esse caput toti gregi credentium, qui sic

Christo cohaeret, ut capiti totum corpus ~~cohaeret~~,
coniunctitur, nec alterum ab altero potest diuelli.
Porro capitis gloria membris item ceteris
communis est: quibus sic praesidet caput, ut
sua bona transfundat in singula. Nec corpus
absolutum est, nisi caput accedat: et capiti ui-
detur aliquid desiderandum, nisi corpus omnibus
membris consummatum accesserit, in quo sin-
gula sic suas dotes transfundit Christus, ut idem
impleat omnia, iamque totus et integer uiuat,
ac regnet adglutinatis sibi membris omnibus.

A TQVE *Capit. Secundum*
illud mihi uidete, quomodo pater,
quod in Christo completum est, ac
post in uobis complendum, iam rursus in uobis
quodammodo praestare coeperit. Christus mor-
tuis est et reuixit, nunquam posthac moritu-
rus. Non erat ille quidem obnoxius peccato,
sed tamen ob corpus assumptum mortalitati
erat obnoxius. Porro ut peccatum mors quodam
est animi, aeternae mortis praeludium, sic immo-
centia uita quaedam est animi, aeternae uitae
primordium. Vitae autem huius princeps est
deus, spiritum suum nobis impartiens. Mor-
tis autor est diabolus, habens et ipse suum spiritum,
quo afflati rapiuntur ad huius mundi com-

moda, nimirum diffisi promissis aeternae vi-
 tae, **C**hristus mortuus est ob nostra commissa,
 et reuixit, ut nobis fidem faceret immortalita-
 tis futurae. **A**d huius uterum imaginem uos
 quoque per baptismum insiti **C**hristo, mortui es-
 tis peccatis, ac uitis uestris: in quibus dum ma-
 le uiueretis, uere fuistis mortui, nihil amantes
 nisi mortiferas bonorum umbras, quibus hic
 mundus ad tempus imponit his, qui carent
 spiritu **D**eī, sed aguntur spiritu satanae, cui nunc
 uterum tyrannus est permissa in hunc aërem
 inferiorem. **H**uius, inquam, spiritus, et ipse
 uim quandam suam exerceat, in his qui diffisi
 promissis euangelicis, summam felicitatis collo-
 cant in rebus uisibilibus, ac fluxis: nec audiunt
Deum patrem ad ueram felicitatem inuitantē,
 inuolentes impio, crudelique seruire dño, cui quon-
 dam seruistis: at non uos tantum, uerum nos
 etiam omnes. **Q**uanquam etiam lex nos ar-
 ceret a cultu simulacrorum, tamen omnis ui-
 ta erat contaminata cupiditatibus noxijs re-
 rum corporalium, quatum arbitrio uiuebant,
 facientes non ea, quae dictabat spiritus ille coe-
 lestis, sed quae uia mens turpibus affectibus
 dedita nobis dictabat. **Q**uibus rebus fiebat,
 ut quemadmodum qui **C**hristo per fidem ad-

glutinantur, pertinent ad hereditatem filijs
obedientibus promissam; ita nos uelut immo-
rigeri filij, ad diuersam hereditate ptineremus:
nimirum eius consortes, cui nos iungemur.
Ea est mors eterna, quae debetur impijs. Huic
igitur eramus et nos addicti, quemadmodum
ceteri, quod quidem ad nos attinebat. **N**ostre
sponte nosmet illi addixeramus, nec erat uirum
nostrarum explicari ab ea seruitute longe mi-
serissima. **M**ortem nostram audistis, exitum au-
distis, sed unde vita, unde salus. **N**aud quicquam
ex nostris meritis, nec ex legis **M**osaicæ beneficio.
Unde igitur. **N**imirum ex gratuita largitate
Dei patris, cuius tam opulenta est benignitas,
tantamque pietas erga genus humanum, ut non
solum non animaduertit in nos, sicut eramus
commiserati, uerumetiam cum essemus mortui
propter peccata nostra, una cum **C**hristo reuocauit
nos ad uitam. (non erat, inquam, hoc meriti
nostri, gratuitum est quod donat) neque tantum
reuocauit ad uitam cum filio, uerumetiam
euexit nos ab his humilibus rebus ad coelestia,
atque ibi nos collocauit per **C**hristum Iesum, per
quem habemus communiter, quicquid habet ille,
caput nostrum: ac nunc spe possidemus, quicquid
innox sumus re ipsa possessuri, Idcirco ita uisum est

illi, quo tempore resurrectionis, cum appare-
 bunt illius promissa, dedaret cumulatissimā
 beneficentiam suam, quam pro sua gratuita
 benignitate uoluit effundere in nos, non ob
 benefacta nostra, sed ob merita Christi Iesu, **Sep-**
 erum iterandum est, quod oportet altissime
 infixum esse uris pectoribus, **Gratuitū** est,
 inquam, quod ab exitio, quo tenebamini, sa-
 lutem estis consequuti, ne uos occupet quo-
 rundam **Iudaeorum** error, qui seruandis Mo-
 saicae legis praescriptis, sibi primum salutem,
 Vos fidei debetis uestram salutem, qua credi-
 distis **Euangelio**, atq; eam ipsam non est quod
 uobis arrogetis, **Prior** ille dilexit uos, et attrac-
 tis dedit, ut ipsum redamaretis, **Idem** gra-
 tis fidei donum infudit, per quam depulsa
 caligine, cerneretis ueritatis euangelice luce,
Illius igitur munificentiae totum est ascri-
 bendum, nec est quod quisquam hinc, tanquam
 de suo gloriatur, **Quod** conditi sumus, **Deo** de-
 bemus, **Rursum** quod per fidem ac baptismū
 renati sumus, ac ueluti rursus alia ratione
 conditi, semoti a consortio parentis **Ad** picto-
 ris, et insiti **Christo**, innocetiae principi, ut
 posthac huius ope atq; exemplo uacemus
 officiis uerae pietatis, positoq; uetere homine,

novum hominem novis actionibus præste-
mus, adeoque huiusmodi diffimiles sumus, ut merito
neget quis eosdem esse. **N**am ideo nobis **D**eus
per evangelicam doctrinam ostendit primum
immortalitatis, ut ad eam innocentia vitæ,
recteque factis evitamus. **N**ec enim ociosa res
est fides evangelica, sed comitem habet indivi-
duam charitatem, quæ plus officiorum im-
petrat ab ultroneis, quam ulla præscripta legis
extundere queant à coactis. **N**on vobis im-
ponitur iugum legis **M**osaicæ, sufficit una
lex **C**hristianæ charitatis ad omnem officiorum
functionem. **N**ec **I**udæi suæ legi debent hanc
salutem, sed vos tamen hoc magis debetis di-
vinæ beneficentiæ, quo longius abfuistis à
cultu **D**eï, veraque religione. **P**roinde quo ma-
gis intelligatis, quantum debeat largitati
divinæ, quod nunc tales sitis, meminisse debe-
tis, quales aliquando fueritis. **P**ratibus enim
aliquando gentes, certe iuxta copalem generis
distinctionem, quas **I**udæorum natio, carnali
et quæ manu fit, circumcissione glorians, igno-
minioso vocabulo præputiatis appellat, pro
profanis et abominandis ducens, et existimans
hanc felicitatem, etiam olim prophetarum oraculis
promissam, ad se peculiariter pertinere: nec in-

telligenis eos deum apud Deum immundos
 haberi, qui mentem habeant incircumcisam, **Sed**
 etatis uos id temporis, corporibus simul atque
 animis incircumcisus, hoc **Iudæis** abiectiores ac
 deploratiores, quod **Christum** uobis nec sperabatis,
 utpote prorsus alieni à iure consortioq; gentis
Iudaicæ, cui peculiariter ille uidebatur, promif-
 sus, extorres à pactis Dei, quibus ille pollicitus
 fuerat, cum **Abrahæ** gentis auctori diceret: **Per**
 semen tuum benedicentur omnes gentes, **Nec**
 uidebatur ulla spes reliqua seruandi uestri, cum
 demonum cultores in hoc mundo uetum Deum
 ignoraretis, cum illi Deum suum appellarent, et
 ille uicissim eos suum populum diceret, **At** sim-
 ularq; effulsit euangelij ueritas, rerum uices in-
 uertit **Christus**, efficiens ut uos qui quondam
 uidebamini nihil ad Deum pertinere: nunc si-
 tis illi coniunctissimi, non per circumcisionem
 præputij, sed per sanguinem **Iesu Christi**, cuius
 præcio liberi à peccatis uitæ pristinae, Deo patri
 fuistis reconciliati, **Antea** dissidium erat uobis
 cum **Iudæis**, dissidium cum Deo: at **Chrus** auctor
 pacis et concordiae sustulit omne discrimen cir-
 cuncisi et incircuncisi, sustulit **Mosaicæ** legis
 ceremonias, ueluti maceriam quandam, genti-
 um ac **Iudæorum** concordiam dirimentem, ut

iam duce gentes prius inter se disiunctissimae co-
irent, et coalescerent in unum abolita uetere si-
militate. Nam ante Christum gentes à Iudae-
rum obseruationibus, ueluti superstitiosis ue-
hementer abhorrebant, et Iudaei his adeo sibi pla-
cebat, ut horum expertes execrarentur. Christus
igitur miro consilio legem uniuersam in praescriptis
ceremoniarum carnalium sitam aboleuit et an-
tiquauit, ut nec Iudaeos alienaret, nec gentes
eius onere premeret. Ipse enim, cum esset Deus,
et idem homo, iuxta carnem legis praescripta
seruauit, et tamen testatus est salutem, quam
iuxta spiritum adferebat, ad gentes non minus
quam ad Iudaeos pertinere: ut iam nec prepu-
tium sit abominandum in uobis, nec in illis
gloriosa circumcisio, sed abolita gentis utriusque
uetustate, è duabus unquam consideret nouam,
quae in unum nouum hominem Christum coalesceret,
Seruatorem utriusque ex aequo coem. Et quemad-
modum Iudaeos ac gentes inter se conciliat,
ita simul utrosque Deo reconciliauit, ne quid
usquam esset, quod pacem dirimeret, sed coelestia
pariter ac terrena, uelut in unum corpus co-
agmentarentur. Mors Christi, quam ille pro
nostris peccatis dependit, nos Deo iunxit, qui
cum nemo pacem habet, qui peccatis est obnoxius,

Quia quoniam ex æquo impensa est et gentibus
 et Iudæis, non est cur alteris alteri se præferat:
 præsertim cum pignus etiam, et arrabo sacri
 spiritus de quo paulo ante diximus, sit utrisque
 citra discrimen communiter datus. Jamque
 factum uidemus, quod olim **Esaias** afflatus
 futurum esse prædixit. **Christus** enim non **Iu-**
dæis tantum obtulit euangelicam doctrinam,
 quibus hæc beatitudo uidebatur peculiariter
 esse promissa, quique iam suo quodam modo **Dei**
 ueri cultores erant: uetumetiam uobis, qui
 procul aberatis, et a cognatione **Iudaicæ** gentis,
 et a ueri **Dei** cultu: docens, per mortem suam
 utrumque gregem ouium in unum ouile coiturum,
 et unicum pastorem agniturum. **Is** nobis ape-
 ruit aditum ad patrem, prius iratum **Iu-**
dæis commissis; nec alius aperuit aditum **Iudæis**,
 quam qui gentibus, sed eidem omnes debemus,
 quod audemus utrique iam ad patrem spiritum
 accedere, nimirum fecti comuni spiritu, qui
 nostris animis hanc ex æquo inspirat fiduciam.
 Proinde ne quid uobis displiceatis, quod iux-
 ta carnis propinquitatem non sitis oriundi
 ex stirpe **Dauid**, aut **Abrahæ**, aut quod unu-
 nes sitis à lege **Mosaica**, cum iuxta spiritum si-
 tis ciues, consortesque sanctorum, ad **Dei** domum

pertinentes, quæ non ex Iudæis tantum con-
struitur, uerum ex omnibus, qui pure credunt
Euangelio. Huius fundamenta sunt Apli
euangelij præcones, et prophetae, qui iam olim
suis uaticinijs ostenderunt, Euangelij donum
omnibus ex æquo fore commune. Huic funda-
mento uos quoque iunimini. Porro Iesus xps
huius ædificij summus ille lapis est, qui in an-
gulo additus, parietem utriusq; iungit et com-
plectitur, cuius in complexuq; tota structura
credentium, undecunq; coagmentata, indies
augescit, ac surgit in templum spirituale, uere
sanctum: tumulum ab ipso domino consecratum.
Atq; huius sacrae structurae uos quoque pars
estis, dum ueluti uiui lapides, isdem fundame-
tis superstructi, et ab eodem lapide angulari co-
prehensi, puritate mentis ac spiritus, Deo pres-
tatis habitaculum sanctum, et ab omnibus
inquinamentis uitiorum, et cupiditatum im-
mune. Nisi templum non recipit nisi Iudæos,
ad hoc templum omnes ex æquo ptinent, qui
fidem Euangelicam amplectuntur.

In quo **Caput tertium.**
firmius etiam credatis, scitote quod
ego Paulus, non aliam ob causam
his vinculis oneratus sum, non enim

ob maleficio, sed ob amorem domini Iesu
Christi, cui Iudæis indignatibus, uos gentes
lucrifacere studeo. Si tamen audistis hanc pro-
uinciam ab ipso Christo michi delegatam, ut E-
uangelicam salutem, quam antehac quidam ad
solos Iudæos arbitrabantur pertinere, dispensare
quaquā uersum et inter gentes, quarum de nu-
mero uos estis. Hoc arcanum antea celatū alijs
Apostolis, michi potissimum Christus aperuit, que
admodum et ante paucis coepimus attingere,
cum alijs nationibus scriberemus, ex quorum
lectione poteritis agnoscere, michi non esse igno-
tum Christi arcanum consilium, qui cū Ana-
niæ prædixit fore, ut nomen suum circūferrem
inter gentes, tum ipse michi iussit, ut ipsius lega-
tione functurus irem ad gentes procul semotas,
Id prius uidebatur abominandum, ut impij
et simulacrorum cultura dediti, uocarentur ad
Euangelij consortium, licet Deo sic decretū fuisset
iam olim ante conditum terrarum orbem, et
utcuq; prophetis per afflatum patefactum,
tamen haud perinde mortalium generi fuerat
patefactum, quemadmodum nunc est per me,
gentes absq; legis Mosaicæ præsidio per solam
fidem euangelicam consequi salutem, adeo, ut
primores etiam Apostolorum non ausi sint

incircumcisos ad baptismum admittere. **N**unc
autem palam factum est sanctis **A**plis **C**hristi,
huiusq; prophetis afflatu sancti spiritus, gen-
tes sic per fidem esse conglutinatas **I**udeis, ut
et in eiusdem hereditatis uenerint consortiū,
et in idem corpus coaauerint, gaudentes comu-
ni capite **C**hristo, ac per hoc simul omnium
promissorum participes sint facti, quæ ma-
nuerit eos, qui fidem habent euangelio **C**hristi,
cuius euangelij prædicandi mihi delegata
est autoritas: nec desum mandatae provinciae,
usq; ad carceres et compedes, hactenus stan-
ter laborans in euangelij negotio, non quod
ipse meis uiribus par sum tam arduæ provin-
ciæ, sed is qui delegauit hoc munus, idem de
suo addit opem suam. **Q**uia fit, ut meis præ-
sidijs imbecillis et inualidus, illius beneficio
fortis sim atq; intrepidus aduersus omnium
malorum procellas. **N**on iacto meam digni-
tatem, fateor me minimum esse sanctorum,
sed tamen huic minimo, placuit diuinæ boni-
tati, concedere negotium longe maximū, ut
inter gentes antehac prorsus ignaras **D**eī p-
mulgem, ac prædicem inuestigabiles diuitias
Christi, quas affatim offert omnibus: utq; qd
antea latebat, in lucem proferam, nunc esse

dispensandum in omnes nationes **E**uangelij
beneficium, quod ante putabatur solis Iudeis
esse delatum, licet ab æterno secus erat Deo de-
cretum, rerum vniuersarum et conditori et mo-
deratori. **S**ed hoc diuinæ mentis suæ consili-
um hactenus arcanum esse voluit, qd̄ hisce
temporibus adeo voluit esse palam, idq̄ per
Ecclēsiā suā, in quam tantum spiritalium
dotium effundit, ut multiplex illius sapiē-
tiæ miris consilijs dispensat omnia, p̄ mor-
tem largiens uitam, per ignominia adduces
ad gloriā, per humilitatem illustrans Dei
maiestatem, quod olim nemo potuisset suspi-
cari, nunc innotescat, non solum orbi terrarū,
uerumetiam p̄ncipibus, ac primoribus an-
gelicarum mentium, atq̄ etiam dæmonum,
qui in coelis, summāq̄ aëris parte uersantur:
quæ tametsi suspicari poterant fore, ut genus
humanum aliquando redimeretur, tamen il-
lud latebat, quibus rationibus id ab æternis
seculis sapientia diuina facere decreuisset; id
quod tum demum innotuit, posteaquā filium
suum misit in terras, qui assumpto corpore hu-
mano, modis ineffabilibus sibi assereret, atq̄
adglutinaret ecclesiā, cuius ipse caput esset
Iesus **C**hristus dominus noster: per quem ut

contigit nobis innocencia, nimirum abolitis,
peccatis nostris, ita contigit fiducia, ut tanq[ua]m
filij non uereamur ad patrem accedere, cuius
irati uultum antea non fuissimus ausi obtu-
eri. Quid enim non audeamus freti tali ca-
pite, quod haud quaquam fuit ullum mebro-
tum suorum perire quantulumvis hic interim
affligamur. Hoc arcanum Dei consilium, quo-
tiam fortiter ubiq[ue] praedico, uehementer affli-
gor ab ijs, quibus id nondu[m] psuaderi potest.
Sed obsecro uos, ne quid uos perturbet, aut
deiciant afflictiones meae, quas uestra causa
patior. Nec est, quod uos pudeat huius Apli
compedibus onusti. Nam quemadmodum
Christi crux nostra est gloria, ita meae compedes,
quas non ob flagitia, sed ob Euangelij syncri-
tatem gesto, uobis decori sunt, non p[ro]bro. Etenim
quo plus malorum infracto animo ferimus ob
Euangelium Christi, hoc pleniorē fidem fa-
cimus, non esse uana Christi promissa, quoru[m]
spe fulti, nullis huius uitae malis labefacta-
mur. Neq[ue] mihi solum gloriosum est ob Euan-
gelij negocium affligi, uerum omnibus etiam
Christo initiatis, pulchrum fuerit auctoris et ca-
pitis sui exemplum sequi. Atq[ue] hac sane gra-
flexis genibus ex intimo mentis affectu deprecor

Deum patrem nostrum, eundemque patrem
domini nostri **Iesu Christi**, à quo cœli summo
capite pendet omnis cognatio spiritalis, qua
conglutinantur siue angeli in cœlis, siue fide-
les in terris, et à quo uis cœli fonte perficitur,
quicquid ad ueram felicitatem pertinet: ut
quemadmodum coepit exuberantem suam
gloriam declarare in uobis, ita magis ac magis
augeat suam erga uos munificentiam: ut
qui per baptismum estis uisiti **Christo**, quasiq[ue]
denuo nati, quotidianis audibus robur, ac ui-
res colligatis, non iuxta corpus, sed iuxta men-
tem atq[ue] animum, idq[ue] semper augescente in
uobis dono paterni spiritus, per quem fortes,
et inuicti reddimur aduersus omnia terricu-
lamenta persecutionum, eaq[ue] sit fidei uestre
firmitas, ut existimetis **Christum** nusq[ue] uobis
non adfuturum, Imò potius habitare in inti-
mis cordibus uestris, idq[ue] ob fiduciam, qua uos
totos illi creditis, Nam ip[s]e adest maxime, qui
suis opibus diffusi, toti ab ipsius auxilio pen-
dent, Id fiet eo magis, si fidei euangelicæ iuxce-
ritis charitatem euangelicam, et sic adiunxe-
ritis, ut ea penitus infideat animis uestris,
ac radices agat, ut hoc stabili fundamento nixi
fultiq[ue] grandescatis spiritu uestro, Deiq[ue] im-

inensio spiritui aliquo modo respondeatis: ut
iam adulti eo proficiatis capacitatis, ut non
solum cum **I**udeis, uerumetiam cū uniuersa
multitudine sanctorum, quæ per fidem **E**uā-
gelicam adglutinetur in corpus **C**hristi, pos-
sit comprehendere, quam in immensum
se porrigat **D**ei patris bonitas, quamq; nō
angustis finibus cohibeatur: altitudine ad
angelos usq; se proferens, profunditate ad in-
feros usq; penetrans, longitudine ac latitu-
dine ad omnes huius mundi plagas sese di-
latans: simulq; possitis intelligere inestimā-
bilem **C**hristi charitatem, erga genus mor-
taliū, cuius cognitio præpollet omni sciē-
tiæ humanæ, quantumuis excellenti. **A**tq; his
dotibus sic augeatis, ut ceu robusta pfectaq;
membra tam insigni capite, tamq; sublimi
patri respondeatis. **Q**uemadmodum enim
corporalis natiuitas habet ætatum gradus,
habet auctus suos, habet et metam, quoad
adolescere detur: ita et hæc spiritalis gene-
ratio habet suam infantiam, habet adolescen-
tiam, habet et perfectæ iam et adultæ ætatis
robur. **H**æc, inquam, flexis genibus peto fre-
quenter à patre **D**eo, magna quidem illa,
longeq; supra uires humanas, sed ab eo peto

cuius est tanta potestas, ut nihil à nobis que-
at excogitari tam ingens, quin ille possit longe
maiora: tam bonus ac benignus, ut sua libe-
ralitate non modo æquet uota nostra, uerū etiā
spem superet. Neque enim hic quicquam nostris
uel meritis, uel uiribus agitur. Nos nihil ali-
ud sumus, quam organum potentiae diuinæ,
quæ uim suam exercit in nobis. Huius igitur
largitati transcribenda est omnis gloria, quæ
reliquet in ecclesia per Christum Iesum, cuius
commercio tantas dotes possidet: atque huius
gloriæ nullus erit finis, sed per omne æuum
perseuerabit in æternum, quemadmodum et
Ecclesia Christi nullum finem est usque habitura.
Quod dici certum est, et indubitatum.

QUONIAM **Capitulum Quartum**
igitur intelligitis, à quam abiecta
conditione, ad quantam dignitate,
à quanta desperatione, ad quam eximia præ-
mia uocati sitis, obtestor uos per has catenas,
quibus non ob mea facinora, sed ob Dei gloriam,
et uestram salutem uinctus sum, ut quod superest,
uix professioni, Deique erga uos benignitati,
morum innocentia respondeatis. Id fiet, si pro-
fessionis dignitas non reddet uos elatiores ac
ferociores, sed tota uitæ consuetudo præ se ferat

in omnibus ueram animi modestiam, mansuetudinem, ac lenitatem: neque per fastum ali⁹ alium despiciat, sed per mutuam charitatē uos inuicem toleretis, potius ad tempus obsecundantes alienae infirmitati, quam dum suum quisque ius mordicus tuetur, scindatur concordia et unitas, quā per vinculum pacis estis connexi conglutinatiq^{ue}. **N**ec enim conuenit eos inter se diffidijs animorum distrahi, quibus tam multa sunt communia: **V**num corpus estis omnes, ab uno pendetis capite, eundem **X**pi spiritum hausistis omnes, quin et ad eandem hereditatis spem ex æquo uocati estis omnes, **V**nus est omnium dominus **I**esus **C**hristus, eadem est omnibus fidei professio, unum omⁿiū baptisma, quod ex morte **C**hristi, æqualiter efficax est in omnes qui credunt **E**uangelio, siue præputiati sint, siue recutiti, **P**ostremo unus est **D**eus et pater omnium, qui ueluti princeps et autor uniuersorum sic præsidet nob^{is} omnibus, ut interim spiritu suo, quo nos moderatur, fusus sit per omnes, semperque nobis præsens et opitulans inhabitet in omnibus, **U**nus igitur est quicquid in nobis est bonarū rerum, **N**ec illud officere debet iux^{ta} concordia, quod huius dotes, nec eadem, nec pares emi-

nent in omnibus, rubilo magis pfecto, quam
 distrahi uidemus membrorum inter ipsa con-
 sensum, quod nec ad usum eundem neque ua-
 leant omnia, nec pariter sentiant capitis in-
 fluxum, **I**no hæc ipsa uarietas magis inui-
 tare debet ad concordiam, **P**tenum dum nulli
 cupiam membrorum omnia sua præsidia co-
 stant ex sese, fit, ut singula alterius egeant of-
 ficio, nec sit quod aliud possit aliud detinere,
Eteterum hæc donorum partitio non à nobis
 sed à **D**ei pendet arbitrio, qui cuius sua benefi-
 cia dispensat largius ac parcius, utcumq; per-
 spererit expedire, **N**on est cur fastidiatur, qui
 inuius habet; nec est cur cristas tollat, qui
 plus habet, **I**llud dispensantis est **D**ei, hoc
 largientis, licet omnia per **C**hristum, qui si-
 mul hæc largitur cum patre, **N**imirum hoc
 erat, quod olim diuini numinis afflatu prædixit
 psalmographus, **I**am enim **C**hristus debellatis
 inferis, ascendit rediuiuus in sublimi regnum
 patris, secum adducens uictoriæ suæ trophæ-
 um, captiuorum gregem e peccati diaboliq;
 tyrannide liberatum: atq; inde ex liberaditate
 patris per coelestem spiritum dedit uaria do-
 norum genera, inter homines dispartiens,
 quemadmodum triumphantibus est solenne

missicia in populum e sublimi spargere. **E**
coelo misit dona, et coelestia misit. Porro quod
dicitur ascendisse, notue consequitur eum ali-
quando descendisse. Nec descensus est nisi e
sublimi. Prior est descensus, posterior ascensus.
Nam sublimitatem non meretur, nisi humi-
litas suisq; delectio. Porro summam humili-
tationem, summa consequitur sublimitas. **Chr̃s**
e summo coelo, quo nihil esse potest sublimius.
demisit sese usq; ad inferos, quibus nihil esse p̃t
inferius. Atq; ob id meruit, ut eursum subue-
heretur ultra coelorum omnium fastigia, ita
nobis subducens corporis sui p̃esentiam, ut
e sublimi coelestibus donis impleret omnia,
et alia quadam ratione, iam nobis adesset
efficacius, quam adfuera cum nobiscum in
terris uersaretur. Non deseruit suum corpus,
sed ita partitus est singulis membris suas
dotes, ut in uniuerso nihil desideretur, licet ali-
ijs dotibus alia p̃æpollerant. Quosdam eni
uoluit esse p̃æcipuos, uelut **Apl̃os**, principes
et autores **Euangelicæ** p̃ædicationis, q̃sda
uero prophetas, qui **Mosaicæ** legis inuolucra
notuit explicare: quosdam **Euangelistas**, qui
Apl̃orum fungentes uicibus, obambulantes
circumferant euangelium: quosdam rursus

pastores, ac doctores, uelut episcopos, qui pabulo sacri sermonis, ac salubri uitæ exemplo pascant Christi gregem: atq; item cæteros, alios alijs dotibus instruxit, ut ex his omnibus in unum collatis, consummaretur sanctorum cœtus, sic instructus ad omnem officij functionem, et perfectum Christi corpus omnibus sui membris coagmentatum, sic inter se mutuis praesidijs foueatur, atq; inter se membrum ualidius imbecilliori morigeretur, et imbecillius ad robustiorum exemplum erigatur, donec oēs tandem perueniamus ad paræ fidei robur, similiq; perfectione cognoscamus filium Dei, Cuius auxilio sic grandescamus, secretis animorum auctibus, ut tandem euadamus in uirum perfectum, ac iuxta modum nr̃m perfectissimo capiti respondeamus, in quo nihil fuit nec imbecillitatis, nec erroris, nec uitij. Est ætas corporum, quæ plenum robur addit membris oïbus et omnem pueritiæ molliitudinem depellit. Est huic similis profectus in progressu pietatis, quò conueniendum est omnibus, ne posthac simus quod olim fuimus, ritu puerorum incertis opinioribus fluctuantes, nec ullis certis decretis de paranda felicitate iuxi, sed ueri ~~ignores~~, inanes, nunc in hanc nunc in illam

sententiam, quous doctrina uento circumfere-
mur, puerili simplicitate praeberentes nosmet ho-
minum quorundam uersutiae calliditatis, no
hoc agentium, ut nos Christum sincere doceat,
sed ut nos callidis artibus adorti capiant il-
laqueatis imposturis suis, uel ratiocinationibz
philosophorum, uocantes in dubium, quae per
fidei oportet esse indubitata, uel pro ueritate
euangelica. Mosaucae legis umbras nobis ob-
trudentes. Sed potius semel amplexi ueritate
Euangelicam, huic iungamus sinceram erga
mortales omnes charitatem, huic indefatigabi-
li studio contendentes, ut pariter et in cogniti-
one ueri, et in charitatis officiis assidue pro-
ficientes, efficiamus, ut omnia membra suo
capiti respondeant. Caput autem nrm est
Christus, qui et ipsa est ueritas, et sic dilexit nos,
ut semetipsum nobis seruandis impenderit.
Huic membra congruant oportet. Ab hoc e-
nim uitalis ille spiritus defluit in totum corpus
e diuersis membris ordine sibi coherentibus
compactum et coagmentatum, per oēs artuum
commisuras penetrans, quod non fieret, nisi
inmutua concordia partes corporis sibi iunge-
rentur, ut eis spiritus a membro in membrum
possit dimanare. Neq; enim manus aut pes

amputatus particeps esse possit uirtutis a
summo capite proficiscentis. Verum diu omne
corpus sibi conglutinatum est, fit, ut in singulis
membris pro suo cuiusque capto atque ordine
Christi spiritus uim suam exerat, dumque membra
omnia mutua charitate sibi uicissim student
esse usui, totum corpus augeat, ualidumque ac
uegetum redditur, haud quaquam cessurum
uentis opinionum falsarum, huc atque illuc
solicitantibus, ut a uero deflectat.

Horum igitur omnium, quæ tot inuolucris
significare uolui, summa hæc est. Non solum
moneo, uerumetiam obsecro et obtestor uos per
dominum Iesum, cui debetis ueram salutem, ut
posteaquam estis illi semel insiti, congruatis
cum illo, non solum sinceritate fidei et dogma-
tum ueritate, uerumetiam integritate uitæ.
Cum de numero gentium essetis, illorum gregi
respondebatis, nunc alios factos, et in Christum
renatos, alij decent mores. Gentiles, quoniam
euangelij ueritatem non perceperunt ducun-
tur uanis opinionibus, multa simulacra co-
lentes pro Deo, et huius mundi commodis te-
porarijs felicitatem metientes, atque ideo mor-
tua colunt, ac perituris rebus inhiant, quod
ignorent ueram atque æternam uitam, qui

Deus est. **N**atq; is quoniam certu non potest, nisi purgatis oculis animi, idcirco ab illis non cernitur, qui cor habent malorum cupiditatum tenebris ac diffidentiae nebulis obscuratum, imo potius excacatum, suisq; uitis relictis, tandem eo malorum uenerunt, ut ceu desperantes reditum ad meliorem frugem, et ad sensum infelicitatis suae uelut obsurdefacti, precipites abierunt in omne proberi genus, insatiabili libidine patrandi, quicqd est impudicitiae, etiam usq; ad eas species, quas turpe sit uel nominasse. Sed multum ab ijs diffidet euangelica doctrina, a qua didicistis non humanas et stultas opiniones, sed ipm **Chrm**, omnis innocetiae fontem atque exemplum, si tamen uere illum audistis intus loquentem, et uere per illius spiritum estis edocti, ut ipsi pro uiribus sedulo imitemini, quae uere fuerunt in Iesu: uidelicet, ut quemadmodum ille nulli uitio fuit obnoxius, iamq; uictor mortis, fruitur immortalitatis gloria: ita et uos in illum renati, exuatis ueterem hominem primum illa originem malis ac mortiferis cupiditatibus referentem, iamq; nouo hominu **Christo** per baptismum uisiti, renouemini et uos cu illo, non quidem iuxta corpus, sed iuxta mentem,

in quam potissimum agit spiritus Christi, ac
 deposita pristinae uitae uetustate, induatis no-
 uum hominem, qui spirituali quadam ratione
 conditus est nuper in uobis opificio diuino: co-
 ditus autem ceu per metamorphosin quanda,
 ut abolita iniustitia, succederet innocentia, et
 ablata immundicia cupiditatum huiusmodi,
 succederet sanctitas euangelicae ueritatis. **H**ac
 igitur ubique sectantes, nolite uobis inuicem men-
 daciorum fucis imponere, sed et apud se quisque
 quod uerum est sentiat, et ueris agat cum proximo,
 inemor omnes nos eiusdem corporis esse membra,
 ut nemo iam alteri nocere possit, nisi simul et
 sibi ipsi noceat. **P**erfectum est ira non tangi,
 sed si ob imbecillitatem humanae naturae non-
 nullus irae impetus perstringat animi, me-
 mores quid admonere facer ille psalmographus,
 sic iram erumpere gestientem cohibete, ut non
 exeat in conuiuium, aut iniuriam, aut odium.
Sit autem non solum innoxia, uerumetiam
 breuis ira uestra, quae citius animos uestris relin-
 quat, quam sol terram. **N**e cum illa feruere de-
 fuerit noctis aduentu, uos nihilo secius interim
 aestuctis iracundia. **S**ola concordia uos tutos
 reddat aduersus insultum diaboli, ea si scinde-
 tur odys et offensis mutuis, apietur hosti rima.

per quam irrumpat in ur̃m exitium. **A**duer-
sus inuicem imbecillis est, aduersus diffide-
tes potens. **H**uic locum dabitur, si locus dabi-
tur odio. **Q**ui iuxta preſtium uitæ iſtitu-
tum furto compilabat alios, iam non ſolum
temperet ab alienis, uerumetiam ultro de ſuis
impartiat. **Q**uod ſi deſit facultas, ne graue-
tur honeſtis laboribus manuum parare, un-
de ſubueniat egenti. **N**ec ſatis eſt manus ha-
bere continentes, niſi et lingua ſit innoxia.
Variis modis ſolet eſſe peſtilens mala lingua,
turpiloquio inſicit, obrectatione iſfamiat,
delatione iugulat, mendacio periurioq; fallit.
Nullus itaq; ſermo malus proficiſcatur ex oẽ
uro. **B**entis imago eſt oratio. **S**i mente pura
eſtis, non conuenit exire ſermonem impurum.
Nec ſatis eſt, ut innoxius ſit hoĩs **C**hriſtiani
ſermo, imò talis eſſe debet, ut in tempore, et ad
uſum depromptus, fructum adſerat audienti-
bus. **Q**uod ſi ſecus feceritis, non ſolum offende-
tis homines, inutili, intempeſtiuo, aut noxio
ſermone, uerumetiam ſpiritum **D**eī ſanctum,
habitatorẽ mentium **C**hriſtianarum, per
quem animi corporaq; ur̃a uelut obſignata
ſunt **D**eō. **D**ecet autem, ut hoc ſignaculum
inconfuſum et illibatum exhibeatis in illo die,

cum accipietis primum innocentiae uestrae,
secreti à grege malorum. **F**ugatur uero et offen-
ditur hic spiritus omni turpitudine, nec pa-
titur cum ira, cum uindicta, cum turpiloquio
commercium. **P**lacidus, benignus ac benefic⁹
est, quem si uere hausistis, procul faceſſat à mo-
ribus ueſtris omnis amarulentia, tumor ac
feontas. **I**racundia, uociferatio, diuturni adeo
faceſſat, ut nec in animo reſideat ullum mali-
tiae fermentum, unde ſolent haec pullulae mala.
Quin potius ſitis inter uos comēs ac faciles, et
ad miſerendum propenſi, condonantes et ignoſ-
centes uobis mutuo, ſi quid admiſſum erit per
errorem et humanam inbecillitatem: ignoſce-
tes, inquam, ob **C**hriftum, quando **D**eus uobis
per **C**hriftum condonauit ſemel omnia ueſtra
coimmiſſa, atq; hac lege condonauit dominus
ſeruis ſuis, ut ipſius exemplo, et ſeruis uiſum
ignofceremus. **N**ec enim alia ratione conſtare
poſteſt inter mortales concordia, niſi ſeſe uiſi-
ſim in humanis erratis ferant.

Capit quintum
PROINDE quando per ſpm ſctm
eſtis filij Dei, facite ut parentem
ſanctumonia uitae reſeratis, quo
digni ſitis, quos ille perpetuo diligat. **S**ic aut

obtinebit ille perpetuam erga uos charitatē,
si uos mutuam inter uos charitatē obtinueritis.
Quanta fuerit patris erga nos charitas, filius
illius declarauit, qui sic impense dilexit nos,
ut non solum gratis condonaret omnia peccata,
uerum etiam seipsum exposuerit supplicio cru-
cis, ut hoc **S**acrificio, uictimaeque fragrantia
uere suauis apud Deum patrem, placatus il-
le ex offenso nobis redderetur propitius. **N**ac
charitatem, si ut decet amulabimur, non so-
lum faciles erimus, si quod erit in nos ad-
missum, uerum etiam pro salute proximi, si
res ita ferat, non dubitabimus capitis adie-
discrimen. **I**am uero quid attinet uos a foedio-
ribus illis, et crassioribus uitis detertere,
quod genus sunt scortatio et si quod est aliud
turpitudinis genus: item pecuniae studium
insatiabile: a quibus portentis intantum
abesse oportet mores **C**hristianos, ut indecorū
sit haec inter illos uel nominare. **S**unt enī
res quaedam adeo execrabiles, ut purus et
castus animus, etiam a commemoratione
abhorreat. **D**ecet autem sanctos, ut non so-
lum uita pura sit ab omni turpitudine, ue-
rum sint et ore casto puroque. **N**egō satis esse
putemus, si uita et oratio absit a turpitudine,

nisi sermo noster abhorreat et à stultis ac
frivolis fabulis, et ab inanibus iocis, ac sali-
bus, quæ ut in alijs uel ferantur, uel etiam
laudentur, certe **C**hristianis non congruunt,
quibus ad coelum properantibus, assidue bel-
lum est cum uitjs, et bellum tam piculosum,
ut otium non sit similibus iugis risuq; in-
dulgere. **P**lendum potius, aut si exhilarandus
est animus ob bonæ rei successum, hymnis q-
bus deo gratias agimus est exhilarandus.
Neg; uero me clam est, esse philosophos, qui
doceant **V**eneris usum extra matrimonium
non esse flagitium, quod humanis legibus
non puniatur, **P**ecuniæ studium non esse sce-
lus, quod huic malo nulla sit poena, **V**erum
uos illud scire uolo, quod quisquis scortator sit,
aut alio genere libidinis inquinatus, aut a-
uaritiæ deditus, qui quoniam in re inuta fac-
ticiq; præcipuum suæ felicitatis præsidium
collocat non multum abest à cultu simulacro-
rum, non admittetur ad hæreditatem immor-
talis uitæ, quam suis promisit **D**eus cū **C**hristo
communiem. **H**æc poena si uobis uidetur leuis,
credite ijs, qui uobis persuadere conantur hæc
esse leuia peccata. **N**e sinite uobis imponi uanis
ac frivolis istiusmodi sermonibus, magis au-

scultate doctrinae euangelicae. Siquidem propter
huiusmodi uitia, etiam si legibus humanis no-
n puniuntur, tamen ultio diuina scire solet in
filios inobedientes, qui diffisi promissis prius,
in huiusmodi rebus felicitatis praesidia ponunt.
Semel ab isto hominum commercio uos se-
mouistis, professi Christum, cauendum igitur,
ne uestra uita congruat cum illorum uitis,
quorum professio dissidet ab illorum instituto.
Hactenus erratum est ignorantiae tenebris, eas
omnibus discussit exorta ueritas euangelij: et uos
olim in nocte uersabamini, ac nocturna dedecora
patrabatis. **N**unc Deus per **E**uangelicam lucem
illuminauit mentem uestram, ut quae prius suauia
uidebantur, nunc cernatis quam sint execranda.
Nox pudorem non habet, tegitque multa, quae nullus
auderet clara luce facere. **S**ic igitur uitam oes
componite, ut memineritis uos in luce uiuere,
semper conspicuos oculis Dei. **F**requenter im-
pingit, qui noctu facit iter, non enim cernit,
quid uitare debeat. **L**ux hunc habet fructum,
quod indicat quid sequendum sit, quid fugiendum.
Docet enim ubique uitandam esse maliciam, ma-
ledicentiam, ac simulationem, proque his sectan-
dam bonitatem, iustitiam, ac ueritatem, et in
genere semper illud spectandum, non quid arri-

deat hominibus, non quid suauis sit, aut expediat nobis, sed quid acceptum sit uoluntati diuinæ, ad cuius nudum omnino nra moderanda est uita. Ille fons est lucis uiræ, cui semper adherentes uacabitis frugiferis et honestis pietatis officiis, ac luce dignis, pudebitis posthac habere commercium cum infrugiferis operibus tenebrarum. Tantum autem absit, ut in pristinas tenebras reuoluamini, ut uiræ potius luce prodatis et arguatis ea dedecora, quæ illi in suis tenebris perpetrant. Nam quando Deum non uereantur, quoties nox aut secretum ademit pudorem, quæ tunc patiantur eiusmodi sunt, ut foedum sit etiam commemorare. Sed quamdiu nulla luce prodente peccant, licenter et impune peccant. At quoties adinota luce produntur, tum incipit agnosci foeditas rei. Proditæ uero uertuntur in melius, ac corriguntur, nocte uidelicet uersa in diem, et animi cecitate depulsa. Quod si uestra uita lux fuerit, pudebit illos suæ turpitudinis uestra innocentia conspecta, atque ita fiet, ut uestris castis ac sanctis moribus excitati expergescant ad innocentiam, si uiderint in uobis emicare lumen Christi. Nimirum illud est, quod dicit oraculum, Expergiscere quod dormis et exurge a mortuis, et illucescet tibi Christus.

Letalis est somnus, uno mors est, obrutum esse
uoluptatibus huius mundi, nec attollere ocu-
los ad cetera ueraq; bona. Nec aliter possit
expergisci, nec aliter reuiuiscere, nisi **Christus**
mentibus illorum exortus, dispulerit crassissi-
mas tenebras ignorantiae. Vos autē **Ephesi**,
quibus praelucet **Christus Sol** noster, etiam
atq; etiam circumspectite, quibus modis ambu-
letis, non iam uiuentes gentium more, quæ
ob mentis cæcitatem non sapiunt quid sit ho-
nestum, sed uti decet eos, qui uere sapiunt **Eua-**
gelicam doctrinam, omnium rerum dispendio
redimentes istam opportunitatem parauit
salutis, quæ hoc audius est rapienda, quod
graue sit hoc tempus, et undiq; multa ingru-
ant, quæ possunt incautos paruinq; puidos a
sinceritate doctrinæ **Christianæ** depellere.
Propterea uobis magis est obseruandum, ne
per imprudentiam occasionem detis impijs,
uel ut ipsi seruiant in **Euangelium**, uel ut uo-
auocent a professione ura. **Hæc** est ura salu-
tis summa, atq; hic prudentes sitis oportet,
ad reliqua conuenientes, ac declarantes uos in-
telligere, quæ sit uoluntas donum. Nam is
cupit omnes ad euangelicam salutem adduci,
si fieri possit. **Hoc** agentibus diueniet sobrietas,

nam socors et incurcunspecta est temulentia,
 neq[ue] socors tantum, uerumetiam præceps ac
 temeraria. Nolite igitur inebriari uero, quæ
 res ad luxum pertinet, non ad necessitatem, sed
 impleamini musto spiritus sancti. Hæc eni
 est felix ebrietas, quæ uos extumulet, non ad
 lasciuas choreas, aut ineptas cantuunculas,
 quibus gentes demones suos inclamant, sed ad
 psalmos, ad hymnos, ad cantica spiritualia, q[ui]bus
 inter uos exultetis, cantetis et psallatis do-
 mino, non indecoris clamoribus, qui mos est te-
 mulentorum, sed intus in animis et cordibus
 uestris. Hæc est uoluptas, hæc hilaritas, hæc co-
 messatio digna Christianis, ne gentibus inuide-
 ant sua temulenta conuiuia. Illorū temulenta
 gaudia inæror excipit, nonnunquam et corporis
 morbus. Vestra iugis est uoluptas. Quicquid
 enim uobis acciderit, seu lætum, seu triste, lætū
 a propicio Deo, triste a consulente uestre salutis,
 semper oportet pro omnibus gratias agere, cer-
 tos nihil accidere, quod uobis non cedat in cu-
 mulum felicitatis eterne. Agenda sunt autē
 gratiæ Deo, qui cunctis est autor bonorum om[ni]um,
 sed idem Iesu Christo domino nrō, et pater est, et
 Deus, per quem nobis largitur omnia, qui cū
 sibi laudem omnium uult esse communem.

Ille patri se subiecit, nos item illi subditos esse
conuenit, non quod conueniat Christiano Christi-
anum esse terrori, sed qui Christum ex tequo re-
uerentur, non grauantur sibi uicissim cedere,
cum ille summus omnium, omnibus sese sub-
miserit. Agnoscat inferior autoritate superioris.
At uicissim superior inferioris modulo semet
accommodet, quo magis queat prodesse. Nam
qui inter Christianos precellit honore, non in
aliud precellit, nisi ut uberius prosit. Vires
igitur agnoscant maritorum suorum autori-
tatem, eisq; subditi sunt non aliter quam ec-
clesia subdita est domino Iesu. Nam quemad-
modum Christus est caput ecclesie, ita maritus
est caput sue quisq; uxoris. Sed quemadmodum
caput sic dominatur corpori, ut ab hoc pendeat
corporis salus: ita maritus sic prelatus est
uxori, non ut in illam exerceat tyrannidem,
sed ut illius saluti consulat, nimirum prudetior,
ac firmior. Nec ideo debet uxor aduersus ma-
ritum insurgere, quod ille se prabeat aman-
dum magis, quam formidandum. Imo hoc
magis oportet esse subiectam in omnibus, que-
admodum ecclesia hoc magis se subiecit Christo,
quo magis ille semet deiecit pro salute sponsae
sue. At uicissim mariti, ne uestra autoritate

tyrannice abutamini in uxores uestras, sed
 eas magis ea charitate prosequamini, qua
Ihristus prosequutus est, et prosequitur eccle-
 siam suam, quam adulteram ac rebellem adeo
 non repudiavit, ut seipsum pro illius salute
 redimenda, in mortem tradiderit, ex inquina-
 ta puram reddens ac sanctam, ex foeda atque
 immunda, speciosam ac puram, non expras
 illi suam turpitudinem, sed abluens illam unda
 sui Sanguinis, ac purgans vitali lauacro
 invocatione divini nominis efficaci, quo suo
 beneficio sibi sponsam pararet gloriosam, nuni-
 tum ecclesiam, quae iam nec maculam haberet,
 nec rugam, aut aliud quicquam eiusmodi, qd'
 oculos sponsi posset offendere, sed undique pura
 foret, atq; inculpata. **S**imili affectu decet ma-
 ritos esse erga uxores suas, ut nihil non faciant,
 quo reddant illas **I**hristo dignas, non aliter
 solliciti pro illarum salute, quam caput solici-
 tum est pro salute corporis. **S**iquidem uxor
 viri corpus est. **B**orosa est uxor, impudica est,
 aut alijs vitijs obnoxia, ne perdas illam se-
 vitia, sed lenitate corrige, ac medere. **S**ic mede-
 re vitijs, ut uxorem interim ames. **Q**uid eni
 faceret caput, si conspiciat corpus suum habere
 morbi vitijue nonnihil? utrum odisse incipet,

et aduersari, an potius mederi, si posset, ferre
fouereq; si medere non posset? Nonne uideat
absurdum, si caput male uelit corpori suo?
Quisquis uxorem suam amat, amat seipm,
numquam partem sui. **Q**uis unquam sic ob-
surdum ad nature sensum, ut corpus proprium
habuerit exosum? **Q**uis non magis, qualem
quale corpus tactus est, nutrit ac fouet illud
quo melius reddat ac uegetius? **Q**uod nature
uis impetrat ab ethnicis, cur non multo ma-
gis hoc in nobis efficit **C**hristiana charitas,
quæ nos huc uocat exemplo **C**hristi, qui non
est auersatus **S**ponsam suam **E**cclēsiā, licet
antea foedam, ac multis modis prostitutam,
sed purgauit, sed expiauit, sed constabiliuit,
Hoc igitur præstate mariti uxoribus uestris,
quod in nos præstitit **C**hristus, qui sumus
membra corporis eius quod est ecclesia, quem-
admodum uxor est corpus uiri, ex cuius car-
ne et ossibus condita est, ut palam esset, non
oportere diuelli, quod idem esset et unum, **S**ic
enim legimus in **G**enēsi: **V**xoris gratia citius
relinquet homo patrem, ac matrem, quam de-
serat uxorem suam, cui sic adhærebit, ut e duo-
bus fiat unum, corpus atq; aīorum summa
coniunctione, **S**ecundum Deum nulli plus

debenius, quam parentibus, et tamen his præ-
fertur uxor. Subest hic ineffabile quoddam, et
uigens arcanum, quomodo quod in Adam et Eva
sub typo gestum est, in Christo et in Ecclesia mysti-
ce peragatur. Huius indiuiduam copulam
quisquis scrutabitur, intelliget magnum subesse
mysterium. Nam quemadmodum ipse cum pa-
tre unum erat, ita et suos omnes unum uoluit
esse secum. Quod arcanum licet retrius sit, q̃
ut in præsentia sit explicandum, tamen in hoc
sat est attulisse exemplum, ut suam quisq̃ ux-
orem non secus diligat, atque seipsum diligit, me-
mineritq̃ secum illam unum, et idem esse, quem-
admodum Christus admauit ecclesiam suam,
quam sibi intime adiunxit. Porro uxoris partes
erunt, non solum redamare maritum, ut uita
socium, uerum etiam reuereri, ut autoritate præ-
minuentem. Optime cohærebit concordia, si utri-
que constabunt officia.

Capit. Sextum.

Autoritatem temperet charitas, ne
quâ exeat in tyrannidem, ac rursus
infirmitatem cohibeat reuerentia,
ne surgat in rebellionem. Nec enim
consensus ac tranquillitas esse potest, ubi usus
fuerit ordo. In uxorem solus maritus habet im-
perium. Liberi debent utriusq̃ parentis autori-

tatem agnoscere. **A**d hanc igitur regulam fi-
lij morigeri dictoq; audientes sitis parentibus
uestris, honesta precipientibus, **C**hristicis pro-
fessione digna. **N**am id simul et ipsa nature
arquitas exigit, ut honorem deferamus ijs, qbz
ortum uitæ debemus, et grati sumus erga eos,
quorum beneficio sumus alti educatiq; deniq;
idem lex **D**ei dicat: **H**onorem inquit habeto
patri tuo, et matri tuæ. **N**eque sat habuit præce-
pisse, quemadmodum in cæteris facit, non occi-
des, non furaberis: adiecit et præmiū, quo
magis inuitaret ad officium. **A**lioque que sūt
honestæ, et gratis præstanda sunt. **Q**uod autē
præmiū pollicetur? ut bene sit, inquit, tibi,
ut sis longæuius in terra. **S**iquidem indignus
uidetur diu frui uita, qui ingratus ac rebellis
est aduersus eos, per quos uita munus accepit.
Patres contra, ne abutamini uia potestate,
ac liberorum obedientia, existimantes uobis
quiduis in illos licere. **F**ilij sunt, nō mācipia.
Imperium leniat pietas. **C**auendum est, ne
senili morositate, aut sæuis imperijs, aut im-
moderata austeritate non sanetis, sed exacer-
betis illorum animos. **S**i quid peccant per
ætatem, sic admonendi sunt, ut doceantur po-
tius, quā percellantur. **P**rima curarū esto,

sic eos monitis, et institutione formare à tene-
ris annis, sic illos uiuere pietatis exemplis,
ut appareat à Christianis parentibus iuxta
Christi doctrinam educatos esse. Sic etiā citius
perducentur ad bonam frugem, quam minus
aut seruitia, si doceantur, non cogantur tantum.

Serui declarate uos ex euangelica p̄fessione
redditos esse meliores, commodioresq̃. Et offici-
um, quod alij præstant heris suis, quibus iux-
ta temporariam seruitutis conditionem obnoxij
sunt, uos multo præstate cumulatius. Nec
enim hoc uobis adferre debet baptismus, ut ser-
uire desinatis, sed ut officiosius seruiatis, nec ut
dominos fastidire uelitis, utpote professione iā
fratres factos, sed hoc magis illos reueramini,
metuatisq̃ offendere: neq̃ quod seruorum uul-
gus facit, metu præstetis officium, in animo
male precantes et insidiantes illis, sed simplici
sinceroq̃ corde sitis illis obsequentes, illud uo-
biscum reputantes, hoc officij uos p̄stare Christo,
cuius uoluntati paretis, si forte illi non meren-
tur obsequium. Ita fiet, ut dissimiles sitis uul-
go seruorum, qui præsens dominus obsecun-
dant mali metu, rursus ubi sperant fore clam,
ad ingenium redeunt. Hoc nimirum est ad
oculum seruire, non ex animo, hoc est hominibz

placere uelle, non Christo, cui nihil gratū est,
quod fucatum aut coactum est. Vos uero, ut dig-
num est seruis Christi, in officijs erga dominos,
ex animo, bonaq; fide morigeri sitis et officiosi:
non quia cogit necessitas, sed quia sic placitum
est uoluntati diuine; nec uos alienet ab officio,
si morosos aut impios habetis dominos. Expedi-
t Euangelij negotio, ut his quoq; sitis morigeri,
modo ne ad impietatem uergat obsequium.
Existimate uos Christo preestare, qđ illis p̄statis
Euangelij gratia. Deoq; impendi, non hominibus,
quod ob amorem Dei impenditis hoībus. Quod
si illos uestris obsequijs, lucrifeceritis Christo, recte
collocatum fuerit officium. Sin illi se ingratos
præbuerint, tamen intelligite, nemini recte facto-
rum suorum petire præmiū. Id si non recipiet
ab hominibus, certe a domino recipiet olim, non
solum seruus, sed etiam liber, si quid officiū bono
animo collocarit penes hominem ingratum.
Porro quemadmodum decet, ut serui Christum
professi commodiores se præbeant heris suis, sic
æquum est, ut domini Christiani mitius imperet
suis mancipijs, talesq; se præbeant, ut amētur
magis, quam formidentur: ut seruis suis iam in
fratrum consortium receptis, ex aīo bene uelint,
non præcipientes ad minas ac uerba, quemad-

modum vulgus dominorum solet. **S**entiant illi uos mitiores esse factos per **E**uangelium, quo magis inuidentur et ipsi ad communem professionem, si forte nondum professi sunt, memores potestatem heridem temporarium quiddam esse, ac iuris humani, quod tamen interim per nos turbari non oportet, sed tamen apud Deum non est personarum respectus, apud quem nullus ideo minoris fit, quod seruitutem seruiat: nec ideo plurius, quod ingenuus sit natus. **I**uxta leges hominum domini ius habetis in seruos in terris, sed nihilo secius interim habetis communem dominum in coelis, cuius uoluntas est, ut seruorum saluti consulatis per moderatum imperium, non ut eos prematis tyrannide. **Q**uae hactenus morumque, eo pertinent, ut et uitae sanctimoniam respondeatis capiti uestro Christo, et mutua concordia consentiatis inter uos. **N**unc superest, ut quoniam impij uarijs machinis impetunt tranquillitatem ueram, aduersus hos quoque forti infractosque animo uosmet munitis, haudquaquam freti uestris presidij, sed propugnatores domino Iesu, qui non destituet corpus suum. **M**embra quidem imbecillia, sed ille potens ac robustus, qui nos tuendos suscepit. **A**b hoc igitur petite, quicquid spirituum est armorum, ut undique muniti possitis

subsistere aduersus assultus diaboli. **N**ec enim
nobis bellum est cum hominibus, quorum iniu-
rias oportet tolerantia uincere, uerum est nobis
conflictatio cum impijs spiritibus, inimicis et
hostibus Christi, quorum hi qui nos impetunt
satellites sunt et organa. **P**er hos e sublimi nos
appugnant principes ac potestates demoniae,
in mundi huius uitijs addictos sibi tyrannide
occupantes, et in hisce tenebris insidiantes ijs,
qui lucem amant euangelicam. **A**d uersus
hos, inquam, nobis colluctandum est, non solu
uiribus potentes, uerumetiam spuali uersutia
instructos, atq; id etiam in coelesti regione, quo
et facilius nos impetant, et difficilior a nobis
queant prehendi. **A**d uersus hoc genus hostiu
nihil prosunt arma humana, solis armis Dei
tutis esse licebit. **I**taque semper facite, quod stre-
nuis milites solent, quibus cum hoste periculoso-
res est, quoties ingruit cum aduersarijs con-
flictatio. **S**imili armorum genere uos muni-
te, nihil non facite, quo cum ingruerit formida-
bile praelium, possitis tueri locum, fixiq; subsis-
tere in solida petra Christo. **Q**ui cum homine
conflicturi sunt, primum undique se tegunt, ne
qua pateant telis hostium. **D**einde parant,
quo feriant impetentem, **B**altheo laminis

contexto tegunt media corporis, utpote molliora,
 Thorace superiora communiunt. **S**uras item ac
 pedes ocreis conuestiunt, caput operiunt galea.
 Porro clypeus sinistram circumagitur, ad omnem
 telorum assultum. **V**obis igitur spirituali bello
 cum sceleratis spiritibus assidue conflictantibus
 pro baltheo sit ueritas, quæ lumbos animi ur̃i
 præcingat: quo semper erecti stetis & imobiles,
 aduersus omnes falsorum bonorum ac dog-
 matum illecebras. **P**ro thorace uobis sit inno-
 centia iusticiæq̃, quæ mentis præcordia uirtu-
 tum omnium squamis muniat. **P**ro ocreis,
 quibus suræ tegantur & pedes, sit uobis purus
 affectus, nihil appetens præter coelestia, nihil
 formidans præter turpitudinem, quo semper
 possitis esse parati ad tuendum **E**uangeliū,
 quod non tumultu, sed tolerantia tranquillita-
 tē defenditur. **V**nde et pacis **E**uangeliū dici-
 tur. **H**oc qui prædicant, horum pedes speciosos
 olim demiratus est propheta. **S**ed undique in
 promptu habendum est scutum fidei, quia nihil
 omnino diffidamus promissis diuinis. **Q**uicquid
 ingruerit tercidamentorum, hoc excipietur:
 quicquid ignitorum iaculorum uersutus hostis
 in nos torserit hoc scuto repelletur, nec sinet ullū
 ad animi uitalia penetrare. **Q**uid enim uulne-

ret animum, mortis etiam contemptorem?
Qui si accesserit galea uigilantis animi, tu-
bilis non prospicientis, nihil est quod saluti
uestre metuat. **P**ostremo dexteram semper
obarmet gladius ille spiritualis, qui et pra-
uas ab animis amputat cupiditates, ad in-
terna cordis penetrans, et obistentes euange-
licae ueritati refellit, falsitatem iugulans, ut
uigeat ueritas. **I**s est sermo Dei constanti fi-
dei uigore penetrabilis, non humanis argu-
tibus perstringens magis, quam feriens. **D**idu-
tus enim est humanus sermo, tumidum de re-
bus fluxis et inanibus differens: sed efficax est
Sermo Dei, non nisi coelestia sapiens, penetrans
usque ad artus animae, ossiumque ac medulla-
rum intima perlustrans. **C**um his hostibus
bellum est **C**hristianus, cum hominibus pax est:
his armis sese tuentur ac uincunt, haud qui-
dem suis uiribus, sed **C**hristi **I**mperatoris ope,
cuius auspiciis bellum hoc geritur. **A**b hoc
igitur semper et assiduus uotis flagitandum,
hoc nocturnis ac diurnis precibus uidesse
postulandum ex intimo mentis affectu, ut
hic gladius spiritualis uincat in sanctis omnibus.
Etque etiam in uestris quoque uestris precationibus
subleuare debetis, illud a **D**eo petentes, ut ipse

mihi sermonem suppediet euangelicum, quo-
 ties dicendum erit, meiq; oris organo ad sua
 utatur gloriam, uestramq; salutem, quo for-
 titer et intrepide proferam omnibus arcana
 Euangelij doctrinam, ad quam omnes ex ce-
 quo uocantur; nec obstat mihi, qui modis o-
 bus obtruntur ne late propagetur Euangelij
 gloria, pro quo legatione fungor, etiam catenis
 oneratus, nihil non perpetuens, quo fortiter o-
 beam mihi delegatum; utq; hic ani-
 mus mihi perseueret, et Christo fretus, libere
 loquar, quemadmodum oportet me loqui. **N**o
 enim decet Euangelij preconem ullo metu de-
 terredi, quo minus peragat Euangelij nego-
 cium. **P**orro quod ad rerum mearum statu
 attinet, utq; mecum agatur, omnia cognoscetis
 ex Tychico dilecto fratre; nec fratre tantum ob
 fidei germanitatem, uetumetiam in Euangelij
 negotio ministro et adiutore; quem huius rei
 gratia misi isthuc, ne nesciretis quo in statu
 sumus, eq; eius presentia consolationis non-
 nihil caperetis, ne quid ob meas afflictiones
 animo consterneremur. **S**ic enim iunctus sum,
 ut e carcere tamen triumphet Euangelium
 Christi. **F**ratribus omnibus precor pacem, et
 charitatem mutuam, cum sincera fide iuncta,

Ex fide nascitur charitas, et ab hac oritur
concordia. Hunc igitur felicem terminum lar-
giatur vobis Deus pater ac dominus Iesus
Christus. Fautor ac beneficentia diuina semp
adsit omnibus, qui sincero affectu, vitæ in-
corrupta diligunt dominum Iesum Christum,
spretis hisce rebus momentaneis, æterna coelestiaque sectantes. Quod meum votum, precor
ut ille ratum esse uelit.

